

**ΣΧΟΛΗ
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ**

**ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

**“ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ
ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ
ΠΛΟΥΡΑΛΙΣΜΟΣ”**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Ο ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ
ΑΓΙΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΚΑΛΛΙΑΡΧΟΥ
Ο ΑΠΟ ΛΑΡΙΣΗΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΕΦΕΣΟΥ**

ΓΕΩΡΓΙΟΣ - ΖΗΣΗΣ ΓΚΟΥΤΣΙΔΗΣ | Α.Μ. 150157

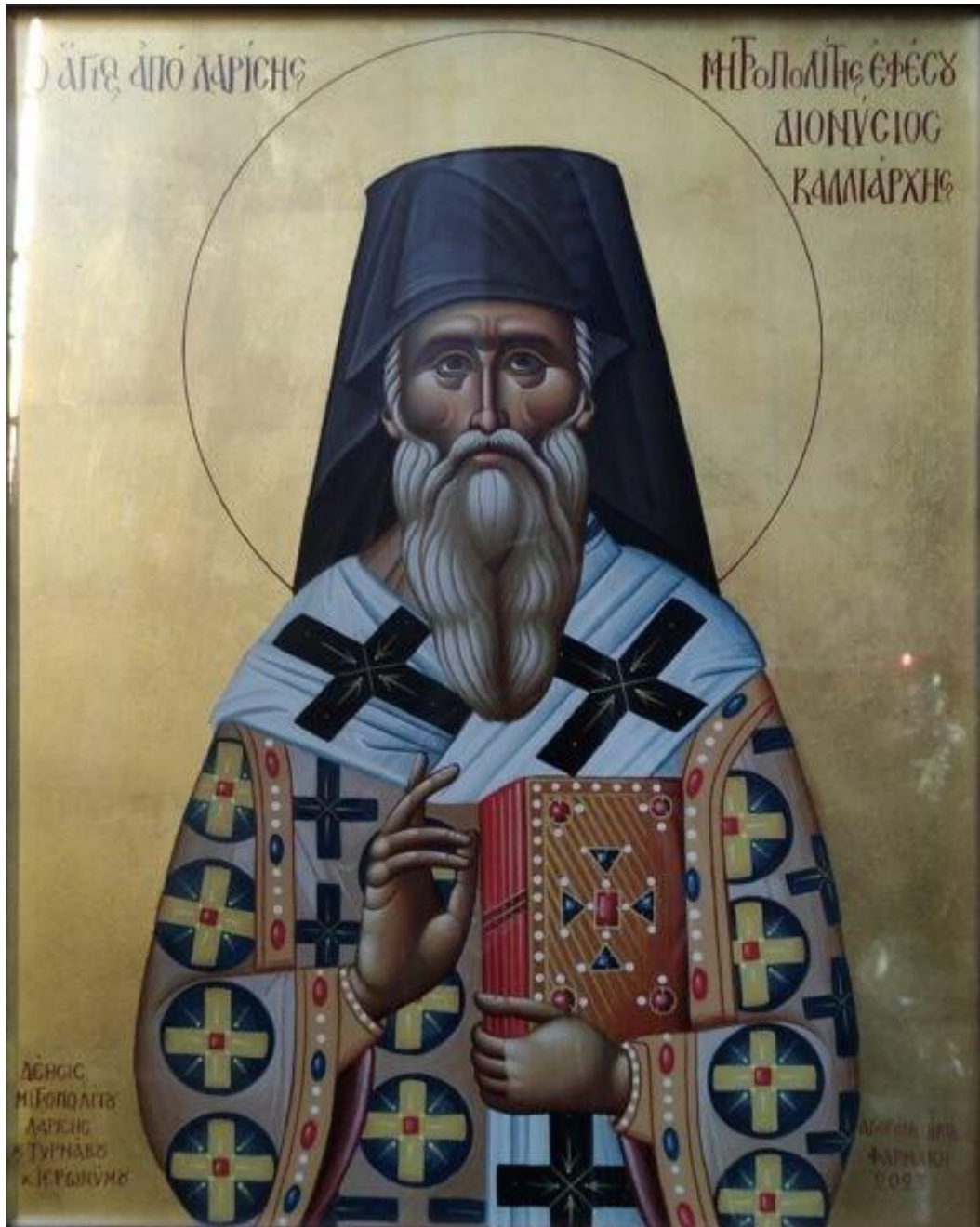
**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΑΝΤΖΑΝΑΡΗΣ**

**ΣΥΝ - ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
ΓΕΩΡΓΙΟΣ - ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ ΛΟΗΣ**

ΛΑΡΙΣΑ 2026

Αφιερώνεται
στην οικογένεια μου.
Και στην Ιερά
Μητρόπολη Λαρίσης
& Τυρνάβου.

Πατέρα Άγιε Ιεράρχη να μεσιτεύεις για όλους μας

Πηγή Αγιογραφίας: από τον ιστότοπο του

Ιερού Μητροπολιτικού Ναού Αγίου Αχιλλίου Λάρισας

<https://www.inaa.gr>

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας / δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο/η συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του / της συγγραφέα / δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του/της συγγραφέα/δημιουργού. Ο / Η συγγραφέας / δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	5
ABSTRACT.....	6
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	7
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο : ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΚΑΙ Η ΑΝΟΔΟΣ ΣΤΟ ΕΠΙΣΚΟΠΙΚΟ ΑΞΙΩΜΑ	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : Η ΠΟΙΜΑΝΤΟΡΙΑ ΣΤΗΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΛΑΡΙΣΗΣ.....	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο : Η ΜΕΤΑΘΕΣΗ ΣΤΗΝ ΕΦΕΣΟ ΚΑΙ Η ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΚΑΛΛΙΑΡΧΗ ΣΤΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ.....	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο : ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΟ ΚΑΙ Η ΘΥΣΙΑ (1821)	74
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ.....	83
ΣΥΝΟΨΗ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ	88
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	88
ΠΗΓΕΣ.....	93
ΜΕΛΕΤΕΣ.....	94
ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ ΠΗΓΕΣ	95
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ	104

ABSTRACT

The central theme of the work is to highlight the venerable personality of the Metropolitan of Larissa & Tyrnavos Dionysios Kalliarchis through his life and work. He is considered a relatively “unknown” saintly Metropolitan of the Church. Dionysios Kalliarchis lived in the last years of the Turkish occupation and died a martyr's death a few days after the Greek Revolution of 1821 (18th - 19th century). In 1792 he was elected Metropolitan of Larissa. He was the founder of the church of Saint Achillios.

He was devoted to musical education and education in general. He founded schools in Larissa and Ephesus, as well as a music school in Constantinople. In 1796, he was elected rector of the Great School of the Nation. His contribution to the Great School of the Nation was significant, as the School was a beacon of the Orthodox heritage. In 1803, Dionysios Kalliarchis was elected Metropolitan of Ephesus. In 1803, Dionysios Kalliarchis was called Metropolitan of Ephesus. On July 13, 2021, the Church of Greece included him in its Hagiology.

Keywords: Dionysios Kalliarchis, Metropolitan of Larissa & Tyrnavos, Metropolitan of Ephesus, Ottoman period, Turkish occupation, Modern Greek Enlightenment, Greek Revolution of 1821

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η κεντρική υπόθεση της εργασίας είναι να αναδείξει την σεπτή προσωπικότητα του Μητροπολίτη Λαρίσης & Τυρνάβου Διονυσίου Καλλιάρχη μέσα από τον βίο και το έργο του. Πρόκειται για έναν “άγνωστο” Άγιο Μητροπολίτη της Εκκλησίας της. Ο Διονύσιος Καλλιάρχης έζησε στα τελευταία έτη επί Τουρκοκρατίας και αποδήμησε μαρτυρικά εις Κύριον μερικές ημέρες μετά της Ελληνικής Επανάστασης του 1821. (18^ο - 19^ο αιώνα). Το 1792 εκλέχτηκε Μητροπολίτης Λαρίσης. Υπήρξε ο κτήτορας του ναού του Αγίου Αχιλλίου. Ήταν λάτρης μουσικής παιδείας και της εκπαίδευσης γενικότερα. Ίδρυσε σχολεία στη Λάρισα, την Έφεσο καθώς και μουσική σχολή στην Κωνσταντινούπολη. Το 1796 εκλέχτηκε έφορος της Μεγάλης του Γένους Σχολής. Η συμβολή του στη Μεγάλη του Γένους Σχολή υπήρξε σπουδαία καθώς υπήρξε η Σχολή αναμεταδότης φάρος της ορθόδοξης παρακαταθήκης. Το 1803 ο Διονύσιος Καλλιάρχης εκκλήθηκε Μητροπολίτης Εφέσου. Στις 13 Ιουλίου του 2021 η Εκκλησία της Ελλάδας τον έχει κατατάζει στο Αγιολόγιο της.

Λέξεις Κλειδιά: Διονύσιος Καλλιάρχης, Μητροπολίτης Λαρίσης, Μητροπολίτης Εφέσου, Οθωμανική περίοδος, Τουρκοκρατία, Νεοελληνικός Διαφωτισμός, Επανάστασή 1821.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία με τίτλο *«Ο βίος και το έργο του Αγίου Διονυσίου Καλλιάρχου ο από Λαρίσης Μητροπολίτης Εφέσου»* εκπονήθηκε στο πλαίσιο ολοκλήρωσης του μεταπτυχιακού προγράμματος *«Ορθόδοξη Χριστιανική Θεολογία και Θρησκευτικός Πλουραλισμός»* του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (ΕΑΠ).

Το θέμα προτάθηκε από τον Σεβασμιώτατο Λαρίσης και Τυρνάβου κ.κ. Ιερωνύμου. Του οφείλω βαθιά ευγνωμοσύνη για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε στην ανάδειξη ενός σπουδαίου Ιεράρχη.

Για την εκπόνηση της εν λόγω ως μεταπτυχιακή εργασία και γενικότερα για την συγγραφή της, θεωρώ υποχρέωση μου να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Κωνσταντίνο Μαντζανάρη για τις πολύτιμες υποδείξεις του και την καθοδήγηση του. Καθίσταμαι ευγνώμων στον κ. Γεώργιο - Νεκτάριο Λόη καθηγητή της θεματικής ενότητας ΟΡΘ51 [Η ορθόδοξη Εκκλησία από τον 19^ο στον 21^ο αιώνα και η σύγχρονη Θρησκευτική πραγματικότητα] για την συμμετοχή του ως δεύτερος συνεπιβλέπωντας καθηγητής για την εκπόνηση της διπλωματικής.

Εγκάρδιες ευχαριστίες οφείλω στον Παναγιώτατο Οικουμενικό Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίο και στον αρχειοφύλακα π. Καισάριο Χρόνη, για την χορήγηση των τεκμηριών εκλογής του Διονυσίου Καλλιάρχη.

Εγκάρδιες ευχαριστίες επίσης οφείλω στον Μακαριότατο Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ.κ. Ιερωνύμου και τα μέλη της Ιεράς Συνόδου καθώς επίσης και του κ. Νικολάου Τόμπρου που μου επέτρεψαν να αποκτήσω πρόσβαση στα εκκλησιαστικά αρχεία αναγνώρισης του Αγίου Διονυσίου Καλλιάρχη.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες στον Πρωτοσύγγελο της Ιεράς Μητρόπολης Φθιώτιδος Εφραίμ Τριανταφυλλόπουλο.

Θα ήταν παράληψη να μην αναγνωρίσω όλων εκείνων που συνέλαβαν ο καθένας με το δικό του τρόπο ώστε να έρθει εις πέρας η προσπάθεια του μεταπτυχιακού προγράμματος και τους οποίους εγκάρδια ευχαριστώ:

- Την οικογένεια μου με την αγάπη τους, την ενθάρρυνση τους, την υπομονή τους με στήριξαν και το εγχείρημα των μεταπτυχιακών σπουδών.
- Τον προσωπικό μου βοηθό κ. Βασίλειο Νούσιο για την ενθάρρυνση και ψυχολογική υποστήριξη.
- Την αγαπητή φίλη και εκλεκτή συνάδελφο του μεταπτυχιακού Στέλλα Αβράμογλου. Υπήρξε πολύτιμη αρωγός καθ' όλη την διάρκεια των μεταπτυχιακού προγράμματος.
- Στους αξιόλογους συναδέλφους της Διεύθυνσης Κοινωνικής Μέριμνας της Περιφέρειας Θεσσαλίας για την ενθάρρυνση τους και την ηθική συμπαράσταση στην προοπτική του μεταπτυχιακού τίτλου. Τον ξεχωριστό κ. Κώστα Σπανό εκδότη των βιβλίων «ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ» από την πόλη της Λάρισας, ο οποίος ως ερευνητής της τοπικής ιστορίας μου προσέφερε μεγάλη βοήθεια για την συγκέντρωση της βιβλιογραφίας.
- Τους αγαπητούς και συμπαθέστατους ερευνητές και μελετητές της πόλης της Λάρισας Σταύρο Γουλούλη, Κώστα Μπούζα, Αλέξανδρο Γαλανούλη, Σωτήρη Πράπα και Σταυρούλα Σδρόλια για την καλύτερη αξιοποίηση των πηγών της βιβλιογραφίας.
- Τέλος την Διοίκηση του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου για τις τρεις που υποτροφίες που έλαβα κατά την διάρκεια των σπουδών (2020-2026).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σε λίγες εβδομάδες -Νοέμβριος 2026- η Μητρόπολη Λαρίσης συμπληρώνει 1.702 χρόνια ιστορίας από το 324 που ο Άγιος και Μέγας Κωνσταντίνος την ονόμασε επισκοπή. Ήδη από τους πρώτους αιώνες η περιοχή της Θεσσαλίας υπήρξε σημαντική στη διάδοση του Χριστιανισμού, αναδεικνύοντας παράλληλα σημαντικό αριθμό μαρτύρων, κληρικών και λαϊκών. Την Μητρόπολη Λαρίσης τίμησαν διακεκριμένοι επίσκοποι με θεολογική κατάρτιση υψηλή παιδεία. Πολλοί από τους επισκόπους έλαβαν υψηλά αξιώματα, άλλοι ανήλθαν στο Οικουμενικό θρόνο και άλλοι κατατάχθηκαν στο Αγιολόγιο της Εκκλησίας. Ο πρώτος ήταν ο Άγιος Αχιλλίος προστάτης της Λάρισας και πιο πρόσφατος Άγιος ανακηρύχτηκε τον Απρίλιο 2021 ο Διονύσιος Καλλιάρχης. Κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας πολλούς αιώνες η Μητρόπολη Λαρίσης είχε έδρα τα Τρίκαλα.

Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα και η εκκλησία αφενός προσπαθεί να συνεχίσει το οικουμενικό της ρόλο που έχει αναλάβει και αφετέρου να προσπαθεί να επουλώσει τις πληγές που άφησε ο ρωσικοτουρκικός πόλεμος, μέρους αυτού του πολέμου ήταν και τα «Ορλωφικά».

Η αυτοκράτορα της Ρωσίας η Αικατερίνη η Β΄ προσπάθησε να ωφεληθεί από την συνεχώς εκτεινόμενης παρακμής της οθωμανικής αυτοκρατορίας πίστευε ότι μπορούσε να ξεσηκώσει τον ορθόδοξο πληθυσμό κατά των Οθωμανών. Την υποκίνηση των χριστιανών ανέλαβαν οι αδερφοί Ορλώφ. Η απόπειρα εξέγερσης ήταν η πιο μεγάλη -υπήρξαν και μικρότερες- πριν την επανάσταση που ήταν αποτυχημένη και αποτυχημένες.¹

Οι αρνητικές συνέπειες ήταν να αυξηθεί η καταπίεση, η βία, η φορολόγηση, οι λεηλασίες, σφαγές, αιχμαλωσίες κυρίως Πελοποννησίων. Ο πόλεμος τελείωσε με την υπογραφή της συνθήκης του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (Ιούλιος 1774) με την οποία

1. Απέτυχε λόγω της ελλιπής στρατιωτικής προετοιμασίας των Πελοποννησίων και επειδή δεν έλαβαν την υποσχόμενη βοήθεια της Ρωσίας. Βλ. Η αποτυχημένη επανάσταση του 1770 (ορλωφικά), Αργολική Αρχαική Βιβλιοθήκη Ιστορίας & Πολιτισμού, <https://argolikivivliothiki.gr/2021/10/07/orlofika-2/> (Ημ. Ανάκτησης: 09/09/2026)

η Ρωσία ως νικήτρια αναλαμβάνει τον ρόλο του προστάτη των χριστιανών τις Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ο ιστορικός Απόστολος Βακαλόπουλος στο βιβλίο *Νέα Ελληνική Ιστορία* για τα «Ορλωφικά» έχει γράψει πως είχαν και μια θετική συνέπεια. Στους όρους της συνθήκης του Κιουτσούκ Καϊναρτζή συμπεριλήφθηκαν και δύο όροι ο μὲν πρώτος τα ελληνικά πλοία μπορούσαν να πλέουν ανενόχλητα σε όλα τα λιμάνια της μεσογείου και της οθωμανικής αυτοκρατορίας με την Ρωσική σημαία και ο δε δεύτερος να χορηγηθεί από την Ρωσία σε πολλούς Έλληνες την ρωσική υπηκοότητα Έτσι άρχισαν οι Έλληνες να γνωρίζουν τις ιδέες του ευρωπαϊκού διαφωτισμού.²

Η Θεσσαλία δεν είχε μεγάλη συμμετοχή στο κίνημα των Ορλωφικών επειδή είχε μεγάλες στρατιωτικές δυνάμεις (Τούρκοι και Αλβανοί) που στρατοπέδευαν στην Λάρισα και τα Τρίκαλα. Με την κατάπνιξη οι οδυνηρές συνέπειες υπέστησαν και οι χριστιανοί της Λάρισας με μεγάλες σφαγές.³ Από τα αντίποινα των Τουρκοαλβανών καταστράφηκε και ο Ιερός Ναός του Αγίου Αχιλλίου στις 12/06/1769.

Με την εμπορική Συνθήκη της Κωνσταντινούπολης το 1783 αναπτύσσονται συνθήκες για την άνθιση του εμπορίου στα μεγάλα κέντρα της Θεσσαλίας. Ιδιαίτερα το εμπόριο του βαμβακιού και των βαμμένων νημάτων δίνει μεγάλη οικονομική ανάπτυξη ορισμένες περιοχές όπως ο Τύρναβος, τα Αμπελάκια και η Τσαριτσάνη.⁴

Ο 19^{ος} επηρεάζεται από δυτικοευρωπαϊκές πολιτικές. Στην Πόλη συγκεντρώνονται λόγιοι, επιστήμονες έμποροι και καταγράφεται μια οικονομική και πνευματική ανάπτυξη. Η Υψηλή Πύλη – οθωμανική διοίκηση - εξασθενεί και ο πλούτος περνάει στους ιδιώτες. Σε γαιοκτημόνες, σε τσιφλικάδες, σε εμπόρους, σε τραπεζίτες και σε αρχηγούς των συντεχνιών. Πνευματικά άρχιζαν να κυκλοφορούν οι πατερνικές μελέτες όπως τα έργα του Νικόδημου του Αγιορείτη.⁵

2. Απ. Βακαλόπουλος, *Νέα Ελληνική Ιστορία*, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη (1998) σ. 136

3. Κων. Οικονόμου, *Η Λάρισα και η θεσσαλική Ιστορία*, Δ', Λάρισα (2009), σ. 44

4. Θεωδ. Παλιούγκας, *Η Λάρισα κατά την Οθωμανική περίοδο (1423 – 1881)*, *ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ Ι.Μ. ΛΑΡΙΣΗΣ & ΤΥΡΝΑΒΟΥ*, 5 (2021), σ. 108

5. Κύρ. Κολτσιδης, *Ο εθνομάρτυρας Πατριάρχης Κύριλλος ΣΤ' και η προσφορά του*, *Διπλωματική εργασία*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σ. 14

Στο χώρο της παιδείας υπάρχουν τρεις βασικοί φορείς διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση της εκπαίδευσης:

- 1) Οι Έλληνες έμποροι συνέβαλαν ενεργά στην προώθηση της εκπαίδευσης, αποσκοπώντας αφενός στην ενίσχυση της θρησκευτικής και εθνικής συνείδησης και αφετέρου στην παροχή των απαραίτητων γνώσεων για την αποτελεσματική άσκηση των εμπορικών δραστηριοτήτων. Παράλληλα, η εκπαιδευτική αυτή μέριμνα αποσκοπούσε στην ενσωμάτωση των ελληνικών κοινοτήτων στα σύγχρονα ευρωπαϊκά διανοητικά και πνευματικά ρεύματα.
- 2) Οι Φαναριώτες, με στόχο τη διατήρηση και την ενίσχυση της επιρροής τους στην Υψηλή Πύλη, αντιμετώπισαν την εκπαίδευση ως βασικό μηχανισμό διατήρησης και αναπαραγωγής της κοινωνικής και πολιτικής τους θέσης.
- 3) Το Οικουμενικό Πατριαρχείο έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη της εκπαίδευσης, αποσκοπώντας τόσο στην πνευματική και κοινωνική ενδυνάμωση των ορθόδοξων κοινοτήτων όσο και στην αντιμετώπιση της προτεσταντικής προπαγάνδας. Παράλληλα, η εκπαίδευση λειτουργούσε ως σύνδεσμος να συνεχιστεί η παράδοση της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.⁶

Στην περιοχή της Εφέσου το 19^ο η εκπαίδευση ήταν αποκαρδιωτική με εξαίρεση την Σμύρνη και τις Κυδωνίες. Ο λαός ήταν φοβισμένος και φτωχός δεν υπήρχε ενδιαφέρον για τα γράμματα. Έλειπαν οι πνευματικοί άνθρωποι που βοηθήσουν στην ανάπτυξη της μόρφωσης. Μοναδικές εξαιρέσεις ορισμένοι μητροπολίτες και ηγούμενοι μοναστηριών βοήθησαν να αναπτυχθεί η εκπαίδευσης στις επαρχίες τους. Οι πρώτα σχολεία λειτουργούσαν μέσα στις εκκλησίες συνεπώς οι πρώτοι δάσκαλοι ήταν κληρικοί και τα πρώτα βιβλία εκκλησιαστικά. Τα διδακτέα βιβλία ήταν το ψαλτήρι και Οκτώηχι.

6. Α. Σαλβάνου, *Εκπαίδευση και εθνική ιδεολογία στις ελληνορθόδοξες κοινότητες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην καμπή του 20ού αιώνα. Κριτική Εκπαίδευση*, (6), σ. 110 <https://epub.lib.uoa.gr/index.php/kritekp/issue/view/322/855> (Ημ. Ανάκτησης: 11/09/2026)

Στην περιοχή της Θεσσαλίας και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα η παρακμή της Οθωμανικής αυτοκρατορίας πολιτικές αναταραχές. Ορισμένοι μπέηδες θέλησαν επεκτείνουν τις γεωγραφικές δικαιοδοσίες τους. Ένα από αυτούς ο Αλή Πάσας των Ιωαννίνων, αποκτά τον έλεγχο μεγάλου μέρους της Θεσσαλίας, μετατρέποντας πολλά χωρία σε ιδιοκτησίες του. Η Λάρισα εισέρχεται με μακρά περίοδο αναρχίας.⁷

Η πόλη της Λάρισας ονομαζόταν «Γενίρ Σεχίρ»⁸ Μετά την περίοδο των Ορλωφικών και έπειτα (1770) η Λάρισα ήταν πρωτεύουσα της Θεσσαλίας και αποτελούσε έδρα του Μητροπολίτη, έδρα του ανώτερου ιεροδικαστή των Οθωμανών και έδρα του Βαλή. Από τα κυριότερα χαρακτηριστικά της πόλης ήταν ο μεγάλος αριθμός τζαμιών (24 τζαμιά), τα πολλά νεκροταφεία. Ο πληθυσμός της πόλης είχε περίπου 11.000 Τούρκους, 6.000 χριστιανούς (Ελληνες) και περίπου 3.000 εβραίους.⁹

10

Κατά τον 19^ο αιώνα συνέχισε να έχει τα χαρακτηριστικά μια Τουρκικής Πόλης. Η έναρξη της επανάστασης του 1821 η Λάρισα ήταν το στρατιωτικό κέντρο των Τούρκων και η βάση εξόρμησης κατά των επαναστατούντων Ελλήνων.¹¹

Είναι γνωστό ότι οι Οικουμενικοί Πατριάρχες κατά την Οθωμανοκρατία, τους αναγνωρίστηκαν προνόμια εκκλησιαστικά, πολιτικά και δικαστικά. Τα

7. Θεωδ. Παλιούγκας, *Η Λάρισα κατά την Οθωμανική περίοδο (1423 – 1881)*, *ΑΧΙΛΛΕΙΟΥ ΠΟΛΙΣ Ι.Μ. ΛΑΡΙΣΗΣ & ΤΥΡΝΑΒΟΥ*, 5 (2021), σ. 109

8 . Ν. Παπαθεοδώρου, *Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία 1791*, *ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ*, <https://www.eleftheria.gr/afierwmata/%CE%B7-%CE%BB%CE%AC%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%AC-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%AF%CE%B1-1791> (Ημ. Ανάκτησης: 12/09/2026)

9. Θ. Παλιούγκας, *Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία*, εκδόσεις μάτι, τόμος Α΄ και Β΄, Εκδόσεις μάτι, Λάρισα

10. Ο Νικόλαος Παπαθεοδώρου σε άρθρο του διαδικτύου αναφέρει ότι μειωμένος ο χριστιανικός πληθυσμός οφείλεται και στις φυσικές καταστροφές σεισμών, πλημμυρών και επιδημιών που έγιναν τον 18^ο αιώνα. Βλ. <https://www.larissanet.gr/2016/03/26/i-larisa-kata-tin-tourkokratia/>, (Ημ. Ανάκτησης 12/09/2026)

11. Ν. Παπαθεοδώρου (2016), *Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία*, <https://www.larissanet.gr/2016/03/26/i-larisa-kata-tin-tourkokratia/> (Ημ. Ανάκτησης 12/09/2026)

εκκλησιαστικά αφορούν την εύρυθμη λειτουργία των επισκόπων, των ναών και των μοναστηριών. Τα πολιτικά αφορούσαν όλες τις πολιτικές εκφάνσεις του Γένους των Ρωμιών. Τα θρησκευτικά προνόμια αφορούσαν την ιδιωτική ζωή των χριστιανών όπως οι γάμοι, τα διαζύγια και κληρονομικά θέματα. Τα προνόμια αυτά που χορηγήθηκαν στους Εθνάρχες -ήτοι Οικουμενικούς Πατριάρχες- ώστε κατά βάση να εξυπηρετούνται τα οθωμανικά συμφέροντα διασφαλίζοντας την υποταγή του ρωμαϊκού μιλλέτι.^{12 13}

Τα ίδια προνόμια κληρονόμησαν και οι μητροπολίτες, δέχονται τον έλεγχο των πεπραγμένων τους και τον ρόλο που τους προσφέρει ο Πατριάρχης σε αντάλλαγμα έχουν το δικαίωμα να ελέγχουν και ασκούν στους υφιστάμενους ιερείς τους.¹⁴

Η παρούσα εργασία σκοπεύει να αναδείξει τον βίο και το εκκλησιαστικό έργο του Αγίου Διονυσίου Καλλιάρχη ως Μητροπολίτου Λαρίσης και μετέπειτα Εφέσου, με έμφαση στη συμβολή στην τοπική της Θεσσαλίας και στην σχέση ποιμαντικής, παιδείας και μαρτυρίου. Ο Διονύσιος Καλλιάρχης τιμάται συγχρόνως ως Ιερομάρτυρας και ως Ενθομάρτυρας χωρίς αυτές οι δύο έννοιες να ταυτίζονται. *Ιερομάρτυρας* επειδή είχε υψηλό βαθμό ιεροσύνης – του Μητροπολίτη – και υπέστη βίαιο θάνατο μέσα από συγκεκριμένες συνθήκες ποιμαντορίας. *Εθνομάρτυρας*¹⁵ επειδή η σημασία του θανάτου του έγινε για την απελευθέρωση του Γένους.

Η εργασία πέρα της εισαγωγής απαρτίζεται ακόμα των τεσσάρων κεφαλαίων και κάθε κεφάλαιο περιέχει υποενότητες. Με κάθε ολοκλήρωση κάθε κεφαλαίου παρουσιάζονται *επιμέρους συμπεράσματα*, προκειμένου να αποτυπώνονται τα κύρια σημεία και διευκολύνουν την ομαλή ροή της μελέτης.

12. Η λέξη «μิลλέτι» σημαίνει θρησκευτική κοινότητα.

13. Γ. Μεταλληνός, Τουρκοκρατία. *Οι Έλληνες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία*, Εκδόσεις Ακρίτας, Αθήνα 2000, σσ. 66 – 67

14. Γ. Τζεδολόπουλος, *Χριστιανοί και μουσουλμάνοι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία*, Θεσμικό πλαίσιο και κοινωνικές δυναμικές, Αθήνα 2015, σ. 106

15. Ο Χρήστος Κρικώνης διαπιστώνει ότι οι εθνομάρτυρες δεν τους έλλειπε η πίστη και η πιθανή άρνηση σήμαινε και άρνηση του Γένους, της Πατρίδας. Βλ. Χ. Κρικώνης, *Η Ορθόδοξος Εκκλησία, Πρωταγωνιστής της Εθνεγερσίας του 1821*, Κληρικοί Νεομάρτυρες - Εθνομάρτυρες, *University Studio Press*, Θεσσαλονίκη 1995, σσ. 74 - 75

Στο 1^ο κεφάλαιο τιτλοφορείτε «τα πρώτα χρόνια και η άνοδος στο επισκοπικό αξίωμα» παρουσιάζονται οι βιογραφικές πληροφορίες, ή καταγωγή του Διονυσίου Καλλιάρχη, στην συνέχεια παρουσιάζονται οι δύσκολες συνθήκες που επικρατούσαν εκείνη την εποχή στην πόλη της Λάρισα επί ποιμαντορίας του Μητροπολίτη Μελέτιου Γ' και η εκλογή του Διονυσίου (Καλλιάρχη) στο θρόνο της Μητρόπολης Λαρίσης. Οι δύο Ιεράρχες είχαν συγγενική σχέση μεταξύ τους.

Το 2^ο κεφάλαιο και το 3^ο κεφαλαίο αποτελούν κατά την γνώμη μας την «ουσία» για τον οποίο εκπονήθηκε η παρούσα μελέτη χωρίς να υποτιμούμε την σπουδαιότητα του 4^{ου} κεφαλαίου. Τα εν λόγω κεφάλαια επικεντρώνονται στο έργο του Διονυσίου Καλλιάρχη στις επαρχίες του Οικουμενικού Πατριαρχείου της Λαρίσης της Θεσσαλίας και μετέπειτα της Εφέσου της Μικράς Ασίας από το 1792 μέχρι μερικές ημέρες πριν την Επανάσταση 1821.

Στο 4^ο κεφάλαιο παρατίθεται το μαρτύριο του, οι πράξεις αναγνώρισης ως Αγίου της Εκκλησίας και σχολιάζεται η θεολογική αποτίμηση του θανάτου του. Ακολουθούν οι τις συμπερασματικές διατυπώσεις, η σύνοψη ευρημάτων, το ανά χείρας πόνημα ολοκληρώνεται την βιβλιογραφία και ένα παράρτημα επιλεγμένων εικόνων.

Το έργο του Διονυσίου τι ακριβώς προσφέρει στην θεολογία, στην ποιμαντική ή στον άνθρωπο της εποχής τους — και αν αυτό το έργο συνεχίζει ή ανανεώνει την πατερική παράδοση; Είναι ένα ερώτημα που θα μας απασχολήσει κυρίως στα κεφαλαία 2^ο και 3^ο.

Κατά την εκπόνηση της μελέτης θα διερευνήσουμε τα ακόλουθα ερωτήματα:

Ποια ήταν η συμβολή του Διονυσίου Καλλιάρχου στην εκκλησιαστική διοίκηση, την ανοικοδόμηση ναών και την προώθηση της ελληνικής παιδείας στις Μητροπόλεις Λαρίσης και Εφέσου;

Πώς διαμορφώθηκε η στάση του απέναντι στην εθνική ιδέα (Φιλική Εταιρεία) και πώς εκφράστηκε κατά την κρίσιμη περίοδο 1821;

Ποια είναι η θεολογική αποτίμηση του μαρτυρίου του Διονυσίου;

Τι προσφέρει η μελέτη του βίου του στην κατανόηση του ρόλου του Ορθόδοξου κλήρου ως «εθνομάρτυρα» και παιδαγωγού του Γένους στις παραμονές της Επανάστασης;

Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στη μελέτη της ταυτότητας και του έργου του Διονυσίου Καλλιάρχη, ο οποίος διετέλεσε Μητροπολίτης Λαρίσης κατά την περίοδο 1792–17803 και Μητροπολίτης Εφέσου 17803 – 1821. Μέσα από την βιβλιογραφία, επιχειρείται να αναδειχθούν οι πτυχές της ποιμαντικής και εκκλησιαστικής του δράσης, Ιδιαίτερη αναφορά παρουσιάζει η προσπάθειά του να στηρίζει ναούς και εκπαιδευτικά ιδρύματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΚΑΙ Η ΑΝΟΔΟΣ ΣΤΟ ΕΠΙΣΚΟΠΙΚΟ ΑΞΙΩΜΑ

Το κεφάλαιο αυτό γίνεται προσπάθεια μέσα από περιορισμένες βιογραφικές πληροφορίες να φωτιστεί το οικογενειακό και εκπαιδευτικό περιβάλλον που βοήθησε στο Διονύσιο Καλλιάρχη να φτάσει στο αξίωμα να του Μητροπολίτη Λαρίσης. Οι οικογενειακές επιρροές και η παιδεία του συνέβαλαν στην εκκλησιαστική του συνείδηση. Η διεύρυνση των παραπάνω μας επιτρέπει την καλύτερη κατανόηση του έργου του τόσο στην εκκλησιαστική διοίκηση όσο και στην κοινωνική προσφορά.

1.1 Βιογραφικές πληροφορίες για τον Διονύσιο Καλλιάρχη και η καταγωγή των Φαναριωτών

Ο Διονύσιος Καλλιάρχης γεννήθηκε στα μέσα του 18^{ου} αιώνα γύρω στο 1750. Προερχότανε από ευκατάστατη οικογένεια της Κωνσταντινούπολης και οι πρόγονοι του προερχότανε από το νησί της Χίου. Το 1590 Στο βιβλίο «*Turcograecia*» του Μαρτίνου Κρούσου και στις σελίδες (σσ. 283 – 285) συναντάμε για πρώτη το φορά το επίθετο «*Καλλιάρχη*» ήταν μια επιστολή του Αντώνη Καλλιάρχη «*πνευματικό και πρωτέκδικο Χιου*». ^{16 17} Στα τέλη του 17^{ου} με αρχές του 18^{ου} εντοπίζονται άλλοι δύο Καλλιάρχες ο Παντολέντας και ο Ιωάννης οι οποίοι ήταν γιατροί. Ο Παντολέων ήταν «*αρχίατρος της γαληνοτάτης αυθεντίας Ουγγροβλαχίας*». ¹⁸ Από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα πολλές οικογένειες από άρχιζαν να μεταναστεύουν στην Κωνσταντινούπολη

16. Νομικός και εκκλησιαστικός τίτλος. Που προσδιόριζε τον πρωτεύοντα δικαστή ο οποίος φρόντιζε για εκτέλεση των ποινών των δικαστηρίων.

17. Ν. Παπαθεοδώρου, Ο Άγιος από Λαρίσης Μητροπολίτης Έφesus Διονύσιος Καλλιάρχης (:- 1821) Ο μαρτυρικός θάνατος και η Άγιοκατάταξίς του, *ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ Ι.Μ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΛΑΡΙΣΗΣ & ΤΥΡΝΑΒΟΥ*, 09 (2023), σ. 208

18. Κ. Άμαντος, *Οι Καλλιάρχαι της Εφέσου*, ΕΛΛΗΝΙΚΑ 8 (1935), σ. 73

ίσως σε αυτό το μετανευτικό ρεύμα να υπάρχει κάποια οικογένεια στην οποία ανήκει ο Διονύσιος. Ο Διονύσιος Καλλιάρχης υπήρξε γόνος ευπαιδευτής οικογένειας είχε την δυνατότητα από νεαρή ηλικία μαθητεύσει ως μαθητής σε σπουδαίους διδασκάλους και να αποκτήσει εξαιρετική μόρφωση θύραθεν¹⁹ και εκκλησιαστικής παιδείας. Μαθήτευσε στην Πατριαρχική Σχολή Κωνσταντινούπολης.²⁰ Αφιερώθηκε μέσα στη Εκκλησία «εξ αίματος συγγένειας» των δύο του αρχιερέων του Νύσσης Μακαρίου και του Λαρίσης Μελέτιου Γ'. Ο Διονύσιος Καλλιάρχης υπήρξε πρώτα πρωτοσύγγελος²¹ της Μητρόπολης Λαρίσης και ύστερα διαδέχθηκε στον θείο του Μελέτιο Γ' Καλλιάρχη (1769-1792)²². Είχε αδερφό τον Γρηγόριο Καλλιάρχη που είχε διοριστεί από τον ηγεμόνα της Μολδαβίας Κωνσταντίνο Υψηλάντη ως τοποτηρητής του, μέχρι ο τελευταίος φτάσει στην έδρα του.²³

Αναφέραμε στην αρχή της ενότητας πως ο Διονύσιος Καλλιάρχης γεννήθηκε περίπου στα μέσα του 1750 . Ας σταθούμε όμως προκειμένου να μάθουμε για τη καταγωγή των Φαναριωτών. Ο πατέρας Γεώργιος Μεταλληνός κάνει μια σημαντική αναφορά. Οι Φαναριώτες με όπλα του την γλωσσομάθεια και την μόρφωση τους κάνουν αισθητή την παρουσία τους στην πολιτική, στην εκκλησιαστική και οθωμανική διοίκηση. *«Διαπρέπουν ως διερμηνείς, διπλωμάτες και γραμματείς. Με ευνοϊκές ρυθμίσεις, προώθηση των εκπαιδευτικών θεμάτων, αξιόλογη χρηματική βοήθεια και ελάφρυνση της φορολογίας, αναδεικνύονται σε μεγάλους αρωγούς του*

19. Η φράση «θύραθεν παιδεία» σημαίνει την κοσμική, κλασική παιδεία, σε αντιδιαστολή προς την εκκλησιαστική. (Θεοδώρα Βάθη – Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού). Κατά τον Μ. Βασίλειο η θύραθεν παιδεία και τα ελληνικά γράμματα προετοιμάζουν τους μαθητές για να δεχτούν την δογματική του Ευαγγελίου και του Χριστού. Βλ. Αικ. Ζάρρα. Οι παιδαγωγικές απόψεις του Μ. Βασιλείου και η πρόσληψη τους στην Εκπαίδευση, *Μεταπτυχιακή εργασία* (2023), Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ), σ. 64

20. Μ. Γεδεών, *Χρονικά της Πατριαρχικής Ακαδημίας: Ιστορικά ειδήσεις περί της Μεγάλης του Γένους Σχολής 1454 - 1830*, Εκδόσεις: Εν Κωνσταντινουπόλει σ. 225

21. Ν. Δρόσος, Το υπομνήματα εκλογής και η παραίτηση του Μελέτιου Γ' και το υπόμνημα εκλογής του Διονυσίου Ε' της Λαρίσης *ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ*, 57^{ος}, ΛΑΡΙΣΑ 2006, σσ. 213 - 219

22. Π. Κοντογιάννης, Διονύσιος Καλλιάρχης, *ΑΘΗΝΑ*, Εκδόσεις: Εν Αθηναίς 1906, 18^{ος}, σσ. 149 - 150

23. Ν. Παπαθεοδώρου , Ο Άγιος από Λαρίσης Μητροπολίτης Έφέσου Διονύσιος Καλλιάρχης (:- 1821) Ο μαρτυρικός θάνατος και η Άγιοκατάταξίς του, *ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ Ι.Μ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΛΑΡΙΣΗΣ & ΤΥΡΝΑΒΟΥ*, 09 (2023), σ. 208

γένους».²⁴ Οι Φαναριώτες απέκτησαν μεγάλη επιρροή στα δημόσια πράγματα χωρίς όμως να εγκαταλείπουν την χριστιανική τους πίστη ή την αφοσίωσή τους στην Μεγάλη Εκκλησία – το Οικουμενικό Πατριαρχείο.²⁵ Οι Πατριάρχες και οι Μητροπολίτες είχαν ανάγκη τους Φαναριώτες επειδή εκείνοι χρηματοδοτούσαν τους υποψήφιους για τον πατριαρχικό θρόνο και λόγω των επαφών τους με κρατικούς παράγοντες ή και τον ίδιο τον Σουλτάνο μπορούσαν να διευθετήσουν ζητήματα που αφορούσαν την Εκκλησία.²⁶ Η ανάμειξη των Φαναριωτών δεν πάντα θετική. Πολλές φορές δεν δίσταζαν να συνεργαστούν σε συκοφαντίες, δολοπλοκίες και δωροδοκίες του σουλτάνου ή και άλλων αξιωματούχων προκειμένου να εκθρονίσουν πατριάρχες ή να πετύχουν την εκλογή κάποιου συγγενικού τους προσώπου.²⁷ Ο ιστορικός Απόστολος Βακαλόπουλος στο βιβλίο του *Νέα Ελληνική Ιστορία*, αναφέρει ότι από το 1711 γόνοι Φαναριωτών κατάφεραν να διοριστούν από την Πύλη ηγεμόνες των παραδουνάβιων ηγεμονιών της Βλαχίας και Μολδαβίας.²⁸ όπου διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη της Επανάστασης. Γόνοι Φαναριώτικων οικογενειών υπήρξαν και ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, ο Κωνσταντίνος Μουρούζης και Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος.²⁹

24. Κύρ. Κολτσίδης, *Ο εθνομάρτυρας Πατριάρχης Κύριλλος ΣΤ΄ και η προσφορά του*, Διπλωματική εργασία (2018), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σ. 12, υποσημείωση 13.

25. Π. Κονόρτας, *Οθωμανικές Θεωρήσεις για το Οικουμενικό Πατριαρχείο του 17^{ου} αι – 20^{ου} αι.*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1998, σ. 44

26. Π. Κονόρτας, ενθ. ανωτ., σσ. 144 - 145

27. Ε. Κούκου, *Θεσμοί και προνόμια του Ελληνισμού μετά την Άλωση, Διαμόρφωση της Ελληνικής κοινωνίας και την Τουρκοκρατία*, Αθήνα – Κομοτηνή 1984, σ. 129

28. Απ. Βακαλόπουλος, *Νέα Ελληνική Ιστορία*, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη (1998), σ. 121

29. Απ. Βακαλόπουλος, ενθ. ανωτ., σ. 123

1.2 Μελέτιος Γ΄ Καλλιάρχης Μητροπολίτης Λαρίσης (1768 – 1792)

Ο Μητροπολίτης Μελέτιος Γ΄ διακόνησε τον Μελέτιο Β΄ τον Τενέδιο που με σειρά του εκλέχθηκε Οικουμενικός Πατριάρχης το 1768. Κατά το υπόμνημα εκλογής του Μελέτιο Γ΄ αναφέρει την μητρόπολη Λαρίσης με τον τίτλο «Μητρόπολη Λαρίσης & Τυρνάβου».³⁰ Δεν μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι ο τίτλος της Μητρόπολης από το Μελέτιο Γ΄ έχει αυτό τον τίτλο καθώς δεν έχουμε πρόσβαση στα υπομνήματα εκλογής των προκατόχων μητροπολιτών. Αυτό που μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα είναι πως η ονομασία -Μητρόπολη Λαρίσης & Τυρνάβου- διατηρείται μέχρι και σήμερα.

Έχουμε αναφερθεί στην εισαγωγή για τα Ορλωφικά. Μητροπολίτης Λαρίσης εκείνης της περιόδου ήταν ο Μελέτιος Γ΄ (1768 – 1792). Έζησε την καταστροφή του Ιερού Ναού του Αγίου Αχιλλίου στις 12/07/1769. Απαγορεύτηκε η ανοικοδόμηση του και ο Μελέτιος Γ΄ εκδιώχθηκε στον Τύρναβο.³¹

Ο πολύμπειρος ερευνητής Κώστα Σπανός³² έχει συλλέξει την ακόλουθη ενθύμηση.

«1770 ήφεραν Αρβανίταις οι αγάδες διά φύλαζιν της πολιτείας χιλίους πεντακοσίους και επάρασαν και άλλοι Αρβανίταις και επήγαν διά τον Μωρέαν, και τα κακά οπού έκαμαν ούτε έχουν σταθή άλλην βολάν (φορά). 1770 Ιουλίου 14, ημέρα Τετράδη, οι άνωθεν Αρβανίταις οπού τους είχαν μπεκτζίδες [αγροφύλακες, φύλακες] εδιαγούμησαν τα εργαστήρια όλα του παζαργιού, έως 500 τον αριθμόν, και απάνω εις τρεις ώρας εκάει όλο το τσαρσί [αγορά] και εσκοτώθηκαν Αρβανίταις 13, επειδή και ήτον δύο ταράφια [φατρίες] και επάτησαν ακόμη και τα Οβρέικα τα σπίτια και τον

30. Ν. Δρόσος, Το υπομνήματα εκλογής και η παραίτηση του Μελέτιου Γ΄ και το υπόμνημα εκλογής του Διονυσίου Ε΄ της Λαρίσας *ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ*, 57^{ος}, ΛΑΡΙΣΑ 2006, σσ. 213 - 219

31. Θεωδ. Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Οθωμανική περίοδο (1423 – 1881), *ΑΧΛΙΑΙΟΥ ΠΟΛΙΣ Ι.Μ. ΛΑΡΙΣΗΣ & ΤΥΡΝΑΒΟΥ*, 5 (2021), σ. 108

32. Ο Κώστας Σπανός ασχολείται από το 1968 με την ιστορία της Θεσσαλίας και έχει δημοσιεύσει πολυάριθμες μελέτες και άρθρα. Επίσης είναι εκδότης των βιβλίων «ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ» και έχει πολλές βραβεύσεις.

επάνω μαχαλά και τον κάτω (του Βαρουσίου των Τρικάλων). Άσπρα [χρήματα] εύραν στους Εβραίους περισσότερα από σαράντα πέντε πουγιά (22.500 γρόσια) και το επόλοιπο βγιο τους [περιουσία] μαλαματικά τους, στολίδια των γυναικών τους, χαλκώματα και στρωσίδια τους και μπρισίμι [μεταξωτά υφάσματα] και έτερα ακόμη οπού το κακόν δεν εστάθη»

(Κώστας Σπανός - Ενθύμηση 294)³³

Κατά τη διοίκηση του Σουλτάνου Αβδούλ Χαμίτ Α' (1774-1789) οι Λαρισαίοι προσπάθησαν να διορθώσουν τον ναό αλλά οι Τούρκοι αντέδρασαν με βιαιότητα και κατέστρεψαν ότι είχε γίνει μαζί με τη μητροπολιτική κατοικία και κάποια κελιά του ναού^{34 35}.

Σε μεταγενέστερο στάδιο, συγκεντρώθηκαν επαρκείς οικονομικοί πόροι, οι οποίοι αξιοποιήθηκαν σε επανειλημμένες προσπάθειες δωροδοκίας ισχυρών αξιωματούχων της Υψηλής Πύλης, με στόχο την έκδοση άδειας ανέγερσης του ναού· οι προσπάθειες αυτές, ωστόσο, απέβησαν άκαρπες³⁶.

Από επίγραμμα του επισκόπου Τρίκης Αμβροσίου (1764-1796) στο εσωτερικό του ναού του Αγίου Αχιλλίου πληροφορούμαστε και ο Μητροπολίτης Μελέτιος Γ' έκανε προσπάθεια να χτίσει τον ναό αλλά δεν τα κατάφερε.

33. Κ. Σπανός, *Θεσσαλικές Ενθυμώσεις 1404-1881*, Α', Λάρισα 2011, σ. 133

34. Θ. Παλιούγκας, *Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία (1453-1881)*, Α', Λάρισα, (1996) σ.193

35. «1776 φεβρ. 20. Ο Σουλτάν Χαμίτης εγγέννησε θυγατέρα και την ονόμασε... και έγινε στον... μας εις την Λάρισα ημέρες επτά και εμέρεμετισαν και την εκκλησίαν που ήταν χαλασμένη χρόνια 9 και μετά 3 ημέρες εσήκωσαν επανάσταση οι θεοκατάρατοι οι Τούρκοι και την εχάλασαν, ως και το πρώτον, μάλιστα εχάλασαν και την μητρόπολιν και τα κελιά της εκκλησίας και το γράφω όποιος το [πιστεύει] εξ όλης καρδιάς εως όπου ο θεός να τους εξολοθρεύση» (Ενθύμηση 332). Βλ. Κ. Σπανός, *Θεσσαλικές Ενθυμώσεις 1404-1881*, Α', Λάρισα 2011, σσ. 146 - 147

36. Κ. Σπανός, *Οι περιπέτειες του ναού του Αγίου Αχιλλίου της Λάρισας, 1769/1770-1827. Θεσσαλικά Σύμμικτα, Πρακτικά Α' Επιστημονικής Ημερίδας*, Βόλος, 8 Δεκεμβρίου 2001, σ. 198

*«Πάσχισα δι' ανακαινισμόν με όλας τας δυνάμεις, αλλ' εις κενόν οι κόποι μου, φεύ! της πολλής δαπάνης».*³⁷

Κατά τον Σταύρο Γουλούλη οι καταστροφές που προκλήθηκαν στη Λάρισα από τα Ορφωτικά έδωσαν διέξοδο στα εκπαιδευτικά προγράμματα των γειτονικών περιοχών του Τυρνάβου, των Αμπελακίων, της Τσαριτσάνης ακόμη και στο Λιβάδι Ελλασόνας.³⁸

Στις 25/07/1792 ο Μητροπολίτης Μελέτιος Γ' παραιτείται. Και ένα τμήμα κείμενου της παραίτησης παρατίθεται παρακάτω:

*«...παραι/τούμαι της επαρχί(ας) μου Λαρίσσης, ουχί δε και της αρχιερωσύνης μου, προς την μητέραν μου αγί(αν) / του Χριστού μεγάλην Εκκλησί(αν), την τροφόν μου, και ευεργέτιδάν μου, της οποίας την φι/λανθρωπίαν, το ιλαρόν, κα το μακρόθυμον γνωρίζων υπέρμεγα, δέομαι αυτή ικετι/κώς, και μετά πικρώ δακρύων (ει εύρηκα χάριν καγώ ο μικρ(ός) αυτής υιός ενώπιον / αυτής, και ει τας τόσας, και τηλικαύτας εν πολλώ του καιρού τω διαστήματι μητρικάς / αυτής εντολάς, και προσταγάς πειθήνιος, και υποκλεινής ενεφάνην, καυχώμαι γαρ / εις τούτο) να ήθελε δεχθή μίαν οικτράν ικεσίαν μου, και να ηθελεν αποφασίση / εις το να την τελειώση, το να αποκαταστήση δηλαδή γνήσιον, και κανονικόν ποιμένα της / επαρχί(ας) Λαρίσσης τον δούλον αυτής πρωτοσύγγελόν μου και ανεψιόν Διονύσιον, ως μαρτυρού/μενον παρ' εμού του ταπεινού σεμνοήθη, κόσμιον, και καλογερικόν, και άξιον διά / το ποίμνιον της Λαρίσσης...»*³⁹

37. Ιω. Οικονόμου - Λογιώτατος, Ιστορική Τοπογραφία της τωρινής Θεσσαλίας, εισαγωγή-σχόλια-επιμέλεια Κώστας Σπανός, Λάρισα (2005) σ. 87

38. Στ. Γουλούλης, Ο Μητροπολίτης Λαρίσης Πολύκαρπος Δαρδαίος και ο κύκλος της Λάρισας *ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ, Ι. Μ. ΛΑΡΙΣΗΣ & ΤΥΡΝΑΒΟΥ*, 07 (2022), σ. 278

39. Οικουμενικό Πατριαρχείο, υπομνήματα εκλογής, κωδ. Α/9, σ. 34

Από την παραίτηση γνωστοποιεί ότι θα παραμένει στην ιεροσύνη θέτοντας ένα όρο να χειροτονηθεί στη θέση του ο ανιψιός και πρωτοσύγγελος του ο Διονύσιος ο Καλλιάρχης.⁴⁰

1.3 Διονύσιος Καλλιάρχης Μητροπολίτης Λαρίσης (1792 – 1803)

Ο Πατριάρχης Νεόφυτος Ζ΄ και οι συνοδικοί ιεράρχες κάνουν δεκτό τον όρο του Μελέτιου Γ΄ και εκλέγουν τον Διονύσιο. Ουσιαστικά το έργο του Διονυσίου στην Λάρισα έχει αρχίζει ήδη ως Πρωτοσύγγελος. Δεν υπάρχουν πληροφορίες για τη ακριβή ημερομηνία τοποθέτησης του ως πρωτοσύγκελος. Σίγουρα ήξερε τις προσπάθειες να οικοδομηθεί ο Άγιος Αχίλλιος και τις δυσκολίες που αντιμετώπιζε ο χριστιανικός πληθυσμός.

Ο αρχιμανδρίτης Νεκτάριος Δρόσος που έχει μελετήσει τα υπομνήματα εκλογής διαπιστώνει μια σύγχυση στους επισκοπικούς καταλόγους για τον Διονύσιο Καλλιάρχη. Ο Τάσος Γριγοτσόπουλος τοποθετεί τον Διονύσιο το 1791. Ενώ ο Βασίλης Ατέσης τοποθετεί τον Διονύσιο το 1794⁴¹. Ακόμα και οι ιστορικοί της Λαρίσας υιοθετούν ως έτος εκλογής του Γριγοτσόπουλο. Οποιαδήποτε αναφορά από το 1792 είναι εσφαλμένη. Εφόσον η παραίτηση του θείου έγινε στις 25 Ιουλίου 1792 η τοποθέτηση του Διονυσίου έγινε ή την ίδια ημέρα ή σε εκείνες τις ημέρες.

Ακολουθεί το κείμενο της εκλογής:

*«Της αγιωτάτης μ(ητ)ροπόλεως λαρίσης απροστατεύτου διαμεινάσης, άτε
δη του εν αυτή αρχιεραυτεύοντος συναδελφού ημών αγαπητού κυρ /*

40. Ν. Δρόσος, Το υπομνήματα εκλογής και η παραίτηση του Μελέτιου Γ΄ και το υπόμνημα εκλογής του Διονυσίου Ε΄ της Λαρίσας *ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ*, 57^{ος}, ΛΑΡΙΣΑ 2006, σσ. 213 - 219

41. Ν. Δρόσος, Το υπομνήματα εκλογής και η παραίτηση του Μελέτιου Γ΄ και το υπόμνημα εκλογής του Διονυσίου Ε΄ της Λαρίσας *ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ*, 57^{ος}, ΛΑΡΙΣΑ 2006, σσ. 213 - 219

Μελετίου παραίτησιν οικειοθελή, και αβίαστον αυτής ποιησαμένου ενυπόγραφον τε, και εσφράγιστον παρέχουσιν η άτε(;), / ως αντικρύ κατεστρωμένη, και εσφράγιστος φαίνεται, ημεείς οι ενδημούντες αρχιερείς, προτροπή και αδεία του / παναγιω(τά)του, και σεβασμιω(τά)του ημών αυθέντου, και δεσπότη του οικουμενικού πατριάρχου κυρίου κυρίου Νεοφύτου, συνελ.:/θότες εν τω πανσέπτω ναώ των παμμεγίστων Ταξιαρχών εις το Μέγα Ρεύμα, και ψήφους κανονικάς προ:/βαλλόμενοι εις εύρεσιν, και εκλογήν αξίου, και αρμοδίου προσώπου του αναδεζομένου την αρχιερατικήν προ:/στασίαν, κ(αι) ποιμα-ντικήν ράβδον της αγιω(τά)της ταύτης μ(ητ)ροπόλεως, πρώτον μεν εθέμεθα τον οσιώ(τα)τον εν ιερό:/μονάχοις πρωτοσύγκελλον της αυτής μ(ητ)ροπόλεως κυρ Διονύσιον, δευτερον δε τον Παρθένιον, και τρί:/τον τον Νεόφυτον, ών κ(αί) τα ονόματα κατεστρώθη εν τώδε τω ιερώ κώδικι της αγίας του Χ(ριστο)ύ με:/γάλης Εκκλησίας εις διηνεκή ένδειξιν, και ασφάλειαν. εν έτει σωτη)ρίω αψ'7β^ω, κ(ατ)ά μήνα Ιούλιον, επνεμήσεως / δεκάτης.

+ ο [–] Γρηγόριος, έχων κ(αί) την γνώμην του αγίου Ηρακλείας κυρού Μεθοδίου.

+ ο Εφέσου Σαμουήλ + ο [– –]

+ ο Νικομηδείας Αθανάσιος + ο [– –]

+ ο [– –] + ο [– –]

+ ο [– –] έχων και την γνώμην του αγίου Άρτης κυρ Μακαρίου.

+ ο [– –] + ο [– –] + ο [– –]»⁴² (βλ. Εικόνα 1 στην σελίδα 104 της παρούσης εργασίας)

42. Εκφράζουμε την ευγνωμοσύνη μας στον Παναγιώτατο Οικουμενικό Πατριάρχη κ. Βαρθολομαίο, για την χορήγηση των υπομνημάτων, και στον αρχειοφύλακα π. Καισάριο Χρόνη. Η μετεγραφή του τεκμηρίου έγινε με την υποστήριξη του Σταύρου Γουλούση Δρ. Βυζαντινής Τέχνης, τ. προϊστάμενος Γενικών Αρχείων του Κράτους. ΠΗΓΗ: Κωδ. Α/9 του Οικουμενικού Πατριαρχείου σ. 35

Εν συντομία στο υπόμνημα εκλογής του Διονυσίου Καλλιάρχη αναφέρονται τα ακόλουθα. Η Μητρόπολη Λαρίσης έμεινε απροστάτευτη εξαιτίας της παραίτησης του Μελετίου. Συναντήθηκαν οι μητροπολίτες με την άδεια του Πατριάρχη Νεόφυτου στο Ιερό Ναό των Παμμέγιστων Ταξιαρχών για να εκλέξουν ανάμεσα σε τρεις υποψηφίους τον νέο Μητροπολίτη Λαρίσης. Ο πρώτος υποψήφιος ήταν ο Διονύσιος, ο δεύτερος ο Παρθένιος και ο τρίτος ο Νεόφυτος. Και εκλέχθηκε ο Διονύσιος.

Συμπερασματικά: αυτό που πρέπει να συγκρατήσουμε από αυτό το κεφάλαιο είναι η καταγωγή ή ρόλος των Φαναριωτών. Άνθρωποι με ελληνική παιδεία απέκτησαν επιρροή μέσα στην οθωμανική διοίκηση. Με την αναγκαία ήπια στάση των Σουλτάνων μπορούσαν να διεκδικήσουν την έκδοση φερμανιών και να αναδειχτεί το εκκλησιαστικό και το κοινωνικό έργο. Πιο αναλυτικά θα αναφερθούμε στο επόμενο κεφάλαιο,

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Η ΠΟΙΜΑΝΤΟΡΙΑ ΣΤΗΝ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΛΑΡΙΣΗΣ

Στον παρόν κεφάλαιο επιδιώκεται να αναδειχθεί το ποιμαντικό έργο του Αγίου Διονυσίου Καλλιάρχη ως Μητροπολίτου Λαρίσης ως προς την συμβολή του στην τοπική Εκκλησία της Θεσσαλίας. Ειδικότερα θα διευρυνθεί η εκκλησιαστική του διοίκηση και η κοινωνική του προσφορά. Στο πλαίσιο της κοινωνικής προσφοράς εντάσσεται η οικοδόμηση ναών και σχολείων. Για το σκοπό αυτό αξιοποιήθηκαν ως βασικές πηγές, οι εκκλησιαστικοί κώδικες της Μητρόπολης Λαρίσης και του ναού του Αγίου Αχιλλίου μέσα από τους οποίους αντλήθηκαν πολύτιμες πληροφορίες για την ιερατική του διαδρομή.

2.1 Οι εκκλησιαστικοί Κώδικες της Μητροπολίτης Λαρίσης

Στην μακρόχρονη πορεία της Μητρόπολης Λαρίσης μέσα στο πέρασμα των αιώνων διασώζονται τέσσερις εκκλησιαστικοί Κώδικες⁴³:

- (1) Το Εγκώμιον προς τον άγιον Κυπριανόν, μητροπολίτην Λαρίσης, καθώς και άλλοι λόγοι του αγίου Αντωνίου του φιλοσόφου, μητροπολίτου Λαρίσης του νέου Θεολόγου (περί τα 1350).
- (2) Ο Κώδικας της Μητροπόλεως Λαρίσης, ΕΒΕ 1472: 1647-1868.
- (3) Ο Κώδικας του Ι. Ναού του Αγίου Αχιλλίου, της περιόδου 1810-1881.
- (4) Ο Κώδικας της Επισκοπής Πλαταμώνος, των ετών 1877-1900⁴⁴.

43. Η λέξη *κώδικας* παλαιότερα σήμαινε το σύνολο των χειρόγραφων φύλλων από πάπυρο ή περγαμηνή. Αργότερα προσδιόριζε το σύνολο δέσμης φύλλων από χαρτί, σε σχήμα βιβλίου. Σήμερα σημαίνει και τη συλλογή διαφορετικών εγγράφων σε σχήμα βιβλίου. Στη περίπτωση μας αφορά την καταγραφή όλων των δραστηριοτήτων μιας εκκλησιαστικής αρχής σε ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

44. Ν. Παπαθεοδώρου (2021), *Εκκλησιαστικοί Κώδικες της Μητρόπολης Λαρίσης – Α΄*, ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Στην παρούσα εργασία οι κώδικες που μας είναι πολύτιμοι ως πηγές πληροφοριών είναι: ο Κώδικας της Μητροπόλεως Λαρίσης, Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος (ΕΒΕ) 1472: 1647-1868⁴⁵ και ο Κώδικας του Ιερού Ναού του Αγίου Αχιλλίου, της περιόδου 1810-1881.

2.2 Κώδικας της Μητροπόλεως Λαρίσης, ΕΒΕ 1472: 1647 - 1868

Ο Κώδικας της Μητροπόλεως Λαρίσης βρίσκεται θησαυρισμένος στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος στην Αθήνα, με τον αριθμό 1472. Η σημασία του συγκεκριμένου χειρόγραφου κώδικα για τη Λάρισα είναι εξαιρετικά μεγάλη, καθώς συνιστά το μοναδικό σωζόμενο τεκμήριο για τη μελέτη της εκκλησιαστικής, κοινωνικής και πολιτικής ζωής κατά τη διάρκεια δύο και πλέον κρίσιμων αιώνων της περιόδου 1647–1868. Στα περιεχόμενα του κώδικα καταγράφονται τα υπομνήματα εκλογής επισκόπων, οι οποίοι καλύπτουν επισκοπές της δικαιοδοσίας της Μητροπόλεως Λαρίσης, καθώς και οι ομολογίες τους, οι οποίες περιέχουν το Σύμβολον της Πίστεως, υποσχέσεις για την τήρηση όλων των κανόνων κατά την εκτέλεση των ποιμαντικών καθηκόντων τους, παραιτήσεις επισκόπων ή και καθαιρέσεις αυτών⁴⁶. Ο κώδικας μας βοηθάει να κατανοήσουμε τα εκκλησιαστικά διοικητικά καθήκοντα των Μητροπολίτων το χρονικό διάστημα από το 1647 - 1868

<https://www.eleftheria.gr/afierwmata/%ce%b5%ce%ba%ce%ba%ce%bb%ce%b7%cf%83%ce%b9%ce%b1%cf%83%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%bf%ce%b9-%ce%ba%cf%89%ce%b4%ce%b9%ce%ba%ce%b5%cf%83-%cf%84%ce%b7%cf%83-%ce%bc%ce%b7%cf%84%cf%81%ce%bf%cf%80%ce%bf%ce%bb/>, (Ημ. Ανάκλησης: 12/09/2026)

45. Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε διοικητικά με ποιους επισκόπους συνεργάστηκε ο Μητροπολίτης Διονύσιος και αν έχει οργανώσει την Μητρόπολη με νέες επισκοπές.

46. Δ. Καλούσιος, Ο Κώδικας της Μητροπόλεως Λαρίσης ΕΒΕ (Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος), 1472: 1647-1868, Λάρισα (2009), σ. 9 - 10

Σύμφωνα με τον Κώδικα της Μητροπόλεως Λαρίσης, ΕΒΕ 1472: 1647-1868 την χρονική περίοδο που εκλέχθηκε ο Διονύσιος Καλλιάρχης η Μητρόπολη Λαρίσης είχε στην δικαιοδοσία της δέκα (10) επισκοπές. Αναφέρονται οι εξής:

1. Επισκοπή Γαρδικίου, 2. Επισκοπή Τρίκκης, 3. Επισκοπή Σταγών,
4. Επισκοπή Λιδορικού⁴⁷, 5. Επισκοπή Λιτζάς και Αγράφων⁴⁸, 6. Επισκοπή Ραδοβισδίου, 7. Επισκοπή Ζητουνίου⁴⁹, 8. Επισκοπή Θαυμακού,
9. Επισκοπή Σκιάθου και Σκοπέλου, 10. Επισκοπή Περιστεράς⁵⁰

Στην Επισκοπή Λοιδωρικού στις 01/06/1793 υποβάλλεται η παραίτηση του Επισκόπου Γαβριήλ στο υπόμνημα γίνεται αναφορά στο Μητροπολίτη Λαρίσης Διονύσιο.

«...δέδωκα την παρούσαν μου παραίτηση... τότε να μένη υπο την εξουσίαν του διαδόχου μου κι (αι) ανεψίου μου / κυρ Διονύσιου, χωρίς τινά αίτησιν του πανιερωτ(ά)του μητροπολίτου κ(αι) αγίου ημών γέροντος...»
(υπόμνημα 115)⁵¹.

Την ίδια ημέρα έγινε η εκλογή του Επισκόπου Διονυσίου. Στο υπόμνημα εκλογής του αναφέρεται ότι η εκλογή έγινε:

-
47. Σύμφωνα με τον Ιεροκήρυκα Ειρηναίου Κουτσουγιάννη η μητρόπολη Λάρισας επεκτείνονταν μέχρι το βόρειο τμήμα της σημερινής Ναυπακτίας (Κράβαρα).
 48. Σύμφωνα με την δική μεταπτυχιακή μελέτη ο Σοφρώνης αναφέρει πως η ονομασία «Λίτζας» συνδέεται με την τουρκική γλώσσα που σημαίνει θερμά ιαματικά λουτρά και κάλυπτε εκκλησιαστικά τα χωριά της Ευρυτανίας. (σ. 37, σ. 40)
 49. Η Επισκοπή Ζητουνίου είναι η περιοχή της Λαμίας. βλ. Αλεξάνδρας Θ. Κουλτούκη, *Διοικητικές μεταβολές των επισκοπών της Φθιώτιδας από το 1833 - 1899*, Πρακτικά 1ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας, 3 – 4 Νοεμβρίου 2001, Λαμία 2002, σ. 173 – 175. Δυτικά συνόρευε με τη μητρόπολη Νέων Πατρών και την επισκοπή Σαλώνων. Βεριοανατολικά η επισκοπή Ζητουνίου έφτανε μέχρι τα χωριά του Πτελεού και τα χωριά του Αλμιρού.
 50. Η έδρα της Επισκοπής Περιστεράς βρισκόταν στον Οικισμό Κριτσίνι σημερινοί Ταξιάρχες των Τρικάλων, βλ. Β. Σπανός, Η συμβολή στη ιστορία της Επισκοπής Περιστεράς, *ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ*, 33^{ος}, σ. 241
 51. Δ. Καλούσιος, *Ο Κώδικας της Μητροπόλεως Λαρίσης ΕΒΕ. 1472: 1647-1868*, Λάρισα (2009), σ. 68-69

«... προτροπ<ή> / και αδεία του πανιερωτ(ά) του ημών αυθέντου κ(αι) δεσπότου μητροπολίτου της αγιω(τά)της μητροπολέως λαρίσσης, υπέρτιμου και έξαρχου δευτέρας θετταλίας και πάσης ελ<λα>/δος κυρίου, κυρίου Διονυσίου...» (υπόμνημα 116)⁵²

Το επόμενο μήνα στις 15/07/1793 στην Επισκοπή Λίτζας και Αγράφων υποβάλλεται η παραίτηση του Επισκόπου Διονυσίου. στο υπόμνημα γίνεται αναφορά στο Μητροπολίτη Λαρίσης Διονύσιο.

«...εμοί και υποκείμενον αρεστόν εις τε τον πανιερώτ(α)τον και θεοπρόβλητον μητροπολίτην, της αγιωτ(ά)της μητροπόλε(ως) λαρίσσης / κύριον κ(ύριο)ν Διονύσιον...» (υπόμνημα 118)⁵³.

Στην επόμενη ημέρα στις 16/07/1793 έγινε η εκλογή του Επισκόπου Δοσιθέου. Στο υπόμνημα εκλογής του αναφέρεται ότι η εκλογή έγινε:

«... προτροπή κ(αι) αδεία του πανιερωτάτου ημ(ών) δεσπότου μητροπολίτου τ(ης) αγιω(τά)της μητροπολέως λαρίσσης, κ(υρίου), κ(υρίου)ν Διονυσίου...» (υπόμνημα 119)⁵⁴.

Στην Επισκοπή Τρίκκης στις 06/06/1796 υποβάλλεται η παραίτηση του Επισκόπου Αμβρόσιου στο υπόμνημα γίνεται αναφορά στο Μητροπολίτη Λαρίσης Διονύσιο.

«...ευρεθη παρ' εμοί κ(αι) υποκείμενον κατά πάντα αρεστόν εις τε τον πανιερώτ(α)τον κ(αι) θεοπρόβλητον μ(ητ)ροπολίτην, τ(ης) αγιωτ(ά)της μ(ητ)ροπόλεως λαρίσσης / κ(ύριον) κ(ύριο)ν Διονύσιον...» (υπόμνημα 148)⁵⁵.

52. Δ. Καλούσιος, ενθ. ανωτ., σ. 69

53. Δ. Καλούσιος, ενθ. ανωτ., σ. 70

54. Δ. Καλούσιος, ενθ. ανωτ., σ. 71-72

55. Δ. Καλούσιος, ενθ. ανωτ., σ. 109-110

Την ίδια ημέρα έγινε η εκλογή του Επισκόπου Γαβριήλ. Στο υπόμνημα εκλογής του αναφέρεται:

«... προτροπ: /ή κ(αι) αδεία του Πανιερωτάτου ημών Δεσπότης μητροπολίτου τ(ης) Αγιοτάτης / μητροπολέως λαρίσης, κυρίου, κυρίου Διονυσίου...» (υπόμνημα 149)⁵⁶

Στις 14/06/1800 ενημερώνεται από τον Οικουμενικό Πατριάρχη Νεόφυτο για την εκλογή τιτουλαρίου επισκόπου Περιστεράς. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης προσφωνεί τον Μητροπολίτη Λαρίσης με το ακόλουθο κείμενο:

«...Ιερώτατε Μ(ητ)ροπολίτα λαρίσης, υπέρτιμε κ(αι) έξαρχε θετταλίας, κ(αι) πάσης / Ελλάδος, εν αγίω πν(εύματ)ι αγαπητέ κ(αι) περιπόθητε αδερφέ, κ(αι) συλλειτουργέ της ημών μετριότητος, / κυρ Διονύσιε, χάρις εἴη σου τη ιερότητι. κ(αι) ειρήνη παρα θεού...» Το έγγραφο εκλογής συνυπογράφεται και από τον Διονύσιο (υπόμνημα 150).⁵⁷

Το 1800 συστάθηκε μια νέα επισκοπή στην Μητρόπολη Λαρίσης και ο Οικουμενικός Πατριάρχης Νεόφυτος Ζ΄ ενημερώνει τον Μητροπολίτη Λαρίσης Διονύσιο ότι έχει την αρμοδιότητα να ορίζει επίσκοπο. Η εκλογή του Επισκόπου Περιστεράς έγινε στις 26/07/1800 στον Ιερό Ναό του Αγίου Αχίλλιου και εκλέχθηκε ο Παΐσιος. Στο υπόμνημα αναφέρεται και η ακόλουθη φράση:

«...αυθέντου κ(αι) δεσπότης μ(ητ)ροπολίτου της αγιοτάτης μ(ητ)ροπολέως λαρίσης, υπέρτιμου κ(αι) έξαρχου δευτέρας θετταλίας και πά: /σης ελλαδος κυρίου, κυρίου Διονυσίου...» (υπόμνημα 151)⁵⁸

Στην Επισκοπή Θυμασκού στις 27/07/1802 εκλέγεται ο Επίσκοπος Αθανάσιος. Στο υπόμνημα εκλογής γίνεται στο Μητροπολίτη Λαρίσης Διονύσιο:

56. Δ. Καλούσιος, ενθ. ανωτ., σ. 110-111

57. Δ. Καλούσιος, ενθ. ανωτ., σ. 111-112

58. Δ. Καλούσιος, ενθ. ανωτ., σ. 112-113

«...ο πανιερώτατος, κ(αι) θεο:/πρόβλητον Μητροπολίτης λαρίσης, υπέρτιμος κ(αι) έξαρχος δευτέρας θετταλίας και πάσης Ελλάδος κύριος κύριος Διονύσιον φροντίδα ανελαβέτο του...» (υπόμνημα 156)⁵⁹.

Σύμφωνα με την δική του μεταπτυχιακή έρευνα ο Γεώργιος Σωφρόνης αναφέρει ότι οι λόγοι παραίτησης των επισκόπων δεν μνημονεύονται και ο κάθε επίσκοπος έγραφε ότι η παραίτηση του γινότανε οικοθελλώς και αβιάστως. Η διαδικασία εκλογής του επισκόπου στη Μητρόπολη Λαρίσης παρουσιάζει ένα ενδιαφέρον. Ο Μητροπολίτης σε περίπτωση που διαπιστώνονταν η χηρεία της επισκοπής έδινε εντολή στους επισκόπους να προχωρήσουν στην ανάδειξη τριών υποψηφίων. Οι επίσκοποι μαζί με τον Μητροπολίτη συγκροτούσαν την τοπική σύνοδο συγκεντρώνονταν σε ένα ναό και προχωρούσαν στην εκλογή που αναμφίβολα ήταν η επιλογή του Μητροπολίτη Λαρίσης⁶⁰. Συνήθως εκλέγεται ο πρώτος υποψήφιος.

Συμπερασματικά: σε αυτή ενότητα γνωστοποιήθηκαν εννέα (9) υπομνήματα. Σε τρία (3) από αυτά ο μητροπολίτης προσφωνείται απλώς ως «Πανιερωτάτος». Πρόκειται για τα υπομνήματα 115, 119 και 149. Σε άλλα τρία (3) ο μητροπολίτης προσφωνείται μόνο ως «υπέρτιμος και έξαρχος»⁶¹. Πρόκειται για τα υπομνήματα 116, 150, 151. Σε δύο (2) αυτά ο μητροπολίτης προσφωνείται «πανιερώτατος και θεοπρόβλητος» Πρόκειται για τα υπομνήματα 118 και 148. Και σε ένα (1) υπόμνημα ο μητροπολίτης προσφωνείται μαζί «υπέρτιμος και έξαρχος και πανιερώτατος και θεοπρόβλητος» Πρόκειται για το υπόμνημα 156. Όλες αυτές οι εκφράσεις αποδίδουν μνεία μεταξύ Πατριαρχών και Επισκόπων προς το πρόσωπο του Μητροπολίτη Διονύσιου. Εκφράσεις που εκδηλώνουν την ευλάβεια τους.

59. Δ. Καλούσιος, ενθ. ανωτ., σ. 116

60. βλ. Γεώργιος Σωφρόνης, Η Επισκοπή Λίτζας και Αγράφων και η εκκλησιαστική ζωγραφική κατά την βυζαντινή περίοδο, σ.46

61 . Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στον πρωτοσύγγελο της Ι.Μ. Φθιώτιδος κ. Εφραίμ Τριανταφυλλόπουλο για την συμβουλευτική του

2.3 Κώδικας του Ιερού Ναού του Αγίου Αχιλλίου, της περιόδου 1810 - 1881

Ο Κώδικας αποτελεί μια δωρεά του συλλέκτη Δαμιανό Κυριαζή στο Μουσείο Μπενάκη. τα περιεχόμενα του κώδικα καταγράφονται τα οικονομικά της εκκλησίας του Αγ. Αχιλλίου, δηλ. στη «ληψοδοσία του παγκαρίου». Οι ισολογισμοί έχουν, κατά κανόνα, ετήσιο χαρακτήρα, συντάσσονται από τους επιτρόπους που ορίζονται ετησίως από τις συντεχνίες και τελούν υπό την επικύρωση του μητροπολίτη. Τα ποσά αναγράφονται σε γρόσια⁶².

Από τα σημαντικότερες πληροφορίες μας δίνει ο κώδικας του Αγίου Αχιλλίου είναι η ύπαρξη σχολείων και ναών στην πόλη της Λάρισας. Γεγονός που μας επιτρέπει μας διαμορφώσουμε μια γνώμη της συνεισφοράς του Διονυσίου (Καλλιάρχη) στην Μητρόπολη Λαρίσης. Στα επόμενα χρόνια καταγράφεται μια αύξηση των Χριστιανών στην πόλη της Λάρισας που επιτρέπουν την ανέγερση νέων εκκλησιών και σχολείων. Το 1810 λειτουργεί ένα δεύτερο σχολείο με την ονομασία «Σχολείο των κοινών γραμμάτων»⁶³ και οι Ιεροί Ναοί άρχιζαν να αυξάνονται μετά από το 1820.⁶⁴ Συνεπώς κατά την διάρκεια της θητείας του Μητροπολίτη Λαρίσης Διονύσιο καταγράφεται η παρουσία ενός σχολείου και μιας εκκλησίας. Από το κώδικα είναι γίνονται γνωστά τα ονόματα των δασκάλων και οι αμοιβές τους. Μετά την επανάσταση και το 1830 έχουμε στην πόλη της Λάρισας την λειτουργία του αλληλοδιδασκτικό σχολείου, το 1850 το Παρθεναγωγείο και έτος 1880 – 1881 το πρώτο νηπιαγωγείο.⁶⁵ ⁶⁶ Το έτος 1810 – 1812 τα έσοδα της Αγίου ήταν 13.185 γρόσια. Από τα όποια το 8,7% - ήτοι 1.155 γρόσια- ήταν για τις δαπάνες των

62. Ν. Παπαθεοδώρου (2021), *Εκκλησιαστικοί Κώδικες της Μητρόπολης Λαρίσης – Β΄, ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ*

63. Β. Κόντη, *Ο κώδικας της Εκκλησίας του Αγίου Αχιλλείου. Ειδήσεις για τα σχολεία της Λάρισας στον 19^ο αιώνα, 14^ο (1977), σ. 191*

64. Ομίλου Φύλων της Θεσσαλικής Ιστορίας, *Η Λάρισα της περιόδου 1810 – 1881 από τον κώδικα του Ιερού Ναού του Αγίου Αχιλλίου*, Εκδόσεις Θετταλός (1994), Λάρισα, σ. 42

65. Β. Κόντη, *Ο κώδικας της Εκκλησίας του Αγίου Αχιλλείου. Ειδήσεις για τα σχολεία της Λάρισας στον 19^ο αιώνα, 14^ο (1977), σ. 194, σελ. 195*

66. Η πόλη Λάρισα απελευθερώνεται και εντάσσεται στο νέο Ελληνικό κράτος στις 31/08/1881

σχολείων.⁶⁷ Συνεπώς επί θητείας του Μητροπολίτου Διονύσιου το σχολείο στηριζότανε οικονομικά από το παγκάρι του Αγίου Αχιλλίου.

Άλλες πληροφορίες που αντλούμε από τον κώδικα είναι οι χριστιανικές συνοικίες κατά την περίοδο 1810 – 1881. Οι κυριότερες ήταν Τρανός μαχαλάς, Ταμπάκιμα μαχαλάς, Σουλφάρ μαχαλάς, Παράσχου μαχαλάς, Αρναούτ μαχαλάς και Πέρα μαχαλάς. Οι χριστιανικές συνοικίες διαμορφώνουν το ποίμνιο του κάθε μητροπολίτη.⁶⁸

2.4 Η ανέγερση του Ναού του Αγίου Αχιλλίου (1794)

Κατά τον Νικόλαο Παπαθεοδώρου πριν την οικοδόμηση του ναού επισημαίνεται το εξής: πριν από την επίτευξη του επιθυμητού αποτελέσματος, προηγήθηκαν επίμονες προσπάθειες και επίπονες δωροδοκίες του Μητροπολίτη Λαρίσης Μελέτιου Γ' με υψηλόβαθμους αξιωματούχους της Κωνσταντινούπολης⁶⁹. Σύμφωνα με τον Νικόλαο Μαγνή το χρονικό των εργασιών το 1794 είναι το εξής στις 04/02/1794 εκδόθηκε φερμάνι κατασκευής του ναού, έφτασε στην Λάρισα στις 26/02/1794 και ανακοινώθηκε στις 02/03/1794, ο θεμέλιος λίθος τέθηκε στις 05/03/1794. Οι εργασίες διήρκεσαν 36 ημέρες μέχρι στις 06/04/1794 Μεγάλη Παρασκευή. Το Μεγάλο Σάββατο 07/04/1794 έγινε η πρώτη θεία Λειτουργία μετά από 26 χρόνια. Εργάστηκαν πάνω από 200 μάστορες και οι Λαρισαίοι πρέπει να ήταν βοηθητικοί στις μεταφορές οικοδομικών υλικών.

«1794 Φεβρουαρίου δ'. ευγήκε το φερμάνι διά την εκκλησίαν της Λαρίσης του αγίου Αχιλλίου μέσα εις την Κωνσταντινούπολιν. Και ήλθεν ο Τάταρης μέσα εις την Λάρισσαν Φεβρουαρίου 26 ημέρα δευτέρα και εδιαβάσθη την πέμπτην εις τας 2 του Μαρτίου. Και έβαλαν θεμέλιον τη Κυριακή εις τας 5

67. Β. Κόντη, *Ο κώδικας της Εκκλησίας του Αγίου Αχιλλίου. Ειδήσεις για τα σχολεία της Λάρισας στον 19^ο αιώνα*, 14^ο (1977), σ. 199

68. Ομίλου Φύλων της Θεσσαλικής Ιστορίας, *Η Λάρισα της περιόδου 1810 – 1881 από τον κώδικα του Ιερού Ναού του Αγίου Αχιλλίου*, Εκδόσεις Θετταλός (1994), Λάρισα, σ. 33

69. Ν. Παπαθεοδώρου, *Ιερός Ναός Αγίου Αχιλλίου Λαρίσης ιστορική διαδρομή 15 αιώνων*, ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ Ι.Μ. ΛΑΡΙΣΗΣ & ΤΥΡΝΑΒΟΥ, 1^ο (2019), σσ. 117 - 118

του Μαρτίου, και εδούλευαν ημέρας 36, και ετελείωσαν τη μεγάλη Παρασκευή το βράδυ εις τας 6 του Απριλίου, και edιάβασαν εις τας 9 ώρας τη αγία και μεγάλη Παρασκευή και το μέγα Σάββατον έγεινε λειτουργία μέσα εις την παντέρημον Λάρισσαν, όπου ήταν 26 χρόνους χωρίς λειτουργία και παραπάνω. Και εδούλευαν υπέρ τούς διακοσίους μαστόρους, έξω από τον λαόν που βοηθούσαν» (Ενθύμηση του αρχιμανδρίτη Ιάκωβου Βαλβαμά)^{70 71}.

Μέσα από το σπουδαίο σύγγραμμα με τίτλο «Επιστολαί Διαφορών» ο Ιωάννης Οικονόμου – Λογιώτατος διασώζει την επιστολή με την ημερομηνία στις 21/04/1794 του Μητροπολίτη Διονύσιο προς τον επίσκοπο Γαρδικίου Παΐσιου που τον ενημερώνει για τον ναό.

«...ούτινος ο θείος σηκός ανεγήγερτο θεία συνάρσει και βοηθεία, εν ευρύ χωρία και καλλωνή τινι καθά, η φήμη κ' αυτή παρέδοτο και ούτως έχει αναμφιβόλως αίτιον δε της ανεργέσεως ταύτης ουκ άλλον τινά είναι τολμώμεν λέγειν, ειμή τον πανταίτιον ύπιστον Θεό, τον πάντα προς το τοις ανθρώποις συμφέρον διακυδεβωντα και διΐθυνοντα..» (Επιστολή 256)⁷².

Ξανά μέσα από τις «Επιστολαί Διαφορών» πληροφορούμαστε ότι η λειτουργία του ναού διαδόθηκε στο εξωτερικό. Συγκεκριμένα ο Γεώργιος Αυξεντιάδης-

70. Ο Νικόλαος Μαγνής άντλησε την ενθύμηση από τα χειρόγραφα του αρχιμανδρίτη Ιάκωβου Βαλβαμά. βλ. Ν. Μάγνης, Περιήγησις η Τοπογραφία της Θεσσαλίας και Θετταλικής Μαγνησίας και της μεν Θεσσαλίας εν επιτομή, της δε Μαγνησίας εν εκτάσει, έν Αθήναις (1860), σ. 10 -11

71. Ο Νικόλαος Παπαθεοδώρου αναφέρει «η περιγραφή αυτή μας βοηθάει να καταλάβουμε την σφοδρή επιθυμία που είχαν οι χριστιανοί της Λαρίσης να αποκτήσουν τη δική τους εκκλησία, τον δικό τους χώρο προσευχής και λατρείας και το πως αντέδρασαν ομαδικά στην επιβεβλημένη από τους κατακτητές ταχεία οικοδόμηση του ναού». (ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΑΓΙΟΥ ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΛΑΡΙΣΗΣ ιστορική διαδρομή 15 αιώνων, σελ. 119. Αυτή η άποψη είναι εν μέρει σωστή. Καθώς εκείνη στην εποχή στη Λάρισσα υπήρχαν και πολλοί Γενίτσαροι και πολλά φερμάνια των Σουλτάνων ελάχιστα ακούγονται στη πόλη. Ο ναός κτίστηκε γρήγορα να μην ανακληθεί η οικοδομητική άδεια από τους Οθωμανούς.

72. Ιω. Οικονόμου – Λογιωτάτος ο Λαρισαίος, Επιστολαί διαφορών (1759-1824), σ. 541

Ζουμπανιώτης από την πόλη Ζέμονα (Ουγγαρία) σε επιστολή στις 24/07/1794 προς τον Κωνσταντίνο Κούμα αναφέρει:

«...Υπερεχάρην δια την τελείαν οικοδομήν του εν Λαρίσση ναού του Αγίου Αχιλλίου...». (Επιστολή 11)⁷³

Κατά την αρθρογραφία του Παντελή Κοντογιάννη στο περιοδικό ΘΕΟΛΟΓΙΑ γνωστοποιεί μια ακόμη επιστολή του Μητροπολίτη Διονυσίου. Στις 01/04/1794 μερικές ημέρες πριν την πρώτη λειτουργία του ναού, ο Μητροπολίτης Διονύσιος θα στείλει επιστολή στους Λαρισαίους πραγματευτές και εμπόρους που ζούσαν στην Βιέννη και τους ζητάει να συνδράμουν στην ανοικοδόμηση του ναού.

*«...δεν λείπομεν μετά τας πατρικάς μας ευχάς να ακριβολογήσωμεν πρώτον τα περί ποθητής ημίν αγαστής υγείας και δεύτερον να αποκαταστήσεμων δηλών ταις φιλευσεβίν, ακοαίς υμών ότι μια και μονή ιερά εκκλησία ευρίσκετο εν τη πολιτεία Λαρίσης, τιμωμένη επ ονόματι του εν αγίοις πατρός ημών Αχιλλίου αρχιεπισκόπου της αυτής Λαρίσης...».*⁷⁴

Ο Σταύρος Γουλούλης στο περιοδικό ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ της Ιεράς Μητρόπολης Λαρίσης & Τυρνάβου κάνει μια σημαντική επισήμανση: η ανέγερση του νέου ναού συμπίπτει χρονικά με την εφαρμογή μιας ευνοϊκότερης πολιτικής εκ μέρους του φιλελεύθερου σουλτάνου Σελήμ Γ' (1789–1807), η οποία επέτρεψε και ευνόησε την οικοδόμηση χριστιανικών ναών στο Οθωμανικό Κράτος⁷⁵.

Για το κατόρθωμα του Μητροπολίτη Διονυσίου να ανεγερθεί ξανά χριστιανικός ναός έθεσε σε κίνδυνο την ζωή του. Σύμφωνα με Αρχιμανδρίτη Ιωάννη Ανδρεάδη οι Οθωμανοί επιχείρησαν να σκοτώσουν τον Μητροπολίτη Λαρίσης με

73. Ιω. Οικονόμου, ενθ. ανωτ., σ. 20

74. Π.Κοντογιάννης, Γράμμα του Λαρίσης Διονυσίου Καλλιάρχη, *ΘΕΟΛΟΓΙΑ*, 01 (1923), σ. 96

75. Στ. Γουλούλης, Ο μεταβυζαντινός ναός του Αγίου Αχιλλίου στην Λάρισα: Οικοδομικό χρονικό - χωροταξική ένταξη - Βραχεία έκθεση λειτουργιών (15^{ος} / 16^{ος} αι. - 19^{ος} αι.), *ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ, Ι. Μ. ΛΑΡΙΣΗΣ & ΤΥΡΝΑΒΟΥ*, 15 (2026), σ. 247

πυροβόλου χωρίς επιτυχία⁷⁶ “Όπως συμπεραίνουν ο Αρχιμανδρίτης Ιωάννης ο Κ. Αμάντος για να μη προκαλούνται οι Τούρκοι με την παρουσία του Διονυσίου στη Λάρισα, τον καλούσε ο Πατριάρχης ως Συνοδικό Ιεράρχη και έμεινε για μεγάλα χρονικά διαστήματα στην Κωνσταντινούπολη⁷⁷.

Κατά τον ιστοριοδίφη Νικόλαο Παπαθεοδώρου όσο ο Μητροπολίτης Λαρίσης Διονύσιος απουσίαζε στην Κωνσταντινούπολη ή όταν έκανε περιοδείες στην μητροπολιτική του περιφέρεια, άφηνε αντικαταστάτη του τον Ιωάννη Οικονόμου Λογιοτάτου ο Λαρισαίος.^{78 79}

Συμπερασματικά: Ο Διονύσιος Καλλιάρχης άφησε μια παρακαταθήκη που διατηρήθηκε στους μεταγενέστερους μητροπολίτες. Μέσα από το κώδικα του Αγίου Αχιλλίου διατυπώνονται τα ακόλουθα: Ο Ναός του Αγίου Αχιλλίου σε συνεργασία με την δημογεροντία και τις συνοικίες της Λάρισας αποτελούσε ένα δραστήριο εκπαιδευτικό οργανισμό ο οποίος κρατούσε τη φλόγα της θρησκείας και της πατρίδας

76. Ιω. Ανδρεάδης (Αρχιμ.), *Ιστορία της εν Χίω Ορθοδόξου Εκκλησίας*, Αθήνησιν (επανέκδοση 1997), Γ', σσ. 23 - 25

77. Ιω. Ανδρεάδης (Αρχιμ.), ενθ. ανωτ., σ.25 και υποσημείωση 49

78. Ο βαθμός του Οικονόμου τον καθιστούσε αυτόματα ιερατικό επίτροπο. Βλ. Ν. Παπαθεοδώρου, *Εν Λαρίση Οι Λογιοτάτοι της Λάρισας*, Ανάκτηση από <https://www.larissanet.gr/2015/07/19/oi-logiotatoi-tis-larissas-tou-nikolaou-papatheodorou/> Ίσως τα πρόσωπα που αντικαταστάσανε τον Μητροπολίτη Διονύσιο να μην ήταν ένα πρόσωπο αλλά τέσσερα (4) με πέντε (5). Όπως επισημάνει ο εκπαιδευτικός Μιχάλης Λαφαζάνης στην διδακτορική του διατριβή: «Όταν ο Διονύσιος εκλέχτηκε μέλος της Πατριαρχικής Συνόδου, τη διοίκηση της μητρόπολης είχαν ουσιαστικά τρεις κληρικοί. Ο Ιωάννης Πέζαρος ως επίτροπος ήταν ο άμεσος υπεύθυνος για τα εκκλησιαστικά θέματα. Ο πιτουλάριος επίσκοπος Περιστεράς Παΐσιος μετέφερε έγγραφα, περιόδευε στις επισκοπές και συγκέντρωνε τις εισφορές. Ο πρωτοσύγκελος Γαβριήλ - και αργότερα ο ομοιόβαθμός του Μελέτιος - παρέμεινε στην έδρα της μητρόπολης, στη Λάρισα, για να διεκπεραιώνει τα καθημερινά ζητήματα. Κι ένας άλλος κληρικός, ο Τυρναβίτης πρωτοσύγκελος Σαμουήλ, συνόδευε τον Διονύσιο και ήταν ο σύνδεσμος του από την Πόλη με την έδρα της μητρόπολης στη Λάρισα». Μετά την ανέγερση του Αγίου Αχιλλίου όπου απειλήθηκε η ζωή του οι Πατριάρχες για να τον προστατεύουν από τους οθωμανούς πρότειναν στον Διονύσιο να διαμένει στην Πόλη. Στα ταξίδια του είχε μαζί και τον πρωτοσύγγελο του Σαμουήλ.

79. Το 1806 όταν ο Διονύσιος Καλλιάρχη μετατέθηκε στην Έφεσο την ίδια χρονική περίοδο ο Ιωάννης Οικονόμου βρέθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Πιθανότατα λόγου του Διονυσίου.

αναμμένη και με αυτό το τρόπο αντιστεκόταν στην αφομοίωση του ελληνισμού από τον ισλαμισμό. Επομένως, το έργο της Εκκλησίας είναι κοινωνικό και εθνικό. Μέσα στους χρόνους από υστέρημα των χριστιανών προς το παγκάρι του Ναού του Αγίου Αχιλλίου η Μητρόπολη ανέπτυξε και το κοινωνικό έργο. Μισθοδοτήθηκαν οι δάσκαλοι, ανακουφίστηκαν οι φτωχοί, φυλακισμένοι, άρρωστοι, ανάπηροι, υπήρξε μέριμνα για ορφανά, για νόθα παιδιά, προικοδοτήθηκαν τα άπορα κορίτσια.

Εκτός από την ανέγερση του ναού του Αγίου Αχιλλίου ποια άλλη ήταν η συνεισφορά του Λαρίσης Διονύσιου;

2.5 Η Μητροπολιτική κατοικία και το Ελληνικό Σχολείο

Σύμφωνα με τις μελέτες του Σταύρου Γουλούλη η μητροπολιτική κατοικία (Επισκοπείο) χτίστηκε βορείως του Ναού⁸⁰. Στην κτιτορική επιγραφή του Αμβροσίου αναφέρονται οι ακόλουθοι στίχοι

*«...Ναόν Λαρίσης κάλλιστον και μείζονα κτισμένον. Και συν αυτό οικοδομάς τας πέριξ γενομένας εις χρήσιν των εν τω ναω, λειτουργών τεταγμένας...»*⁸¹ Και στις «Επιστολαί Διαφορών»⁸² επιβεβαιώνεται η κτίση της μητροπολιτικής κατοικίας με τον χαρακτηρισμό «κονάκι» *«...Και πού ποτέ απήλαυσα ναζάρι, κ' ευτυχίαν, Καθώς εις το κονάκι σας χαράν και ευλογίαν; Εις πάσαν την να περιτρυνυρίσω ώσαν τον Διονύσιον Λαρίσης ουχ ευρήσω....»* (Επιστολή 18)⁸³.

80. Στ. Γουλούλης, Ο μεταβυζαντινός ναός του Αγίου Αχιλλίου στην Λάρισα: Οικοδομικό χρονικό - χωροταξική ένταξη - Βραχεία έκθεση λειτουργιών (15^{ος} / 16^{ος} αϊ. - 19^{ος} αϊ.), *ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ, Ι.Μ.ΛΑΡΙΣΗΣ & ΤΥΡΝΑΒΟΥ*, 15 (2026), σ. 248

81. Ιω. Οικονόμου-Λογιώτατος, *Ιστορική Τοπογραφία της τωρινής Θεσσαλίας*, εισαγωγή-σχόλια-επιμέλεια Κώστας Σπανός, Λάρισα (2005) σ. 87 και 89

82. Η επιστολή στάθληκε από τον Αντώνιο Φωτίλα προς τον Πρωτοσύγκελο Λαρίσης Σαμουήλ στις 19/05/1795

83. Ιω.- Λογιώτατος ο Λαρισαίος, *Επιστολαί διαφόρων (1759-1824)*, σ. 33

Ελληνικό Σχολείο: Κατά την διδακτορική του Μιχάλη Λαφαζάνη επισημαίνει πως ο Μητροπολίτης Διονύσιος Καλλιάρχης τα Χριστούγεννα του 1794 διόρισε τον Ιωάννη Πέζαρο⁸⁴. επίτροπο της Μητρόπολης Λάρισας. Αντικαταστάτη του ουσιαστικά σε θέματα παιδείας.⁸⁵ Το σχολείο θεωρείται ίδρυμα του Διονύσιου Καλλιάρχη. Το 1794, ο Διονύσιος πιθανότατα διέβλεπε προοπτική αύξησης του παιδικού πληθυσμού, ως αποτέλεσμα τόσο της δημογραφικής ανάπτυξης της κοινότητας όσο και της αναζωπύρωσης του ενδιαφέροντος της χριστιανικής κοινότητας⁸⁶. Στο Ελληνικό Σχολείο το 1798 δίδαξε ο Κωνσταντίνος Κούμας και μετέπειτα ο μαθητής του Ιερομόναχος Γερμανός.⁸⁷

Κατά τον Θεόδωρο Παλιούγκα τα σχολεία της πόλης λάμβαναν ενίσχυση από την ερανική επιτροπή του Ναού του Αγίου Αχιλλίου⁸⁸.

Από την διδακτορική διατριβή του Μιχάλη Λαφαζάνη πληροφορούμαστε ότι ο χαρακτηρισμός «ελληνικό» στο σχολείο συνδέεται με την διδασκαλία των ελληνικών μαθημάτων. Όπως η γραμματική και το συντακτικό της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, η ρητορική και η λογική σε κείμενα των αρχαίων Ελλήνων και χριστιανικών συγγραφέων.⁸⁹

84. Μιχ. Λαφαζάνης, *Ιωάννης Πέζαρος (1749-1806), η εποχή, το έργο και η αλληλογραφία του. Η συμβολή της Σχολής του Τυρνάβου στον Νεοελληνικό Διαφωτισμό, Διδακτορική Διατριβή*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων σ. 168

85. «ήδη δε αποκαθιστώμεν επιτροπὸν μας την αιδεσιμολογιότητά της και θέλει έχει εκ τούδε και εντουπιον την μέριμναν των υποθέσεων μας» Ο Ιωάννης Πέζαρος ήταν εκπρόσωπος του ελληνικού διαφωτισμού και δάσκαλο στην Σχολή του Τυρνάβου,

86. Στ. Γουλούλης, Ο μεταβυζαντινός ναός του Αγίου Αχιλλίου στην Λάρισα: Οικοδομικό χρονικό - χωροταξική ένταξη - Βραχεία έκθεση λειτουργιών (15^{ος} / 16^{ος} αϊ. - 19^{ος} αϊ.), *ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ, Ι.Μ.ΛΑΡΙΣΗΣ & ΤΥΡΝΑΒΟΥ*, 15 (2026), σ. 251

87. Ε. Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη, *Συμβολή στην ιστορία της οικονομικής, κοινωνικής και εκπαιδευτικής ζωής της Λάρισας κατά την Τουρκοκρατία*, σσ. 300 -301

88. Θ. Παλιούγκας, *Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία*, Β΄, εκδόσεις Μάτι, Λάρισα 2007, σ. 443

89. Στην εποχή που υπήρξε Μητροπολίτης Λαρίσης ο Διονύσιος Καλλιάρχης, Η Σχολή του Τυρνάβου έχει έξι κλάσεις. Στην έκτη και ανωτέρα υπήρξε η διδασκαλία των μαθημάτων της φιλοσοφικής, της θεολογίας, της φυσικής και των μαθηματικών. (Μ. Λαφαζάνης σ. 180), βλ. Μ. Λαφαζάνης, *Ιωάννης Πέζαρος (1749-1806), η εποχή, το έργο και η αλληλογραφία του, Διδακτορική Διατριβή*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, σ.176

Σύμφωνα με τον ερευνητή Σταύρο Γουλούση το Ελληνικό Σχολείο του Διονυσίου Καλλιάρχη δεν ήταν σε εκπαιδευτικό επίπεδο της Σχολής του Τυρνάβου.⁹⁰ Εκείνη την εποχή στην τοπική εκπαίδευση λειτουργούσε ένα «τρίγωνο» λογίων εκπαιδευτικών. Μεταξύ της Λάρισα και της Μητρόπολης, Τα Αμπελάκια – Ραψάνη και την Επισκοπή Λυκοστομίου και τον Τύρναβο με προέκταση Τσαριτσάνη και την Μητρόπολη Ελασσόνας. Το έργο των λογίων εκπαιδευτικών ήταν διαποίμανση και η μόρφωση της νέας γενιάς. Αγωνίστηκαν να ανεβάζουν την εκπαίδευση στον Τύρναβο που η Σχολή είχε την ιστορία της, στην Λάρισα που ήταν έδρα του Μητροπολίτη, στα Αμπελάκια που είχε πλούτο και στην Τσαριτσάνη που ήταν η νέα δύναμη.⁹¹

Στα τελευταία προεπαναστατικά χρόνια στην Λάρισα σχηματίστηκαν δύο γενιές λογίων. Η πρώτη γενία της δεκαετίας 1800 – 1810 και η δεύτερη γενιά της δεκαετίας 1810 – 1821. Στη πρώτη γενιά της δεκαετίας 1800 – 1810 οι λόγιοι ήταν άνθρωποι οικονομικά ανεξάρτητοι, έμποροι, γιατροί, ιερείς, δάσκαλοι, όλοι μαζί συγκροτούσαν μια ομάδα μορφωτικής επικοινωνίας. Χώρος δράσεως ήταν τα σχολεία, τα οποία θέτουν τις βάσεις για πνευματική κίνηση, καλλιτεχνικές εκφράσεις αλλά και προβληματισμούς για την διαμόρφωση της ταυτότητας του Νέου Ελληνισμού. Στη δεύτερη γενιά της δεκαετίας 1810 – 1821 οι λόγιοι συγκρότησαν μια ομάδα γύρω από τον γιατρό του Βελή Πασά, Ιωάννη Βηλαρά.⁹² Ο Ιωάννης Βηλάρας έφτασε σε σημείο οι Λαρισαίοι να τον θεωρούν πνευματικό τους ηγέτη. Είχαν την δυνατότητα να κάνουν συζητήσεις και να ενημερώνονται για τα θέματα παιδείας σε συνάξεις ανθρώπων είχαν λιγότερη εξάρτηση από την εκκλησιαστική προοπτική. Τέτοιες συνάξεις ήταν οι οικίες επιφανέστερων και μορφωμένων.

90. Στ. Γουλούλης, Ο Μητροπολίτης Λαρίσης Πολύκαρπος Δαρδαίος και ο κύκλος της Λάρισας

ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ, Ι. Μ. ΛΑΡΙΣΗΣ & ΤΥΡΝΑΒΟΥ, 07 (2022), σ. 278

91. Στ. Γουλούλης, ενθ. ανωτ., σ. 279

92. Στ. Γουλούλης, ενθ. ανωτ., σσ. 281 - 282

2.6 Άλλες ποιμαντικές δράσεις

Στην σε αυτή την ενότητα αντλούμε πληροφορίες για έργο του με την ιδιότητα μέλους της Συνόδου και ως λόγιος⁹³.

Το 1792 ο Μητροπολίτης Λαρίσης Διονύσιος έλαβε επιστολή από τον Επίσκοπο Λιτζάς Διονύσιο⁹⁴.

Το έτος 1793 ο Μητροπολίτης Λαρίσης Διονύσιος έλαβε επιστολή από τον Επίσκοπο Πλαταμώνος Διονύσιο⁹⁵. Το 1793 λαμβάνει επιστολή από την Ξενιτέα από ένα δάσκαλο με το όνομα Αργύριος⁹⁶. Στις 01/07/1793 ο Μητροπολίτης Λαρίσης Διονύσιος επισκέφτηκε την Ιερά Μονή Ρενδίνας.⁹⁷ Στον τοίχο της Μονής είναι γραμμένη η ακόλουθη ενθύμηση: «1793 Ιουλίου ήλθεν ο μητροπόλιτης δυνίσιος λαρίσης μαζί δύο Αρχιερείς ναίων Πατρών και Θαυμακού με το αρχοντόπουλο και είχανε 30 άλογα 50 νομάτοι»⁹⁸. Μέσα στο 1793 υπέγραψε στη διαθήκη του Αγίου Βησσαρίωνα⁹⁹.

Στις 23/06/1794 ο Μητροπολίτης Λαρίσης Διονύσιος έστειλε επιστολή προς τον Επίσκοπο Λιτζάς Δοσίθεο¹⁰⁰.

Στις 14/10/1795 «υποβεβαίωσε» μία αρχιερατική εγκύκλιο του επισκόπου της Τρίκκης Αμβροσίου για την προίκα και την ευπρεπή συμπεριφορά¹⁰¹.

93. Χαρακτηριστικό των λόγιων είναι η επικοινωνία μέσω των επιστολών.

94. Βλ. Επιστολή 248, Ιωάννης Οικονόμου – Λογιωτάτος ο Λαρισαίος, *Επιστολαί διαφόρων (1759-1824)*, σ. 519

95. Βλ. Επιστολή 251, Ιωάννης Οικονόμου – Λογιωτάτος ο Λαρισαίος, *Επιστολαί διαφόρων (1759-1824)*, σ. 525

96. Βλ. Επιστολή 7, ενθ. ανωτ., σ. 17

97. Η Ρεντίνα είναι ορεινό χωριό των Αγγράφων της Περιφερειακής Ενότητας Καρδίτσας. 7 χιλιόμετρα νοτιοανατολικά βρίσκεται η ιστορική Μονή της Ρεντίνας.

98. Ιεζεκίλ Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφερσάλων, *Αι Μοναί της Πίνδου, ΘΕΟΛΟΓΙΑ*, Ζ', σ. 35

99. Β. Πανάγος, *Ο βίος του Αγίου Βησσαρίωνος Β' Αρχιεπισκόπου Λαρίσης και Τρίκκης*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης & Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σ. 20

100. Βλ. Επιστολή 257, Ιωάννης Οικονόμου – Λογιωτάτος ο Λαρισαίος, *Επιστολαί διαφόρων (1759-1824)*, σ. 542

Το έτος 1796 σε ένα ταξίδι στην Κωνσταντινούπολη πήρε μαζί του τον Κωνσταντίνο Κούμα με σκοπό να τον παρουσιάσει στους άρχοντες της Πόλης όπως ήταν ο Μεγάλος Διερμηνέας Κωνσταντίνος Υψηλάντη.¹⁰² Επίσης το έτος 1796 ο Μητροπολίτης Λαρίσης Διονύσιος εκλέχθηκε από την Ιερά Σύνοδο του Οικουμενικού Πατριαρχείου έφορος της Μεγάλης του Γένους Σχολή.¹⁰³

Στις 15/01/1797 υπέγραψε στο υπόμνημα εκλογής του επισκόπου της Σκιάθου και Σκοπέλου Ευγενίου.¹⁰⁴ Στις 19/01/1797 συνυπόγραψε Πατριαρχικό έγγραφο του Οικουμενικού Πατριάρχου Γρηγορίου Ε' για τη Μονή τής Κοιμήσεως τής Θεοτόκου στην Άνδρο^{105 106}. Στις 15/05/1797 συνυπόγραψε Πατριαρχικό έγγραφο του Πατριάρχου Γρηγορίου προς τον Ικονίου Ραφαήλ.¹⁰⁷ Τον Ιούνιο του 1797 συνυπόγραψε Πατριαρχικό έγγραφο του Πατριάρχου Γρηγορίου προς τον κλήρο και

101. Δ. Καλούσιος, Ο κώδικας της Τρίκκης: 1688-185 ΕΒΕ 1471, *ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ*, 48^{ος}, σσ. 4-11

102. Ο Κούμας δεν θέλησε να αναλάβει υπηρεσία κοντά στον Κωνσταντίνο Υψηλάντη και επέστρεψε στη Λάρισα όπου και δίδαξε στη Ελληνική Σχολή του Τυρνάβου και μετέπειτα στα σχολεία της Τσαριτσάνης και τα Αμπελάκια.

103. Ν. Παπαθεοδώρου, Ο από Λαρίσης Μητροπολίτης Εφέσου Διονύσιος Καλλιάρχης (-1821), ο μαρτυρικός θάνατος του και η αξιοκαταξή του, *ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ, Ι.Μ. ΛΑΡΙΣΗΣ & ΤΥΡΝΑΒΟΥ*, 09 (2023), σ. 212

104. Χρήστος Χαχαμίδης, *Συμβολή στην Εκκλησιαστική και Πνευματική Ιστορία των Βορείων Σποράδων (16^{ος} - 19^{ος} αιώνες)*, Διδακτορική διατριβή (2008), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, σ.366

105. Σύμφωνα με τον εκδότη του ΘΕΣΣΑΛΙΚΟΥ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ κ. Κώστα Σπανό και τις ηλεκτρονικές αλληλογραφίες που είχαμε ο Μητροπολίτης Διονύσιος Καλλιάρχης συνηπέγραψε και άλλα πατριαρχικά έγγραφα υπέρ των μοναστηριών που είχαν την προστασία από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Όπως η Μονή της Χοζοβιώτισσας της Αμοργού (Οκτώβριος του 1796 και το έτος 1798), η Μονή του Θεολόγου στην Πάτμο (Οκτώβριος του 1797 και το έτος 1801), της Μονής του Αγίου Αντωνίου στην Πάρο (Μάρτιος του 1798) και της Μονής του Προφήτη Ηλία στη Θήρα (Μάιος του 1798). Επίσης συνυπόγραψε υπέρ για την Μονή του Μεγάλου Σπηλαίου στα Καλάβρυτα (1798) και των Μονών του Παναγίου Τάφου και του Άθωνα στη Βλαχία (1800). Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, καθώς οι ηγεμόνες της Βλαχίας (Ρουμανία) και οι Φαναριώτες ηγεμόνες ενίσχυσαν οικονομικά τα Αθωνικά μοναστήρια (Αγίου Όρους).

106. Δ. Πασχάλη, Η εν Άνδρω Μονή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, *ΘΕΟΛΟΓΙΑ*, ΚΕ', σ. 117

107. Βλ. Επιστολή 257, Ιωάννης Οικονόμου – Λογιωτάτος ο Λαρισαίος, *Επιστολαί διαφόρων (1759-1824)*, σ. 542

του χριστιανούς του Οικουμενικού θρόνου για τη σημασία του μυστηρίου της μετάνοιας και τις εξομολόγησής.¹⁰⁸

Το έτος 1798 συνυπόγραψε Πατριαρχικό και συνοδικό γράμμα του Οικουμενικού Πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄ υπέρ ευταξίας και βελτιώσεως όλων των μοναστηριών του Αγίου Όρους.¹⁰⁹ Ξανά στο έτος 1798 δάνεισε χρήματα για την ανέγερση του Ναού του Αγίου Δημητρίου στο Κουρουτσεμέ.¹¹⁰ Στις 01/02/1798 συνυπόγραψε Πατριαρχικό σιγίλλιο¹¹¹ του Οικουμενικού Πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄ για την Ιερά Μονή της Αγίας Τριάδας Ιλαριώνος (Λαριούς). είναι ένα ιστορικό μοναστήρι που βρίσκεται περίπου 40 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά της Κοζάνης και 15 χιλιόμετρα από την Αιανή, κοντά στον ποταμό Αλιάκμονα.¹¹² Τον Φεβρουάριο του 1798 συνυπόγραψε Πατριαρχικό και συνοδικό γράμμα του Οικουμενικού Πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄ προς τον Μητροπολίτη Κρήτης και τους Επισκόπους για την αυστηρή τήρηση των κανόνων της χειροτονίας.¹¹³ Στις 25/02/1798 συνυπόγραψε

108. Αποκεντρωμένη Διοίκηση Κρήτης, Ανέκδοτα εκκλησιαστικά έγγραφα των χρόνων της Τουρκοκρατίας αποκείμενα εν τω Μουσείω Ηρακλείου (μέρος 3ο), σ. 490, <https://data.apdkritis.gov.gr/index.php/resource/anekdota-ekklisiastika-eggrafa-ton-hronon-tis-toyrkokratias-apokeimena-en-moyseio-1> (Ημ. Ανάκτησης 08/09/2026)

109. Χαρ. Γασπαρή (1991), *ΑΡΧΕΙΟ ΠΡΩΤΑΤΟΥ Επιτομές μεταβυζαντινών εγγράφων*, ΑΘΩΝΙΚΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ, 2^{ος}, σσ. 275 -276

110. Π. Κοντογιάννης, Διονύσιος Καλλιάρχης, *ΑΘΗΝΑ*, Εκδόσεις: Εν Αθηναίς 1906, 18^{ος}, σ. 172

111. Τα πατριαρχικά σιγίλλια συνιστούν ιδιαίτερη κατηγορία πατριαρχικών εγγράφων, τα οποία εκδίδονταν από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και αφορούσαν, κατά κύριο λόγο, την κοινοποίηση αποφάσεων του Πατριάρχη και, ιδίως, της Πατριαρχικής Συνόδου προς τις κατά τόπους εκκλησιαστικές επαρχίες, καθώς και προς τις Ιερές Μονές. Η ονομασία των συγκεκριμένων εγγράφων δεν υπήρξε απολύτως σταθερή, αλλά παρουσίαζε διαφορετικούς τίτλους «*Πατριαρχικόν γράμμα*», «*Πατριαρχικόν και συνοδικόν σιγγιλιώδες γράμμα*» και «*Πατριαρχικόν και συνοδικόν σιγγιλιώδες έν μεμβράναις γράμμα*». Κατά την περίοδο της Ωθωμανοκρατίας τα έγγραφα είχαν αυξημένο κύρος και ισχύ. (Διπλωματική εργασία του Φιλάρετου Σπανόπουλου, ΕΑΠ 2014, σ. 41)

112. Π. Δελιάλης (2017). Δύο Πατριαρχικά Σιγίλλια Διονυσίου του Δ΄ και Γρηγορίου του Ε΄. Μακεδονικά, *I*, σ. 112–118, <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/makedonika/article/view/9121/9357>, (Ημ. Ανάκλησης: 08/09/2026)

113. Αποκεντρωμένη Διοίκηση Κρήτης, Ανέκδοτα εκκλησιαστικά έγγραφα των χρόνων της Τουρκοκρατίας αποκείμενα εν τω Μουσείω Ηρακλείου (μέρος 3ο), σ. 495

πατριαρχικό έγγραφο του Οικουμενικού Πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄ προς τον Μητροπολίτη Ανθιμο.¹¹⁴

Στις 01/03/1798 συνυπόγραψε Πατριαρχικό σιγίλλιο του Οικουμενικού Πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄ για την προσάρτηση της Μονής Ιερουσαλήμ του Ταλαντίου στη Μονή του Σινά.¹¹⁵ Την ίδια ημέρα 01/03/1798 συνυπόγραψε Πατριαρχικό σιγίλλιο¹¹⁶ του Οικουμενικού Πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄ για την Ιερά Μονή Βλαχερνών.¹¹⁷ Στις 05/03/1798 συνυπόγραψε Πατριαρχικό σιγίλλιο¹¹⁸ του Οικουμενικού Πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄ για την Ιερά Μονή Φραγκοπηδήματος.¹¹⁹ Στις 12/03/1798 συνυπόγραψε Πατριαρχικό σιγίλλιο¹²⁰ του Οικουμενικού Πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄ για την Ιερά Μονή Παναγίας Χρυσοπηγής Άνω Δίβρης.¹²¹ Στις 10/04/1798 έλαβε επιστολή από τον Αρχιμανδρίτη Θεόκλητο.¹²² Τον Ιούνιο του 1798 συνυπόγραψε συνοδική επιστολή

<https://data.apdkritis.gov.gr/index.php/resource/anedkota-ekklisiastika-eggrafa-ton-hronon-tis-toyrkokratias-apokeimena-en-moyseio-1> (Ημ. Ανάκλησης: 08/09/2026)

- 114.** Γρ. Παπαδόπουλου, *Τα κατά τον αοίδιμον πρωταθλητήν του ιερού των Ελλήνων αγώνος τον Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον τον Ε΄*, Β΄ σ. 476
- 115.** Καλλ. Δεληκάνης, *Τα εν τοις κώδιξι του Πατριαρχικού Αρχαιοφυλακείου σωζόμενα επίσημα εκκλησιαστικά έγγραφα*, Κωνσταντινούπολη (1904), σ. 513
- 116.** Το σιγίλλιο αυτό είναι επικυρωτικό της Σταυροπηγιακής αξίας της Ιεράς Μονής Βλαχερνών και του Μετοχίου της, της Ιεράς Μονής Παναγίας Ελεούσης
- 117.** Φ. Σπανόπουλος (2014), *Τα σωζόμενα Πατριαρχικά σιγίλλια στην Ιερά Μητρόπολη Ηλείας*, Διπλωματική εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ), σ. 141
- 118.** Το σιγίλλιο αναφέρεται στην απόσπαση και την ανεξαρτοποίησή της Ιεράς Μονής Φραγκοπηδήματος από την Ιερά Άνω Δίβρη της οποίας ήταν μετόχι. Τιμήθηκε και αυτή με την Σταυροπηγιακή και πατριαρχική αξία ως ελεύθερη.
- 119.** Φ. Σπανόπουλος (2014), *Τα σωζόμενα Πατριαρχικά σιγίλλια στην Ιερά Μητρόπολη Ηλείας*, Διπλωματική εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ), σ. 144
- 120.** Το συγκεκριμένο σιγίλλιο είναι ανανεωτικό της Πατριαρχικής και Σταυροπηγιακής αξίας.
- 121.** Φ. Σπανόπουλος (2014), *Τα σωζόμενα Πατριαρχικά σιγίλλια στην Ιερά Μητρόπολη Ηλείας*, Διπλωματική εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ), σ. 131
- 122.** Βλ. Επιστολή 261, Ιωάννης Οικονόμου – Λογιωτάτος ο Λαρισαίος, *Επιστολαί διαφόρων* (1759-1824), σ. 541

του Πατριάρχου Γρηγορίου Ε' προς το Μητροπολίτη Κρήτης Μάξιμο.¹²³ Στις 2/10/1798 συνυπόγραψε Πατριαρχικό και συνοδικό Επικυρωτικό γράμμα του Γρηγορίου Ε για τη διαφορά μεταξύ των μονών Ξηροποτάμου και Κουτλουμουσίου σχετικά με την κατοχή του κελλίου της Αναπαυσίας.¹²⁴

Στις 3/06/1780 συνυπόγραψε Πατριαρχικό και συνοδικό σιγίλλιο του Οικουμενικού Πατριάρχου Νεόφυτου Ζ για τις εισφορές των μονών του Αγίου Όρους.¹²⁵

Στις 3/07/1780 συνυπόγραψε συνοδικό και Πατριαρχικό σιγίλλιδες του Νεοφύτου για τη διαφορά μεταξύ των μονών Ξηροποτάμου και Κουτλουμουσίου σχετικά με την κατοχή της Αναπαυσίας.¹²⁶

Τις 03/02/1800 συνυπόγραψε στο σιγίλλιο επίσης του Νεοφύτου Ζ' υπέρ των μονών του Παναγίου Τάφου και του Άθωνα στη Βλαχία.¹²⁷

Τον Μάρτιο του 1800 έλαβε τρεις επιστολές από την Μητροπολίτη Ελάσσονος Ιωαννίκιο.¹²⁸

Τον 04/09/1800 συνυπόγραψε στη συνοδική επιστολή του Νεοφύτου προς τον Μητροπολίτη Βελιγραδίου ότι διορίζεται Πατριαρχικός Έξαρχος στην επαρχία Βιδύνης. Και συνοδική επιστολή προς τον κλήρο και τον λαό της Βυδίνης.¹²⁹

123. Αποκεντρωμένη Διοίκηση Κρήτης, Ανέκδοτα εκκλησιαστικά έγγραφα των χρόνων της Τουρκοκρατίας αποκείμενα εν τω Μουσείω Ηρακλείου (μέρος 3ο), σ. 497

<https://data.apdkritis.gov.gr/index.php/resource/anekdota-ekklisiastika-eggrafa-ton-hronon-tis-toyrkokratias-apokeimena-en-moyseio-1> (Ημ. Ανάκτησης: 08/09/2026)

124. Π. Γουναρίδης (1993), *ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ Ι.Μ. ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΟΥ* Επιτομές μεταβυζαντινών εγγράφων, ΑΘΩΝΙΚΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ, 3^{ος}, σσ. 140 - 142

125. Χ. Γασπάρης (1991), *ΑΡΧΕΙΟ ΠΡΩΤΑΤΟΥ* Επιτομές μεταβυζαντινών εγγράφων, ΑΘΩΝΙΚΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ, 2^{ος}, σσ. 276 - 277

126. Παρ. Γουναρίδης (1993), *ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ Ι.Μ. ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΟΥ* Επιτομές μεταβυζαντινών εγγράφων, ΑΘΩΝΙΚΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ, 3^{ος}, σσ. 150 - 152

127. Καλλ. Δεληκάνης, Τα εν τοις κώδιξι του Πατριαρχικού Αρχαιοφυλακείου σωζόμενα επίσημα εκκλησιαστικά έγγραφα, Κωνσταντινούπολη (1905), σ. 501

128. Βλ. Επιστολή 263 Επιστολή 264 Επιστολή 265, Ιωάννης Οικονόμου – Λογιωτάτος ο Λαρισαίος, Επιστολαί διαφόρων (1759-1824), σσ. 549 - 551

129. Καλλ. Δεληκάνης, Τα εν τοις κώδιξι του Πατριαρχικού Αρχαιοφυλακείου σωζόμενα επίσημα εκκλησιαστικά έγγραφα, Κωνσταντινούπολη (1905), σ. 708

Το έτος 1801 υπέγραψε το έγγραφο του Οικουμενικού Πατριάρχη Καλλινίκου για τη Σχολή του Αγίου Όρους.¹³⁰

Το έτος 1801 συνυπόγραψε συνοδικό γράμμα του Πατριάρχου Νεοφύτου Ζ' προς τον Μητροπολίτη Κρήτης, τον κλήρο και των προεστών της Κρήτης ώστε να δοθεί λύσει κατά των κληρονόμων του Μητροπολίτη Μάξιμου.¹³¹ Επίσης στο έτος 1801 συνυπόγραψε την εκλογή του Μητροπολίτη Μηθύμνης Πανάρετου.^{132 133} Τον Απρίλιο του 1801 συνυπόγραψε στο υπόμνημα εκλογής του Μπελιγραδίου Λεοντίου.¹³⁴ Στις 28/06/1801 συνυπόγραψε συνοδικό έγγραφο του Πατριάρχου Καλλινίκου προς τον Ικονίου Ραφαήλ.¹³⁵

Το έτος 1802. Τον Ιούλιο του 1802 συνυπόγραψε Πατριαρχικό σιγίλλιο του Καλλινίκου Ε' περί σύστασης της Νικομήδειας Σχολής υπό τον Νικομήδεια Αθανασίου.¹³⁶ Τον Μάρτιο του 1802 υπέγραψε στο υπόμνημα εκλογής του Ουτίτζης και Βαλλιόβου Ανθίμου.¹³⁷ Στις 14/03/1802 έλαβε επιστολή από τον Μητροπολίτη Ελασσώνας Ιωαννίκιο.¹³⁸

Το έτος 1803. Στις 06/02/1803 επιστολή του λαού της Λάρισας προς τον Μητροπολίτη Ικονίου Ραφαήλ όπου αναφέρονται και στο πρόσωπο του Διονύσιο

130. Κ. Δημαράς, Η σχολή του Αγίου Όρους στα 1800, *Ελληνικά* 15 (1957), σ. 142-148

131. Αποκεντρωμένη Διοίκηση Κρήτης, *Ανέκδοτα εκκλησιαστικά έγγραφα των χρόνων της Τουρκοκρατίας αποκείμενα εν τω Μουσείω Ηρακλείου (μέρος 3ο), σ.503*
<https://data.apdkritis.gov.gr/index.php/resource/anekdota-ekklisiastika-eggrafa-ton-hronon-tis-tourkokratias-apokeimena-en-moyseio-1> (Ημ. Ανάκτησης 08/09/2026)

132. Η Μητρόπολη Μηθύμνης έχει έδρα την Καλλονή Λέσβου.

133. Γρ. Παπαδόπουλου, *Τα κατά τον αοίδιμον πρωταθλητήν του ιερού των Ελλήνων αγώνος τον Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον τον Ε', Β', σ. 458*

134. Καλλ. Δεληκάνης, *Τα εν τοις κώδιξι του Πατριαρχικού Αρχαιοφυλακείου σωζόμενα επίσημα εκκλησιαστικά έγγραφα, Κωνσταντινούπολη (1905), σ. 709*

135. Βλ. Επιστολή 268, Ιωάννης Οικονόμου – Λογιωτάτος ο Λαρισαίος, *Επιστολαί διαφόρων (1759-1824), σ. 553*

136. περιοδικό *Ο εν Κωνσταντινούπολη φιλολογικός Σύλλογος*, 11^{ος}, σ.82

137. Καλλ. Δεληκάνης, *Τα εν τοις κώδιξι του Πατριαρχικού Αρχαιοφυλακείου σωζόμενα επίσημα εκκλησιαστικά έγγραφα, Κωνσταντινούπολη (1905), σ. 710*

138. Βλ. Επιστολή 272, Ιωάννης Οικονόμου – Λογιωτάτος ο Λαρισαίος, *Επιστολαί διαφόρων (1759-1824), σ. 557*

Καλλιάρχη.^{139 140} Στις 17/09/1803 εκλέχθηκε μητροπολίτης της Εφέσου διαδεχόμενος τον αποθανόντα Μητροπολίτη Μακάριο.

Συμπερασματικά: Ο Διονύσιος Καλλιάρχης ως Μητροπολίτης Λαρίσης (1792-1803) δαπάνησε πολλά χρήματα επιτυγχάνοντας 1) την έκδοση φερμανιών και κυρώνονταν οι διαθήκες των άτεκτων χριστιανών. Εκείνοι την εποχή οι χριστιανοί έμειναν άταφοι επειδή οι γενίτσαροι ζητούσαν υπέρογκα ποσά για να παραχωρήσουν χώρους για ταφή και τη χορήγηση άδειας.¹⁴¹ 2) Αντελήφθηκε ότι οι παραμένοντες χριστιανοί της Λάρισας που έμειναν επί πολλά χρόνια χωρίς εκκλησία είναι ορατός ο κίνδυνος να εξισλαμιστούν κατάφερε να πάρει άδεια (φερμάνι) από τον Σουλτάνο Σελήμ Γ για να οικοδομηθεί ο ναός του Αγίου Αχιλλίου στη Λάρισα. Το γεγονός αυτό έθεσε σε κίνδυνο την ζωή του. Η απόπειρα δολοφονίας κατά του Διονυσίου είχε σκοπό να τρομοκρατήσει τον χριστιανικό πληθυσμό της πόλης. Ξαναλειτούργησε το σχολείο της Λάρισας και στήριξε τα σχολεία της περιοχής του. Υπήρξε υπέρμαχος του Ελληνικού Διαφωτισμού και συνδέθηκε στενά με τον Κωνσταντίνο Κούμα και Ιωάννη Πέζαρο. Με τον Κωνσταντίνο Κούμα συνεργάστηκε και κατά την θητεία του στην Έφεσο στο Φιλολογικό Γυμνάσιο της Σμύρνης. Όπως θα αναφέρουμε και στο επόμενο κεφάλαιο. Τον Ιωάννη Πέζαρο τον όρισε αντικαταστάτη παιδείας όσο ο Διονύσιος απουσίαζε στην Κωνσταντινούπολη. Ο Κούμας και ο Πέζαρος έχουν στο βιογραφικό τους πολλές αλληλογραφίες (επιστολές), συγγραφές βιβλίων και επιγράμματα (λογοτεχνικές δημιουργίες).

Σημαντικό επίσης είναι ότι υπήρξε και συνοδικός ιεράρχης που σημαίνει ότι έχει συνυπογράψει πάρα πολλά πατριαρχικά έγγραφα. Είχε την εκτίμηση των

139. Ο Μητροπολίτης Ικονίου Ραφαήλ. Διαδέχτηκε τον Διονύσιο την Μητρόπολη Λαρίσης τον Σεπτέμβριο του 1803. Ο λαός της Λάρισας φαίνεται πως είχε πληροφορηθεί για την αντικατάσταση του αρκετούς μήνες πριν εκδηλώνοντας του, τον σεβασμό τους και την τιμή του. Η θητεία του Ραφαήλ ως Μητροπολίτης Λαρίσης υπήρξε δύσκολη από καθαιρέθηκε για οικονομικούς λόγους (Σεπτέμβριος του 1806). Το Απρίλιο του 1808 υπέβαλε την κανονική του παραίτηση γεγονός που επέτρεψε στο Οικουμενικό Πατριαρχείο να άρει την καθαίρεση του.

140. Βλ. Επιστολή 273. Ιωάννης Οικονόμου – Λογιωτάτος ο Λαρισαίος, Επιστολαί διαφόρων (1759-1824), σ. 558

141. Παπαθεοδώρου Ν., *Ο Άγιος από Λαρίσης Μητροπολίτης Έφεσου Διονύσιος Καλλιάρχης (-1821) Ο μαρτυρικός θάνατος και η Αγιοκατάταξίς του*, ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ Ι.Μ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΛΑΡΙΣΗΣ & ΤΥΡΝΑΒΟΥ, 09 (2023), σ. 211

Οικουμενικών Πατριαρχών Γεράσιμου Γ΄ (1794-1797), Γρηγορίου Ε΄ (1^η Πατριαρχία αυτού 1797-1798), Νεόφυτου Ζ΄ (2^η Πατριαρχία αυτού 1798-1801) και Καλλίνικου Δ΄ (1^η Πατριαρχία αυτού 1801-1806). Στη συνέχεια ως Μητροπολίτης Εφέσου ο Διονύσιος θα συνεργαστεί με τον Γρηγόριο Ε΄ (2^η Πατριαρχία αυτού 1806-1808), τον Καλλίνικο Δ΄ (2^η Πατριαρχία αυτού 1808-1809), τον Ιερεμία Δ΄ (1809-1813), τον Κύριλλο ΣΤ΄ (1813-1818) και Γρηγόριο Ε΄ (3^η Πατριαρχία αυτού 1818-1821) το 1821 θα βρει μαρτυρικό θάνατο μαζί με τον Πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄. Ως προς την ερευνητική προβληματική που τέθηκε στην εισαγωγή έχουμε να επισημάνουμε τα εξής: Ο Μητροπολίτης Λαρίσης Διονύσιος υπήρξε μια ανανεωτική προσωπικότητα όχι προς την θεολογία αλλά ως προς την παιδεία. Όλο το έργο του υπηρετεί τον άνθρωπο. Αποδέχεται τις θετικές επιστήμες, του Νεοελληνικού Διαφωτισμού στα πρόγραμμα εκπαίδευσης χωρίς να τις αφορίζει. Ο Ρήγας Φεραίος (ή Βελεστινλής) ακολουθώντας τη γραμμή του Κοραή αναφέρει πως «*το Έθνος για να ελευθερωθεί έπρεπε πρώτα να μορφωθεί*» Συνεπώς ο σκοπός του διαφωτισμού ήταν η ελευθερία. Ο Ευρωπαϊκός διαφωτισμός πιστεύει στην πίστη και δύναμη του ανθρώπου μυαλού στη λογική. Οι Έλληνες λόγιοι δημιούργησαν τον Νεοελληνικό Διαφωτισμό (1770). Ο οποίος στηριζόταν σε τέσσερες πυλώνες 1) η σύνδεση με την αρχαία Ελλάδα για να θυμηθούν τα ιδανικά της Ελευθερίας και της Δημοκρατίας, 2) η παιδεία βασισμένη στη επιστήμη. 3) η γλώσσα¹⁴² 4) η απελευθέρωση. Για φτάσουν αυτές οι ιδέες-γνώσεις στο κόσμο χρειαζόνταν «κάποιους οδηγούς» Τα κείμενα της «Ελληνικής Νομαρχίας του 1806», του «Ρωσαγγλογάλλου του 1812», του «Κρίτωνος στοχαστή 1819», περιοδικά λόγου χάρη «Ο Ερμής ο Λόγιος» και βιβλία φυσικής, χημείας, μαθηματικών, φιλοσοφίας μεταφράζοντας στα ελληνικά. Η επιστήμη έγινε φώτιση του Γένους.

Με το χτίσιμο ή την στήριξη του σε Εκκλησίες συμβάλλει στην θεολογία. 1) Σωτηρία του λαού: Το ποίμνιο έχει την δυνατότητα να μετέχει στα άχραντα μυστήρια της Εκκλησίας και να στερεώσει την πίστη του. 2) κηρύττει τον λόγο του Θεού, 3)

142. Υπήρξε πρόβλημα ανάμεσα στους υποστηρικτές της δημοτικής που έλεγαν «μόνο με την απλή γλώσσα μπορούμε να μορφώσουμε το ολόκληρο το έθνος» και από την άλλη οι υποστηρικτές της καθαρεύουσας που ήθελαν μια γλώσσα πιο καθαρή και πιο κοντά τα ελληνικά.

διακονεί το ποίμνιο του σύμφωνα με τις ανάγκες τους τις βιοτικές. 4) η ενότητα του ποιμνίου. Με το να χτίζει η να υποστηρίζει ένα σχολείο συμβάλει στην μόρφωση του ανθρώπου και στην διατήρηση της εθνική του ταυτότητας. Με τη μόρφωση θα έθετε ένα τέλος την καταπίεση και την δουλεία που υφίσταται το γένος των Χριστιανών. Χτίζοντας έναν ναό ή ένα σχολείο που δεν υπήρχε για πολλά χρόνια, δεν εγκαταλείπει την πατερική παράδοση αλλά τη συνεχίζει και ταυτόχρονα την ανανεώνει, δίνοντάς μια προοπτική απελευθέρωσης από την Οθωμανοκρατία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Η ΜΕΤΑΘΕΣΗ ΣΤΗΝ ΕΦΕΣΟ ΚΑΙ Η ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΚΑΛΛΙΑΡΧΗ ΣΤΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ

Στο προηγούμενο κεφάλαιο παρουσιάστηκε έργο του Διονυσίου Καλλιάρχη στην πόλη της Λάρισας (Θεσσαλία). Στο παρόν κεφάλαιο καταβάλετε προσπάθεια να εξεταστεί η εκκλησιαστική και κοινωνική προσφορά του στην Έφεσο (Μικρά Ασία) με βάση τα πατριαρχικά έγγραφα. Η εκκλησιαστική και η κοινωνική του προσφορά θα μας επιτρέψει να γνωρίσουμε το έργο του και σε μια άλλη Μητρόπολη που μέχρι σήμερα δεν ήταν γνωστό.

3.1 Η Έφεσος - ιστορικές ενθυμήσεις

Η Έφεσος βρίσκεται γεωγραφικά στα παράλια της Τουρκίας 70 χιλιόμετρα νότια της Σμύρνης και απέναντι από το νησί της Σάμου.¹⁴³

Ιστορικά η Μητρόπολη της Εφέσου συνδέεται με δύο από τις σημαντικότερες μορφές του Χριστιανισμού. Τους Αποστόλους Παύλο και Ευαγγελιστή Ιωάννη όπου επισκέφτηκαν την Έφεσο μετά την εμφάνιση του Χριστιανισμού.¹⁴⁴ Στους βυζαντινούς χρόνους το όνομα της Μητροπόλεως Εφέσου συνδέθηκε και με δύο Οικουμενικούς Συνόδους. Την Γ' Οικουμενική Σύνοδο που συγκλήθηκε 431 μ.Χ. και η λεγόμενη «ληστρική» η οποία συγκλήθηκε το 449 μ.Χ.¹⁴⁵ Η Οικουμενική Σύνοδο καταδίκασε τις αιρέσεις του του Νεστορίου Απολιναρίου, και του Ευτύχη.¹⁴⁶

¹⁴⁷

143. Δ. Παλαιοθόδωρος, *Έφεσος (Αρχαιότητα)*, Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Μ. Ασία (2006), <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=4338>, (Ημ. Ανάκτησης 09/09/2026)

144. Χ. Βουτσά, *Ιστορία των Μητροπόλεων Εφέσου και Ανέων (17^{ος} – 20^{ος} αι.)*, *Μεταπτυχιακή Εργασία* (2011), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, σ. 52

145. Χ. Βουτσά, *ενθ. ανωτ.*, σ. 66

146. Ν. Ματσούκας, *Δογματική κα Συμβολική Θεολογία Β΄*, Θεσσαλονίκη 2023, σελ. 255

Η Μητρόπολη Εφέσου το 18^ο αιώνα είχε τις δεκατέσσερες (14) περιοχές:

1. Κορδελιό, 2. Βούρλα (Βριούλα), 3. Νέα Έφεσος, 4. Νυμφαίο, 5. Μαινεμένη,
6. Μαγνησία, 7. Κασαμπάς, 8. Αξάριο, 9. Κιρκαγάσιο, 10. Κυδωνίες (Αϊβαλί),
- 11 Αβδραμύττιο, 12. Δικέλη, 13. Πέργαμος, 13. Αγιασουλούκ, 14. Κιρκιτζές.¹⁴⁸

Οι Επισκοπές της Μητρόπολης Εφέσου ήταν μόνο δύο (2): η *Ηλιουπόλεως* και η *Θυατειρών* και η *Κρήνης* και *Ανέων*.

Η Επισκοπή Ηλιουπόλεως και Θυατειρών ιδρύθηκε το 1774 λόγω της αύξησης του πληθυσμού και της ευημερίας της επαρχίας. Η επισκοπή αυτή στελεχωνόταν από τιτουλάριους επισκόπους, οι οποίοι ασκούσαν καθήκοντα βοηθών του Μητροπολίτη Εφέσου. Η επισκοπή ιδρύθηκε κατόπιν αιτήσεως του Μητροπολίτη Εφέσου Μελετίου Β΄ στον Οικουμενικό Πατριάρχη Σαμουήλ Γ΄.¹⁴⁹

Η Επισκοπής Κρήνης και Ανέων ιδρύθηκε τον Νοέμβριο του 1806 η οποία προτάθηκε από τον Διονύσιο Καλλιάρχη στον Πατριάρχη Γρηγορίου Ε΄ (2^η Πατριαρχία). Κατά τη μαρτυρία του Άγγλου περιηγητή William Turner, οι Επισκοπές Κρήνης και Ανέων είχαν εξαγοράσει από τον Μητρόπολη Εφέσου ένα καθεστώς εκκλησιαστικής αυτονομίας, το οποίο τους παρείχε τη δυνατότητα να ασκούν με σχετική ανεξαρτησία τη διοικητική τους δράση.¹⁵⁰

Σύμφωνα με τις πληροφορίες από το Κέντρο Μικροασιατικού Πολιτισμού (ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ), στα τέλη του 18^{ου} αιώνα επί Μητροπολίτου Ιωακείμ Ευθυβούλη (1897-1920) η Μητρόπολη Εφέσου χωρίστηκε σε τρεις περιφέρειες:

147. Για την αίρεση του Νεοστόριου μπορούμε να μελετήσουμε την παραπάνω παραπομπή (την Δογματική του Νικολάου Ματσούκα) σελ. 250 ή ακόμα του Βλάσιου Φειδά «Εκκλησιαστική Ιστορία», Τόμος Α, σελ. 604. Για την αιρετική διδασκαλία του Απολινάριου βλέπετε ωσαντός την Δογματική του Νικολάου Ματσούκα στις σελίδες 245-247. Για τον Ευτυχί ξανά την δογματική του Ν. Ματσούκα στην σελίδα 254.

148. Χ. Βουτσά, *Ιστορία των Μητροπόλεων Εφέσου και Ανέων* (17^{ος} – 20^{ος} αι.), Μεταπτυχιακή Εργασία (2011), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, σ. 8

149. Χ. Βουτσά, ενθ. ανωτ., σ. 141

150. ΕΝΩΣΙΣ ΣΜΥΡΝΑΙΩΝ, Επιστολαί Κωνσταντίνου Κούμα και Αδαμαντίου Κοραή σχετικά προς την Σμύρνην, *Μικρασιατικά Χρονικά*, 2^{ος} (1939), σσ. 1-37

Α΄ Περιφέρεια Κορδελίου με τις περιοχές: Βούρλα ή Βριούλα, Νέα Έφεσος, Νυμφαίο, Μαινεμένη.

Β΄ Περιφέρεια Μαγνησίας με τις περιοχές: Κασαμπάς, Αζάριο, Κιρκαγάσιο

Γ΄ Περιφέρεια Κυδιωνίων με τις περιοχές: Αβδραμύττιο, Δικέλη, Πέργαμος, Αγιασουλούκ, Κιρκιτζές.

Στην Μητρόπολη Εφέσου ζούσανε περίπου διακόσιες χιλιάδες (200.000) ρωμιοί¹⁵¹ που είχαν από 100 εκκλησίες και σχολεία.¹⁵² Από την Μητρόπολη Εφέσου αναδείχθηκαν και *Οικουμενικοί Πατριάρχες* και *Άγιοι*. Οι Οικουμενικοί Πατριάρχες οι ακόλουθοι: ο Νικηφόρος Β΄ (1260 μ.Χ. – 1261μ.Χ.), ο Ιωσήφ Β΄ (1416μ.Χ. – 1439), ο Άνθιμος ΣΤ΄ Ιωαννίδης ή Κουταλιανός (1845μ.Χ – 1848μ.Χ, 1853 μ.Χ – 1855μ.Χ., 1871 – 1873), ο Κωνσταντίνος Ε Βαλλιάδης (1897μ.Χ. – 1901μ.Χ.), και ο Μάξιμος Ε΄ Βαπορτζής (1946μ.Χ – 1948μ.Χ.). Οι Άγιοι είναι οι εξής: ο Αιθέριος Β΄ (531μ.Χ.), ο Υπάτιος Β΄ (717μ.Χ – 741μ.Χ.), ο Μάρκος ο Ευγενικός (1437μ.Χ. – 1445μ.Χ.)¹⁵³ και ο Διονύσιος Καλλιάρχης (1803μ.Χ -1821μ.Χ.).

Έχοντας αναφερθεί στα ιστορικά της Μητρόπολης Εφέσου αποκτά ενδιαφέρον η ανάδειξη κάθε Μητροπολίτη καθώς αποτελεί συνέχεια της τοπικής εκκλησιαστικής ιστορίας. Ακολουθεί το κείμενο της εκλογής (Σεπτέμβριος 1803) προκειμένου να μας γνωστοποιεί η διαδικασία εκλογής.

«Της αγιωτάτης Μητροπόλεως Εφέσου απροτατευτον διαμεινάσης, ατε
δη του εν αυτή αρχιευέκτος κυρ Μακαρίου το ζην εκμετρήσαντος και εις
ουρανίους μονάς μετατάφου, ημεις οι ενδημούντες αρχιερείς προποπή και
αδεια του παναγιωτάτου και σεβασμιώτατου ημών ανθεστού και Δεσπότην

151. Σύμφωνα με το λεξικό του Δημητράκου «*Ρωμίος*» είναι ο Έλλην επί Τουρκοκρατία

http://www.projethomere.com/travaux/bibliotheque_homere/dimitrakou_12.htm, 12^{ος}, σ. 6446, (Ημ. Ανάκτησης 09/09/2026)

152. Κέντρο Μικροασιατικού Πολιτισμού (ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ), *Εκκλησιαστικά Κειμήλια*, Δήμος Νέας Ιωνίας & Νομαρχία Αθηνών, (Αθήνα 2009), σ. 21 - 22 σ. 143

153. Χ. Βουτσά, *Ιστορία των Μητροπόλεων Εφέσου και Ανέων (17^{ος} – 20^{ος} αι.)*, Μεταπτυχιακή Εργασία (2011), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, σ. 93

του ουκουμενικού Πατριάρχου Καλλίνικου, συνελθόντες εν τω κατα του Κουρουτζεσμε ιερώ ναού του αγίου ένδοξου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου του μυροβλήτου, και ψήψους κανονικάς προβάλλομενοι εις εύρεσιν και εκλογήν άξιου και αρμόδιου προσώπου του αναδεξόμενου την αρχιερατικήν προστασίαν και ποιμενικήν ράβδον της αγιωτάτης ταύτης μητρόπολης Λαρίσσης συναδέλφων ημών αγαπόν περιπόθητου κυρ Διονύσιον, δεύτερον δε τον Ανθιμον και τρίτον τον Ιωαννίκιου, ων και τα ονόματα κατεγραφη εν τάδε τω ιερώ κώδικι της αγίας του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας εις διενεκή ενδειξιν και μόμινου παραστάσιν έτους αωγ (1803) κατά μήνα Σεμπέμβριου, επιτεμσεως εβδόμης

[Ηρακλείας Μελέτιος]

ο Κυζίκου έχω την γνώμη του Αγίου Προύσης κυρ Ανθιμου Ιωακειμ

Ο Νικομήσειας έχω την γνώμη του Αγίου Άγκυρας κυρ Ιωαννίκου Αθανάσιος

[...] [...] έχω την γνώμη του Αγίου προλάβου Παρθένιου»¹⁵⁴

Εν συντομία στο υπόμνημα εκλογής του Διονυσίου Καλλιάρχη αναφέρονται τα ακόλουθα. Επειδή η Μητρόπολη Εφέσου έμεινε απροστάτευτή από τον Μακάριο. Συνταντήθηκαν οι ιεράρχες με την άδεια του Οικουμενικού Πατριάρχου Καλλίνικου στο Κουρουτζεσμέ και στο Ιερό Ναό του Αγίου Δημητρίου για να εκλέξουν ανάμεσα σε τρεις υποψηφίους τον νέο Μητροπολίτη Εφέσου. Ο πρώτος υποψήφιος ήταν ο

154. Εκφράζουμε την ευγνωμοσύνη μας στον Παναγιώτατο Οικουμενικό Πατριάρχη κ. Βαρθολομαίο, για την χορήγηση των υπομνημάτων, και στον αρχειοφύλακα π. Καισάριο Χρόνη. Η μετεγραφή του τεκμηρίου έγινε με την υποστήριξη του Σταύρου Γουλούση Δρ. Βυζαντινής Τέχνης, τ. προϊστάμενος Γενικών Αρχείων του Κράτους. ΠΗΓΗ: Κωδ. Α/9 του Οικουμενικού Πατριαρχείου σ. 202

Διονύσιος, ο δεύτερος ο Άνθιμον και ο τρίτος ο Ιωαννίκιος. (βλ. *Εικόνα 2* στην σελίδα 105 της παρούσης εργασίας)¹⁵⁵

Κατά τον προβιβασμό του εν Λαρίσης Διονύσιο (Καλλιάρχη) στην Μητρόπολη Εφέσου δημιουργείτε ένα ερώτημα το οποίο θα επιχειρήσουμε να απαντήσουμε.

Κατά τον Σεβασμιώτατο Ανδρέα Νανάκη Μητροπολίτη Αρκαλοχωρίου Καστελλίου και Βιάννου στο βιβλίο του «*Οικουμενικού Πατριαρχείου Νεώτερα Ιστορικά*» επισημαίνει τον θεσμό του γεροντισμού ως διοικητικό σύστημα που είχε το Οικουμενικό Πατριαρχείο από το 1763 μέχρι το 1860. Από το 1860 το Οικουμενικό Πατριαρχείο ακολούθησε την ψήφιση των Γενικών Κανονισμών. Κατά την περίοδο του γεροντισμού, η Πατριαρχική σφραγίδα ήταν διαιρεμένη σε τέσσερα μέρη, εκ των οποίων το ένα βρισκόταν στην κατοχή του Οικουμενικού Πατριάρχη, ενώ τα υπόλοιπα τρία κατείχαν οι αρχιερείς των γεροντικών μητροπόλεων, ήτοι της Εφέσου, της Ηρακλείας, της Κυζίκου, της Νικομηδείας, της Χαλκηδόνας και των Δερκών. Οι εν λόγω αρχιερείς αποτελούσαν σταθερά μέλη της Πατριαρχικής Συνόδου και διέμεναν μόνιμα στην Κωνσταντινούπολη. Ως εκ τούτου, ο θεσμός του γεροντισμού διαμόρφωνε ένα σύστημα συμμετοχικής διοίκησης και συνδιοίκησης με τον Οικουμενικό Πατριάρχη, χωρίς, ωστόσο ο Οικουμενικός Πατριάρχης να είναι Παντοδύναμος. Οι γεροντικοί Μητροπολίτες μπορούσαν να επιβάλουν την άποψη του ή και να ανατρέψουν τον Οικουμενικό Πατριάρχη.¹⁵⁶

Στην διδακτορική της διατριβή η Δήμητρα Γαλανοπούλου επισημαίνει την αντίθεση του Οικουμενικού Πατριάρχου Νεόφυτου Ζ΄ για τον θεσμό του

155. Το τεκμήριο παρουσιάζεται στην σελίδα 61 της παρούσης εργασίας. Και στην περιοχή της Θεσσαλίας παρουσιάζεται για πρώτη φορά. Δεν γνωρίζουμε αν έχει δημοσιευτεί σε άλλους μελετητές της Μικράς Ασίας.

156. Αν. Νανάκης, *Οικουμενικού Πατριαρχείου Νεώτερα Ιστορικά*, Β΄, σ. 73

<https://www.imakb.gr/%ce%bf%ce%b9%ce%ba%ce%bf%cf%85%ce%bc%ce%b5%ce%bd%ce%b9%ce%ba%ce%bf%cf%8d-%cf%80%ce%b1%cf%84%cf%81%ce%b9%ce%b1%cf%81%cf%87%ce%b5%ce%af%ce%bf%cf%85-%ce%bd%ce%b5%cf%8e%cf%84%ce%b5%cf%81%ce%b1-%ce%b9/>, (Ημ. Ανάκτησης: 09/09/2026)

γεροντισμού. Τον Ιούνιο του 1801 ο Οικουμενικός επιθυμούσε να προβιάσει τον Μητροπολίτη Λαρίσης Διονύσιο Καλλιάρχη στην Μητρόπολη Εφέσου. Δεν εκλέχθηκε εξαιτίας της στάσης του τότε Μητροπολίτη Δερκών (πρώην Άρτης) Μακάριου Βαλασάκη. Ενώ εργάστηκε παράλληλα κατά την απομάκρυνση του Πατριάρχη Νεόφυτου.¹⁵⁷ Οι Πατριάρχες δεν είχαν να αντιμετωπίσουν τις συμπεριφορές των Σουλτάνων είχαν να αντιμετωπίζουν και τις εσωτερικές έριδες που δεν τους επέτρεπαν να παραμείνουν στο Οικουμενικό θρόνο.

3.2 Η δράση του Διονυσίου στην Κωνσταντινούπολη και στην Μικρά Ασία

Ο Μητροπολίτης Διονύσιος του χειμερινούς μήνες διέμενε στην περιοχή των Θεραπειών Κωνσταντινούπολης, όπου δεχότανε ξένους και εγχώριους ανθρώπους και συζητούσε μαζί τους θέματα πολιτικού και θρησκευτικού ενδιαφέροντος. Τους καλοκαιρινούς μήνες διέμενε στο Κουρουτσεμπέ που ήταν ο τόπος διαμονής ανώτερης βαθμίδας ιεροσύνης. Εκείνη την εποχή υπήρχε και η πανδημία της Πανώλης. Σπανίως στο Κουρουτσεμπέ είχαν καταγραφεί κρούσματα.¹⁵⁸

Προτού κάνουμε λόγο για την δράση του Μητροπολίτη Διονύσιο Καλλιάρχη κρίνεται σημαντικό να αναφερθούμε στον Μητροπολίτη Ουγγροβλαχίας Ιγνάτιο. Ο Ιγνάτιος σημειώνει ότι ο μεταταχθείς εις Έφεσο φάνηκαν οι αρετές του και οι χριστιανοί της επαρχίας της Λάρισας έμειναν απαρηγόρητοι και στεναχωρημένοι.

« Ο Άγιος Εφέσου κύριος Διόνυσος αφίνων την Λάρισαν δια να προβιβαστεί εις στην Έφεσο, άφηκεν απαρηγορητον λύπην εις τους χριστιανούς εκείνης της παροικίας. Είναι δε ένδοξος Αρχιερέύς μάλλον δια την προστασίαν, όπου δεκνύει προς τους πεπαιδευμενους και προς τα σχολεία και δια τον ζήλο προς τας προόδους του Γένους εις τα μαθήσεις, η

157. Δ. Γαλιανού, *Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Νεόφυτος Ζ΄ και το έργο του (α΄ πατριαρχία 1789-1794· β΄ πατριαρχία 1798-1801)*, Διδακτορική διατριβή (2011), Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθήνας, σ. 49

158. Π. Κοντογιάννης, *Διονύσιος Καλλιάρχης, ΑΘΗΝΑ*, Εκδόσεις: Εν Αθηναίς 1906, 18^{ος}, σσ. 168-170

*δια το ευγενές της οικογένειας του και δια το λαμπρόν του Αρχιερατικού θρόνου με τον οποίον αντημείμηναν αι αρεταί του».*¹⁵⁹

Οι επισημάνεις του Μητροπολίτη Ιγνατίου αφενός δείχνει την δικαιολογημένη αγάπη των Λαρισαίων για τον πρόσωπο του Διονύσιου και αφετέρου τις προσπάθειες για να γίνει άξιος ποιμένας στην Μητρόπολη Εφέσου.

Οι πρώτες ενέργειες που έκανε ο Διονύσιος ως Μητροπολίτης Εφέσου ήταν να συνυπογράψει την μετάθεση του Μητροπολίτη Ικονίου Ραφαήλ στην Μητρόπολη Λαρίσης (09/09/1803)¹⁶⁰ και τον διορισμό του Ιερομονάχου Κύριλλου στην Μητρόπολη Ικονίου. Και οι δύο χειροτονίες έγιναν στον Ιερό Ναό του Αγίου Δημητρίου στο Κουρουτσεμπε.¹⁶¹

Πίσω στην Μητρόπολη Λαρίσης στις 30/10/1803 ο Επίσκοπος Περιστεράς Παΐσιος στέλνει επιστολή στο δάσκαλο Ιωάννη Πεζάρο και του αναφέρει ότι ο νέος Μητροπολίτης Ραφαήλ τον όρισε προσωρινό επίτροπο και διοικητή στη Μητρόπολη Λαρίσης και ότι η μετάθεση του γέροντα Διονύσιου τον λύπησε βαθύτατα. (ΕΒΕ: ΑΡΧΕΙΟ ΤΥΡΝΑΒΟΥ 80)^{162 163}

Στις 07/11/1803 θα χειροτονηθεί τιτουλάριος ο Επίσκοπος Μυρρίνης Ιγνάτιος. Ο Ιγνάτιος ήταν βοηθός του Εφέσου Διονυσίου¹⁶⁴. Μετέπειτα έγινε Επίσκοπος Κρήνης και Ανέων.¹⁶⁵

159. Ιγνάτιος Μητροπολίτης Ουγροβλαχίας, Απολογία Ιστορική Και Κριτική Υπέρ Του Ιερού Κλήρου Της Ανατολικής Εκκλησίας Κατά Των Συκοφαντιών Του Νεοφύτου Δούκα, σ.74

160 . Το υπόμνημα εκλογής του Μητροπολίτη Ραφαήλ έχει δημοσιευτεί στο *ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ*, 49^{ος}, σ.145

161. Περι Κουτσοτσεμέ τινά, *Εκκλησιαστική Αλήθεια*, Τόμος Ι, σ. 454, <https://digital.lib.auth.gr/record/126427>, (αρχείο 006)

162. Η επιστολή είναι μια από επτά που έχει διασωθεί και υπάρχει στο αρχείο του Δήμου Τυρνάβου τα έτη 1803 – 1803.

163. Δ. Καλούσιος, Επτά Επιστολές του Περιστεράς Παΐσιου προς τον δάσκαλο του Τυρνάβου Ιω. Πέζαρο (1803 – 1805), *ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ*, 46^{ος} (2004), σσ. 209 – 212, Αρθρογραφία από την Μετεωρική Βιβλιοθήκη

164. Τιτουλάριοι στη περίοδο που ήταν Μητροπολίτης Εφέσου που μελετήσουμε στο ακόλουθο σύνδεσμο: <https://medusa.libver.gr/iguana/www.main.cls?surl=search&p=2cafc322-e6e4-433a-9fcf-b8b0e4d5c7da#recordId=3.6897&srchDb=3> βλ. σσ. 52-53 (Ημ. Ανάκλησης: 09/09/2026)

Το έτος 1804. Στις 01/01 ο Ιωάννης Πέζαρος στέλνει επιστολή στον Μητροπολίτη Ραφαήλ που βρισκόταν στην Κωνσταντινούπολη. Σε αυτή την γίνεται αναφορά του πρόσωπο του Αγίου Εφέσου.¹⁶⁶ Στις 01/02/ ο Μητροπολίτης Εφέσου απευθύνεται στο μητροπολίτη Βελεγράδων Ιωάσαφ, με δικό του υπογεγραμμένο έγγραφο και τον ενημερώνει ότι έγινε αγορά οικήματος που θα στέγαζε την Πατριαρχική Σχολή στο Κουρουτσεμπέ. (βλ. *Εικόνα 3* στην σελίδα 106 της παρούσης εργασίας)¹⁶⁷ Στις 07/04 συνυπέγραψε Πατριαρχικό και συνοδικό σιγίλλιο του Πατριάρχου Καλλίνικου ώστε να γίνει ένα παρεκκλήσιο του Αγίου Ιωάννη δίπλα στο Ιερό Ναό του Αγίου Δημητρίου στο Κουρουτσεμπέ.¹⁶⁸ ¹⁶⁹ Στις 07/04 συνυπέγραψε Πατριαρχικό και συνοδικό σιγίλλιο του Πατριάρχου Καλλίνικου ώστε να ενωθούν σε μια Μητρόπολη η εξαρχία της Τριπολιτζάς με την επισκοπή Αμυκλών.¹⁷⁰ Στις 16/05 συνυπέγραψε επιστολή του Οικουμενικού Πατριάρχου Καλλίνικου Ε' προς

165. Ιωακείμ Φορόπουλος, Πίναξ τιτουλαρίων επισκόπων εν τω Κλίματι του Οικουμενικού Πατριαρχείου κατά τους τρεις τελευταίους αιώνες (1606-1900), *ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΛΗΘΕΙΑ*, ΚΑ' (1901), σ. 52 <https://medusa.libver.gr/iguana/www.main.cls?url=search&p=2cafc322-e6e4-433a-9fcf-b8b0e4d5c7da#recordId=3.6897&srchDb=3>, (Ημ. Ανάκλησης: 09/09/2026)

166. Βλ. Επιστολή 101, Ιωάννης Οικονόμου – Λογιωτάτος ο Λαρισαίος, *Επιστολαί διαφόρων* (1759-1824), σσ. 112-113

167. Β. Μυστακίδης, Ιστορικά ειδήσεις περι Κουρουτσεμπέ, https://books.google.gr/books?id=BUaEzwEACAAJ&pg=PA1&hl=el&source=gbv_toc_r&cad=1#v=onepage&q&f=false, σ. 64

168. Β. Μυστακίδης, ενθ. ανωτ., σ. 47

169. Στο περιοδικό Εκκλησιαστική Αλήθεια, Τόμος Ι' και στις σελίδες 454 - 455 αναφέρονται οι χειροτονίες, οι εκλογείς τιτουλαρίων, οι προβιβασμών οι μεταθέσεων που έγιναν στον Ιερό Ναό του Αγίου Δημητρίου και στις σελίδες 455 - 462 οι χειροτονίες, οι προβιβασμών και μεταθέσεων που έγιναν στον Ιερό Ναό του Αγίου Ιωάννη. Λόγω του θεσμού του γεροντισμού πιθανόν ο Διονύσιος Καλλιάρχης να ήταν ενήμερος ή να έχει πάρει μέρος.

170. Β. Μυστακίδης, Ιστορικά ειδήσεις περι Κουρουτσεμπέ, https://books.google.gr/books?id=BUaEzwEACAAJ&pg=PA1&hl=el&source=gbv_toc_r&cad=1#v=onepage&q&f=false, σ. 93

Μητροπολίτη Μολδαβίας Βενιαμίν.¹⁷¹ Στις 22/05 Ο Επίσκοπος Περιστεράς Παΐσιος έστειλε επιστολή τον Ιωάννη Πεζάρο πως έφτασε καλά στην Κωνσταντινούπολη. Του αναφέρει ότι Ο Λαρίσης Ραφαήλ θα αναχωρήσει σε 2 – 3 ημέρες για την Μητρόπολη του και ότι ο Εφέσου Διονύσιος καθυστερεί την αναχώρηση του και στέλνει τα εμβάτικια. Στην εν λόγω επιστολή ο Παΐσιος ότι οι σχέσεις με τον Λαρίσης δεν είναι αρμονικές. Ο Παΐσιος αναφέρει σε αυτή την επιστολή ότι ο γέροντα του Διονύσιος κατά τον Αύγουστο θα πήγαινε στην Μητρόπολη της Εφέσου. (ΕΒΕ: ΑΡΧΕΙΟ ΤΥΡΝΑΒΟΥ Ρ 87)¹⁷²

Συνεχίζοντας το έτος 1804. Στις 25/05 συνυπέγραψε επιστολή του Οικουμενικού Πατριάρχου Καλλίνικου Ε' προς τον Επίσκοπο Λαρίσης.¹⁷³ Στις 28/09 ο Θεσσαλός Επίσκοπος Περιστεράς Παΐσιος θα στείλει επιστολή στον Ιωάννη Πεζάρο. Στην επιστολή αναφέρεται για την κατάσταση της υγείας του και ότι ο Εφέσου Διονύσιος θα φύγει σε 5-6 ημέρες για την Μητρόπολη του και πως πάει και ο ίδιος (ο Παΐσιος) μετά το Πάσχα. (ΕΒΕ: ΤΥΡΝΑΒΟΥ Ρ 20)^{174 175} Τον Οκτώβριο (ο μητροπολίτης Εφέσου) συνυπόγραψε Πατριαρχικό σιγίλλιο¹⁷⁶ του Οικουμενικού

171. Καλλ Δελγκάνης, *Τα εν τοις κώδιξι του Πατριαρχικού Αρχαιοφυλακείου σωζόμενα επίσημα εκκλησιαστικά έγγραφα*, Κωνσταντινούπολη (1905), σ. 505

172. Δ. Καλούσιος, *Επτά Επιστολές του Περιστεράς Παΐσιου προς τον δάσκαλο του Τυρνάβου Ιω. Πεζάρο* (1803 – 1805), *ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ*, 46^{ος} (2004), σσ. 217 – 220, Αρθρογραφία από την Μετεωρική Βιβλιοθήκη

173. Βλ. Επιστολή 278, Ιωάννης Οικονόμου – Λογιωτάτος ο Λαρισαίος, *Επιστολαί διαφόρων* (1759-1824), σ. 562

174. Υπάρχει και μια ακόμη χρονολογική επιστολή το αρχείο του Τυρνάβου (ΕΒΕ: ΑΡΧΕΙΟ ΤΥΡΝΑΒΟΥ Ρ 120) που γίνεται τον πρόσωπο του Διονύσιο Καλλιάρχη.

175. Δ. Καλούσιος, *Επτά Επιστολές του Περιστεράς Παΐσιου προς τον δάσκαλο του Τυρνάβου Ιω. Πεζάρο* (1803 – 1805), *ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ*, 46^{ος} (2004), σσ. 220 – 225, Αρθρογραφία από την Μετεωρική Βιβλιοθήκη

176. Το σιγίλλιο αυτό αναφέρεται στις δυσπραγίες και στις δυσκολίες στις οποίες αντιμετώπισε η Ιερά Μονή Δίβρης την εποχή εκείνη. Επίσης εξιστορεί την ανανέωση της Σταυροπηγιακής αξίας αυτής

Πατριάρχου Καλλίνικου Ε΄ για την Ιερά Μονή Παναγίας Χρυσοπηγής Άνω Δίβρης.¹⁷⁷

Το έτος 1806.¹⁷⁸ Τον Οκτώβριο του 1806 ως συνοδικός θα αναδείξει τον Γρηγόριο Ε΄ στην δεύτερη Πατριαρχία στο Οικουμενικό Πατριαρχείο.¹⁷⁹ Επίσης τον ίδιο μήνα εκλέχθηκε στην Επισκοπή Φερσάλων (Θεσσαλία) ο Επίσκοπος Παρθένιος. Ο Επίσκοπος Παρθένιος συμμετείχε και εκείνος στην εκλογή του Πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄.¹⁸⁰ Τον Νοέμβριο του 1806 ύστερα από αίτηση του Διονύσιου Καλλιάρχη ιδρύεται η Επισκοπή Κρήνης και Ανέων. Αρχιερατεύσαν οι Επίσκοποι 1. Ιάκωβος από τα Αμπελάκια της Θεσσαλίας (1806 – 1812) 2. Ιγνάτιος (1812-1824) από τις Καρυές τις Χίου.¹⁸¹ Ο Ιγνάτιος ήταν λόγιος Επίσκοπος και εγκάρδιος φίλος με τον Κωνσταντίνο Κούμα.¹⁸² Το 1814 παρευρέθηκε στη έναρξη μαθημάτων του Φιλολογικού Γυμνασίου.¹⁸³

Ο Μητροπολίτης Αρκαλοχωρίου Καστελίου & Βιάννου Ανδρέας επισημαίνει χαρακτηριστικά. Ο Ιγνάτιος συγκαταλέγεται στους εκπροσώπους του παραδοσιακού ή εκκλησιαστικού. Όπως συνέβη και με την πλειονότητα των Ιεραρχών που έμελλε να βρουν μαρτυρικό τέλος κατά την Επανάσταση του 1821. Και συνεχίζει «Οι απόψεις του Ιγνατίου συστοιχίζονται με αυτές του Δωροθεού Πρωΐου, του Πατριάρχου Κυρίλου αλλά και του Διονύσιου Καλλιάρχη».¹⁸⁴

177. Φ. Σπανόπουλος (Αρχιμανδρίτης), *Τα σωζόμενα Πατριαρχικά συγγιλία στην Ιερά Μητρόπολη Ηλείας*, Διπλωματική εργασία (2014), Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ), σ. 13

178. Για το έτος 1805 δεν μπορέσαμε να βρούμε πηγές που να τεκμηριώνουν το έργο του.

179. Μ. Χαμουδόπουλος Πατριαρχικά Πινακίδες, *ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΛΗΘΕΙΑ*, 2ος, σ. 281

180. *ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΛΗΘΕΙΑ*, Β΄ σ. 281

181. Π. Κοντογιάννης, Διονύσιος Καλλιάρχης, *ΑΘΗΝΑ*, Εκδόσεις: Εν Αθηναίς 1906, 18^{ος}, σσ. 164 – 165

182. Ν. Βέη, Επιστολαί Κωνσταντίνου Κούμα καί Αδαμαντίου Κοραή σχετικά προς τη Σμύρνην, *ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ*, 2^{ος} (1939), σ. 12

183. Π. Κοντογιάννης, Διονύσιος Καλλιάρχης, *ΑΘΗΝΑ*, Εκδόσεις: Εν Αθηναίς 1906, 18^{ος}, σ. 165

184. Ανδρέας Νανάκης, Οικουμενικού Πατριαρχείου Νεότερα Ιστορικά Β΄, σ. 122

Ο Ιγνάτιος έδινε ιδιαίτερη σημασία στην εκπαίδευση του Τουρκοκρατούμενου Ελληνισμού, καθώς πίστευε, όπως και πολλοί λόγιοι της εποχής, η μόρφωση θα συνέβαλλαν στην απελευθέρωσή του από τον Τουρκικό ζυγό.¹⁸⁵

Το έτος 1807. Σε πατριαρχική εγκύκλιο τον Ιανουάριο του 1807 την οποία συνυπέγραψε και ο Διονύσιος δινόταν μια προτροπή στους Χριστιανούς να μείνουν πιστοί στον Σουλτάνο κατά τον πόλεμο κατά της Ρωσίας.¹⁸⁶ Στις 22/08 συνυπέγραψε Πατριαρχική και Συνοδική Επιστολή με την οποία εκλέγεται Επίσκοπος Περιστεράς ο Καλλίνικος.¹⁸⁷ Τον Σεπτέμβριο του 1807 συνυπέγραψε πατριαρχική εγκύκλιο του Πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄ για την ίδρυση σχολείων.¹⁸⁸ Στις 23/12 θα στείλει επιστολή στους διδάσκοντες της Σχολής Κυδωνιών – Βενιαμίν Λέσβιο και Γρηγόριο Σαράφη – και τους ζητάει να μη δέχονται μαθητές που μιλούν την τρακαριστή γλώσσα και να διδάσκουν την αρχαία ελληνική γλώσσα.¹⁸⁹

Το έτος 1808. Τον Φεβρουάριο του 1808 υπογράφει έγγραφο προς τον Μητροπολίτη Σμύρνης Άθνιμο σχετικά της Ευαγγελικής Σχολής.¹⁹⁰ Στις 10/09 μετά την παραίτηση του Γρηγορίου Ε΄ ο Διονύσιος μετέχει να αναδειχτεί ο Πατριάρχης Καλλίνικος Ε΄. Στις 12/11 συνυπέγραψε επί Οικουμενικού Πατριάρχου Καλλινίκου Ε την εκλογή του Πατριάρχη Ιεροσολύμων Πολύκαρπου λόγω της κοιμήσεως του Πατριάρχη Άνθιμου.¹⁹¹

185. Βασίλης Βοζάκης, *Ιγνάτιος Επίσκοπος Κρήνης και Ανέων. Ένας Εθνομάρτυρας της περιόδου της Ελληνικής Επανάστασεως* (+ 1824), <https://aktines.blogspot.com/2024/06/1824.html>, (Ημ. Ανάκλησης: 08/09/2026)

186. Π. Κοντογιάννης, Διονύσιος Καλλιάρχης, *ΑΘΗΝΑ*, Εκδόσεις: Εν Αθηναίς 1906, 18^{ος}, σ. 161

187. Β. Σπανός, *Συμβολή στην ιστορία της Επισκοπής Περιστεράς - η εκλογή των επισκόπων Παΐσιου (1800) και Καλλινίκου (1807)*, Δημόσια Βιβλιοθήκη Λάρισας ΚΩΝ/ΝΟΣ ΚΟΥΜΑΣ, <https://dspace.larlib.gr/handle/123456789/1843>, (Ημ. Ανάκλησης: 08/09/2026)

188. Π. Κοντογιάννης, Διονύσιος Καλλιάρχης, *ΑΘΗΝΑ*, Εκδόσεις: Εν Αθηναίς 1906, 18^{ος}, σ. 161

189. Μιχ. Χαβιαράς, Ανέκδοτος Επιστολή Διονυσίου Καλλιάρχου, *Μικρασιατικόν Ημερολόγιον*, ΣΤ' (1912), σσ. 228 - 229

190. Π. Κοντογιάννης, ενθ. ανωτ., σ. 161

191. Καλλ. Δελιγκάνης, *Τα εν τοις κώδιξι του Πατριαρχικού Αρχαιοφυλακείου σωζόμενα επίσημα εκκλησιαστικά έγγραφα*, Κωνσταντινούπολη (1904), σ. 514

Το έτος 1809 συνυπέγραψε (03/09) το υπόμνημα εκλογής του Μητροπολίτης Φαναρίου, και Νεοχωρίου Σεραφειμ Β'.¹⁹²

Το έτος 1810. Στις 15/07 συνυπέγραψε συνοδική Πατριαρχική επιστολή του Ιερεμιά Δ' να χειροτονηθούν οι Μητροπολίτες Κύπρου και Κιτίου.¹⁹³ Στις 10/09 συνυπέγραψε το υπόμνημα εκλογής του Μητροπολίτη Λαρίσης Πολύκαρπου (Δαρδαίου).¹⁹⁴ Ο Πολύκαρπος Δαρδαίος πριν εκλεγεί Μητροπολίτης Λαρίσης υπήρξε συνεργάτης του Διονύσιου. Ο ιστορικός ερευνητής Σταύρος Γουλούλης αναφέρει ότι ήταν αναπληρωτής Μητροπολίτης στη Έφεσο ¹⁹⁵ και ότι ο Διονύσιος του είχε αναθέσει τα οικονομικά της Μητρόπολης Εφέσου και εξέφρασε την ευχή ότι άξιζε μια καλύτερη θέση.¹⁹⁶ ¹⁹⁷ Στις 14/09 λόγω της κοιμήσεως του Μητροπολίτη Άνδρου Παγκρατίου χειροτονήθηκε ο τελευταίος αρχιμανδρίτης του Οικουμενικού Θρόνου ο Διονύσιος Καρκάκης. Όπως επισημαίνει ο κ. Πασχάλης στη αρθρογραφία του αναφέρει ο Διονύσιος Καρκάκης υπήρξε προστατευόμενος του μητροπολίτη Εφέσου Διονύσιο. Επισημαίνει επίσης ότι ο Εφέσου είχε μεγάλη παιδεία και ίσως από τους σημαντικότερους της Ανατολικής Εκκλησίας.¹⁹⁸

192. Ν. Δρόσος, Εννιά υπομνήματα εκλογής μητροπολιτών των φαναριοφερσάλων (1809 – 1880)
ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ, 5^{ος} (2007), σσ. 81 - 96

193. Καλλ. Δεληκάνης, *Τα εν τοις κώδιξι του Πατριαρχικού Αρχιεπισκοπείου σωζόμενα επίσημα εκκλησιαστικά έγγραφα*, Κωνσταντινούπολη (1904), σ. 606

194. Ν. Δρόσος, Έξι υπομνήματα εκλογής Μητροπολιτών της Λάρισας (1803-1821) *ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ*, 49^{ος} (2006), σσ. 145 - 160

195. Στ. Γουλούλης, Ο «βίος του αμαρτωλού Πολυκάρπου» Μητροπολίτη Λαρίσης, ως παιδαγωγικό και λογοτεχνικό έργο, *ΑΧΙΛΛΕΙΟΥ ΠΟΛΙΣ, Ι. Μ. ΛΑΡΙΣΗΣ & ΤΥΡΝΑΒΟΥ*, 06 (2021), σ. 224

196. Στ. Γουλούλης, Ο «βίος του αμαρτωλού Πολυκάρπου»: Πολιτεία και μαρτύριο του εκ Δάρδας Ηπείρου Μητροπολίτη Λαρίσης, *ΑΧΛΙΑΙΟΥ ΠΟΛΙΣ, Ι. Μ. ΛΑΡΙΣΗΣ & ΤΥΡΝΑΒΟΥ*, 04 (2020), σ. 211

197. «εφέρθης πιστός εις την εκδούλευσιν της Εκκλησίας, να σου δοθεί μια επαρχία, ένεκα της πιστότητος σου» και ο Πολύκαρπος του ζήτησε την Λάρισα. βλ. Στ. Γουλούλης, ενθ. ανωτ., σ. 211

198. Δ. Πασχάλης, Αναγραφή χρονολογική των από Χριστού Αρχιερατευσάντων εν τη νήσω Άνδρω, *ΘΕΟΛΟΓΙΑ*, Ε' (1927), σ. 208

Το έτος 1811. Στις 01/01 συνυπέγραφε έγγραφο Πατριαρχικής Αποδείξεως του Πατριάρχου Ιερεμία. Σε έγγραφο επιβεβαιώνεται ότι έλαβαν το ετήσιο χρηματικό πόσο (γρόσια) από την Αρχιεπίσκοπο Ακόβων Σιλβέστρο.¹⁹⁹

Το έτος 1813.²⁰⁰ Στον Μάρτιο υπογράφει πατριαρχικό έγγραφο περί της έκδοσης «Κατηχήσεως» του Κωνσταντίνου Οικονόμου.²⁰¹ Στις 30/12 ο Οικουμενικός Πατριάρχης Καλλίνικος στέλνει επιστολή-απάντηση προς στον Βελή Πάσα στην Λάρισα. Σε αυτή την επιστολή γίνεται αναφορά τον Μητροπολίτη Εφέσου.²⁰²

Το έτος 1814. Εκδίδεται σιγίλλιο του Πατριάρχου Κυρίλλου ΣΤ' υπέρ της Μονής του Βλασίου των Άγραφων. Στο σιγίλλιο το συνυπογράφει και ο Διονύσιος Καλλιάρχης.²⁰³ Συνέχεια του έτος 1814. Στις 02/03 συνυπογράφει συνοδική επιστολή του Πατριάρχου Κυρίλλου ΣΤ' προς τους ιερείς και προεστώτες και πρωτομαστόρους της Λάρισας.²⁰⁴ Στις 07/03 ο Μητροπολίτης Εφέσου στέλνει γράμμα προς τους ιερείς και προεστώτες και πρωτομαστόρους της Λάρισας.²⁰⁵ Τον Ιούνιο του 1814 έκανε αίτηση να εκλεγεί Επίσκοπος Ελαίας²⁰⁶ ο Πρωτοσύγκελος του Παΐσιος Βυζάντιος. Ο Παΐσιος έφερε τον τιμητικό τίτλο «*Τιτουλάριος*». Ο Άγιος Εφέσου για την χειροτονία του Παΐσιου έδωσε στην Εκκλησία του Δημητρίου 100 γρόσια.²⁰⁷ Στα μέσα του έτος 1814 ο Διονύσιος έπεισε τον Κωνσταντίνο Κούμα να γίνει σχολάρχης της Πατριαρχικής Σχολής στο Κουρουτσεμπέ.²⁰⁸ Στις 4/10

199 . Τ. Γριτσόπουλος, Μητροπολίτης Αμυκλών και Τριπολιτζάς Δανιήλ Παναγιωτόπουλος, *ΘΕΟΛΟΓΙΑ*, ΛΑ (1960), σ. 312

200. Για το έτος 1812 δεν μπορέσαμε να βρούμε πηγές που να τεκμηριώνουν το έργο του.

201. Π. Κοντογιάννης, Διονύσιος Καλλιάρχης, *ΑΘΗΝΑ*, Εκδόσεις: Εν Αθηναίς 1906, 18^{ος}, σ. 162

202. Βλ. Επιστολή 139, Ιω. Οικονόμου, *Επιστολαί διαφόρων* (1759-1824), σσ. 182 - 184

203. Β. Σπανός, Δύο πατριαρχικά έγγραφα για την μονή του Βλασίου των Αγράφων (τέλη του 17ου αι. - 1814), Δημόσια Βιβλιοθήκη Λάρισας ΚΩΝ/ΝΟΣ ΚΟΥΜΑΣ, <https://dspace.larlib.gr/handle/123456789/1582>, (Ημ. Ανάκλησης: 09/09/2026)

204. Βλ. Επιστολή 141, Ιω. Οικονόμου, *Επιστολαί διαφόρων* (1759-1824), σ. 199

205. Βλ. Επιστολή 142, ενθ. ανωτ., σ. 191 - 193

206. Η Επισκοπή Ελαίας υπαγότανε διοικητικά στη Μητρόπολη Εφέσου.

207. Εκκλησιαστική Αλήθεια, *Περί Κουρουτσεμέ τινά*, Τεύχος Ι' (1885), σ. 460
<https://digital.lib.auth.gr/record/126427/files/006.pdf>

208. Π. Κοντογιάννης, Διονύσιος Καλλιάρχης, *ΑΘΗΝΑ*, Εκδόσεις: Εν Αθηναίς 1906, 18^{ος}, σ. 178

συνυπέγραψε το υπόμνημα εκλογής του Μητροπολίτη Ουζιτζής Δανιήλ λόγου
παραίτησεως του Μητροπολίτη Άνθιμου.²⁰⁹

Το έτος 1815. Στις 01/01 συνυπέγραφε έγγραφο Πατριαρχικής Αποδείξεως του Πατριάρχου Ιερεμία. Σε έγγραφο επιβεβαιώνεται ότι έλαβαν το ετήσιο χρηματικό πόσο (γρόσια) από την Εξαρχία Ακόβων.²¹⁰ Τον Ιούλιο του 1815 συνυπέγραψε εγκύκλιο του Πατριάρχου Κυρίλλου ΣΤ΄ προς τον Αρχιεπίσκοπο Ακόβων για την ετήσια υποχρέωση του Πατριαρχείου προς το Βασιλικό Χαζνέν.²¹¹ Στις 03/08 συνυπέγραψε συνοδικό πατριαρχικό επίτιμο του Οικουμενικού Πατριάρχου Κυρίλλου ΣΤ΄ κατά των κατακρατούντων και ιδιοποιούμενων τα χωράφια του Κωνσταντίνου Μουρούτζου.²¹² Στις 4/09 συνυπέγραψε συνοδικό και πατριαρχικό Σιγίλλιου για την Μονή Κύκου στην Κύπρο να γίνει Σταυροπηγιακής αξίας.²¹³ Στις 04/11 συνυπέγραψε το υπόμνημα εκλογής του Μητροπολίτη Ουζίτζης Μελετίου λόγου καθαίρεσης του Μητροπολίτη Δανιήλ.²¹⁴ Επίσης την ημέρα 04/11/ συνυπέγραψε το υπόμνημα εκλογής του Μητροπολίτη Μπελιγραδίου Αγαθαγγέλου λόγου κοίμησης του Μητροπολίτη Διονυσίου.²¹⁵ Στις 25/11 εκδίδεται συνοδική εγκύκλιος του Πατριάρχου Κυρίλλου ΣΤ΄ που αφορά την σύσταση στην Κωνσταντινούπολη Μουσικής Σχολής.²¹⁶ Σε αχρονολόγητη διακήρυξη χωρίς υπογραφή επισημαίνεται πως στην Μουσική Σχολή της Κωνσταντινούπολης

209. Καλλ. Δελγκάνης, Τα εν τοις κώδιξι του Πατριαρχικού Αρχιεπισκοπείου σωζόμενα επίσημα εκκλησιαστικά έγγραφα, Κωνσταντινούπολη (1905), σ. 711

210. Τ. Γριτσόπουλου, Μητροπολίτης Αμύκλων και Τριπολιτζάς Δανιήλ Παναγιώτοπουλος, *ΘΕΟΛΟΓΙΑ*, ΛΑ΄ (1960), σ. 313

211. Τ. Γριτσόπουλου, ενθ. ανωτ., σ. 238

212. Τ. Γριτσόπουλου, Μητροπολίτης Αμύκλων και Τριπολιτζάς Δανιήλ Παναγιώτοπουλος, *ΘΕΟΛΟΓΙΑ*, Λ' (1959), σ. 239

213. Καλλ. Δεληγκάνης, Τα εν τοις κώδιξι του Πατριαρχικού Αρχιεπισκοπείου σωζόμενα επίσημα εκκλησιαστικά έγγραφα, Κωνσταντινούπολη (1904), σ. 607

214. Καλλ. Δεληκάνης, ενθ. ανωτ., σ. 718

215. Καλλ. Δεληκάνης, ενθ. ανωτ., σ. 719

216. Τ. Γριτσόπουλου, Μητροπολίτης Αμύκλων και Τριπολιτζάς Δανιήλ Παναγιώτοπουλος, *ΘΕΟΛΟΓΙΑ*, Δ' (1959), σσ. 239 -240

Το έτος 1819. Το 1819 ιδρύθηκε το τυπογραφείο των Κυδωνιών. Το τυπογραφείο αποτέλεσε τμήμα του σχολείου της Ακαδημίας. Προστάτης της Ακαδημίας των Κυδωνιών υπήρξε ο Μητροπολίτης Εφέσου Διονύσιος.²²⁴ Στο τυπογραφείο τυπώθηκαν συνολικά επτά βιβλία διαφόρων περιεχομένων. Μεταξύ αυτών και ένα μονόφυλλο την ωδή που έγραψε η Ευανθία Καίρη προς Σεβασμιώτατο Εφέσου Διονύσιο.²²⁵

Μέσα στο 1819 συνυπέγραψε την Πατριαρχική Εγκύκλιο του Γρηγορίου Ε' προς το Χριστεπώννυνο πλήρωμα να απαγορευτεί η επικοινωνία με των Φράγκων.²²⁶ Στις 14/01/1819 ψηφίζει να εκλεγεί για τρίτη φορά ο Πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε.²²⁷ Στις 17/02 ο Εφέσου θα δεχτεί επιστολή από τον Κωνσταντίνο Οικονόμου για τις κοινωνικές ταραχές που είχαν ξεσπάσει στην Σμύρνη ενάντια στο διαφωτισμό.²²⁸

Το έτος 1820. Τον Φεβρουάριο του 1820 συνυπέγραψε την εκλογή του Μητροπολίτη Ιεροθέου στην επαρχία Παροναζίας.²²⁹ Στις 1/03 κατάβαλε χρήματα υπέρ της Πατριαρχικής τυπογραφίας.²³⁰ Στις 21/03 συνυπέγραψε πατριαρχικό έγγραφο περί του πατριαρχικού τυπογραφείου.²³¹

Το έτος 1821. Μερικές ημέρες πριν έναρξη της επανάστασης (23 Φεβρουαρίου 1821) ο Διονύσιος γίνεται μέλος της Φιλικής Εταιρείας.²³² Στις 13/03 εκδίδεται επιστολή του Πατριάρχου Γρηγορίου Ε' καταδικαστική της Ελληνικής

224. Π. Παναγιωτόπουλος, Μία Ωδή της Ευανθίας Καίρη στον Εφέσου Διονύσιο τον Καλλιάρχη, *Ο ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ* 1 (1963), σ. 236, <https://doi.org/10.12681/er.9598> (Ημ. Ανάκτησης: 09/09/2026)

225. Δ. Μιχαηλάρης, Άλλο ένα έντυπο της τυπογραφίας των Κυδωνιών. 17^{ος} (1981), σσ. 277 - 278, <https://doi.org/10.12681/er.320> (Ημ. Ανάκτησης: 09/09/2026)

226. Τ. Γριτσόπουλου, Μητροπολίτης Αμύκλων και Τριπολιτζάς Δανιήλ Παναγιώτοπουλος, *ΘΕΟΛΟΓΙΑ*, Λ' (1959), σ. 267

227. Π. Κοντογιάννης, Διονύσιος Καλλιάρχης, *ΑΘΗΝΑ*, Εκδόσεις: Εν Αθηναίς 1906, 18^{ος}, σελ. 161

228. Χρ. Ιωαννίδης, Λόγιοι κληρικοί & Νεοελληνικός Διαφωτισμός: μια κρίσιμη σχέση, *Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία* (2017), σ. 127

229. Π. Κοντογιάννης, Διονύσιος Καλλιάρχης, *ΑΘΗΝΑ*, Εκδόσεις: Εν Αθηναίς 1906, 18^{ος}, σελ. 162

230. Π. Κοντογιάννης, ενθ. ανωτ., σσ. 177

231. Π. Κοντογιάννης, ενθ. ανωτ., σσ. 162

232. Π. Κοντογιάννης, ενθ. ανωτ., σσ. 193 - 194

Επανάστασης. Σε αυτή την δεν φαίνεται να έχει την υπογραφή από τον Διονύσιο Καλλιάρχη.²³³

Άλλες δράσεις του. Παγίωσε σχολεία στις πόλεις Μαγνησία, Πέργαμου, Βριούλων (Βουρλών) και Εφέσου.²³⁴ Υπήρξε προστάτης της Εκκλησιαστικής Μουσικής και της Πατριαρχικής τυπογραφίας.²³⁵ Έδωσε χρήματα να εκδοθεί η Ακολουθία του Αγίου Μάρκου του Ευγενικού.²³⁶

Υπήρξε συνδρομητής βίβλων. Όπως της Επιτομής των θείων της πίστεως δογμάτων του Αθανάσιου Πάριου. Στο κατάλογο των συνδρομητών αναφέρονται τα ακόλουθα:

«Ο Πανιερώτατος άγιος Εφέσου κύριος Εφέσου, ευγενής ων εξ ευγενών της Βασιλεύουσας των πόλεων και κόσμος μέγας του Αρχιερατικού τάγματος θειότερα προμήθεια ενταύθα [εν Κωνσταντινούπολη] λαχών, άξιος της αυτού αναλήψεως γέγραφε σώματα 30²³⁷»²³⁸

Άλλο βιβλίο συνδρομητής του Λάμπρου Αντωνιάδου η Επιτομή Χρονολογική της γενικής ιστορίας με δέκα αντίτυπα.

Και το μεταφρασμένο από τα γερμανικά του Κωνσταντίνου Κούμα τον «Βειλάνδου Αγάθων» (ή *Ιστορία του Αγάθωνος*) Ο Διονύσιος ήταν συνδρομητής με 50 αντίτυπα.²³⁹ Πρόκειται για το έργο «Αγάθων» του Γερμανού ποιητή και συγγραφέα Χριστόφορου Μαρτίνου Βειλάνδου

233. Τ. Γριτσόπουλου, Μητροπολίτης Αμύκλων και Τριπολιτζάς Δανιήλ Παναγιώτοπουλος, *ΘΕΟΛΟΓΙΑ*, Λ' (1959), σ. 269

234. Π. Κοντογιάννης, Διονύσιος Καλλιάρχης, *ΑΘΗΝΑ*, Εκδόσεις: Εν Αθηναίς 1906, 18^{ος}, σελ. 173

235. Π. Κοντογιάννης, ενθ. ανωτ., σ., 176

236. Π. Κοντογιάννης, ενθ. ανωτ., σ., 182

237. Τα σώματα είναι τα αντίτυπα.

238. Π. Κοντογιάννης, Διονύσιος Καλλιάρχης, *ΑΘΗΝΑ*, Εκδόσεις: Εν Αθηναίς 1906, 18^{ος}, σσ. 182 -183

239. Π. Κοντογιάννης, ενθ. ανωτ., σ., 183

(Christoph Martin Wieland 1733 – 1813)²⁴⁰ και στις πρώτες σελίδες του βιβλίου υπάρχει γραμμένη μια ωδή του Σεβασμιώτατο Επίσκοπο Θεοδοσιουπόλεως Άνθιμος Κομνηνό ο εξ Ηλιουπολέως στον Διονύσιο Καλλιάρχη και στον Κωνσταντίνο Κούμα.²⁴¹ (βλ. *Εικόνα 5* στην σελίδα 108 της παρούσης εργασίας). Ουσιαστικά ο Σεβασμιωτάτος εγκωμιάζει τον Διονύσιο Καλλιάρχη για την προσωπικότητα του και τον Κωνσταντίνο Κούμα για την προσφορά του στην παιδεία.

3.3 Η προσφορά του Μητροπολίτη Εφέσου στις περιοχές των Αλάτσατων, Νέα Έφεσο, Πέργαμου

Σε αυτή την ενότητα θα εξετάσουμε την κοινωνική προσφορά του Εφέσου στις περιοχές Αλάτσατων, Νέα Έφεσο, Πέργαμου.

Τα Αλάτσατα γεωγραφικά βρίσκονται απέναντι από την Χίο στην χερσόνησο της Ερυθραίας και σε απόσταση 10 χιλιομέτρων από το Τσεσμέ βρίσκονται τα Αλάτσατα. Πιθανόν η ονομασία να προέρχεται από την τούρκικη λέξη «αλλατά ατ» που σημαίνει σταχτί ή φαιό άλογο. Τα Αλάτσατα το 1821 είχε 6.000 κάτοικους.²⁴² Υπαγότανε στην Επισκοπή Κρήνης και κατά επέκταση της Μητρόπολης Εφέσου. Υπήρχανε δύο μικρές Εκκλησίες του Αγίου Ιωάννου και του Αγίου Νικολάου. Το 1803 οικοδομήθηκε μεγαλύτερος των Εισόδων της Θεοτόκου. Το 1805 ο διακεκριμένος Μητροπολίτης Εφέσου Διονύσιος σημειώνει τα εξής:

«Εμελλεν... να ανεγειρώσιν εκ βάθρων ναό παμμεγέθη και περικαλλή...οθεν ου μόνον.... Τα εις αγιασμόν ψυχών, επετελέσαμεν, αλλά

240. Β. Βοξάκης, Ιγνάτιος Επίσκοπος Κρήνης και Ανέων. Ένας Εθνομάρτυρας της περιόδου της Ελληνικής Επανάστασεως (+ 1824), <https://aktines.blogspot.com/2024/06/1824.html>, (Ημ. Ανάκτησης: 09/09/2026)

241. Κωνσταντίνος Κούμας, Βειλάνδου Αγάθων / Μεταφρασθείς από την Γερμανική γλώσσα υπό Κ. Μ. Κούμα, Διαθέσιμο από <https://anemi.lib.uoc.gr/metadata/8/2/b/metadata-86-0000025.tkl>

242. Αν. Νανάκης, *Οικουμενικού Πατριαρχείου Νεότερα Ιστορικά Β΄*, σσ. 119 - 120

και των περι ευστάθιαν και άριστην οικονομίαν της καταστάσεως του ναού εκ του πολλού του περιόντος φροντίσαντες»²⁴³

Νέα Έφεσος: Ο Κωνσταντίνος Οικονόμου στο βιβλίο «Λόγοι εκκλησιαστικοί...» επαινεί τον μητροπολίτη Εφέσου που ίδρυσε την εκκλησία.²⁴⁴

Πέργαμος: Ο Κωνσταντίνος Οικονόμου στο βιβλίο «Λόγοι εκκλησιαστικοί...» επιβεβαιώνει την υπάρξη εκκλησίας στη περιοχή της Περγάμου.^{245 246}

3.4 Ο Βενιαμίν ο Λέσβιος (1759 - 1824)

Ένας λόγιος που υπερασπίστηκε ο Διονύσιος Καλλιάρχης ήταν Ο Βενιαμίν Λέσβιος. Ο Βενιαμίν Λέσβιος στα 17 χειροτονήθηκε μοναχός στην Ιερά Μονή Παντοκράτορος στο Άγιο Όρος και έλαβε το όνομα «Βενιαμίν». Παρακολούθησε μαθήματα στην Σχολή Κυδωνιών όπου διεύθυνε ο Ιωάννης Οικονόμου. Ο οποίος τον συμβούλεψε να μεταβεί στην Σχολή της Χίου. Στην Σχολή της Χίου δίδασκε ο Αθανάσιος ο Πάριος. Στην Σχολή της Χίου με τον Άγιο Δωρόθεο Πρωίου, μετέπειτα Σχολάρχη της Πατριαρχικής Σχολής της Κωνσταντινούπολης. Το 1790 μεταβαίνει για σπουδές στην Ευρώπη. Επέστρεψε στις Κυδωνίες περί το έτος 1788-1799 και δίδαξε στην σχολή που είχε φοιτήσει.²⁴⁷

243. Αν. Νανάκης, ενθ. ανωτ., σ. 127

244. Κων. Οικονόμος, *Λόγοι εκκλησιαστικοί εκφωνηθέντες...*, σελ.23

διαθέσιμο από <https://anemi.lib.uoc.gr/metadata/7/b/c/metadata-385-0000034.tkl>

245. Κων. Οικονόμος, ενθ. ανωτ., σ. 27

246. Ο Άγγλος περιηγητής Γουλιέλμος Turner που ταξίδεψε στην Πέργαμο το 1816 επιβεβαιώνει την ύπαρξη μιας εκκλησίας που επιτρέπει τους χριστιανούς να προσεύχονται δημόσια. [Π. Κοντογιάννης, Διονύσιος Καλλιάρχης, *ΑΘΗΝΑ*, Εκδόσεις: Εν Αθηναίς 1906, 18^{ος}, σ. 156, υποσημείωση 1

247. Σουλτ. Λευκοπούλου, *Επιστημονική Επανάσταση και Ορθόδοξη Ανατολή - Η περίπτωση του 18^{ου} αιώνα*, Διπλωματική εργασία (2015), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, σ.40

Το 1800 η Σχολή Ακαδημία των Κυδωνιών ή Γυμνάσιο ή Ελληνομουσείο, ή Μουσείο ή Φιλοσοφική Σχολή). Το 1803 ολοκληρώθηκε η ανέγερση του νέου κτιρίου και περιελάμβανε έξι αίθουσες διδασκαλίας, αίθουσα βιβλιοθήκης, εργαστήριο φυσικής και χημείας, «θαλάμους» για τους οικοτρόφους μαθητές, διαμερίσματα για τους δασκάλους κλπ., καθώς κι ένα βοτανικό κήπο με οπωροφόρα δέντρα¹³¹. Η νέα Ακαδημία των Κυδωνιών θεωρείται ως ένα από τα σημαντικότερα εκπαιδευτικά ιδρύματα των αρχών του 19ου αιώνα.²⁴⁸

Το 1803 κατηγορείται στο Πατριαρχείο ως αιρετικός και ότι εισάγει με τη διδασκαλία του «καινά δαιμόνια». Κατηγορήθηκε ως άθεος που αμφισβητεί την κοσμολογία της Αγίας Γραφής καθώς υπερασπίζεται το ηλιοκεντρικό σύστημα και την ύπαρξη πλήθους κόσμων.²⁴⁹ Η υπόθεση του Βενιαμίν έφτασε στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και ανατέθηκε να εξεταστεί από τον Ιεροκύρηκα Δωρόθεο Βουλευσμά.²⁵⁰

Υποστηρικτές του Βενιαμίν μεταξύ των οποίων οι αδελφοί Αλέξανδρος, Δημήτριος και Παναγιώτης Μουρούζης, οι Μητροπολίτες Εφέσου Διονύσιος, Νικομηδείας Αθανάσιος, Κυζίκου Ιωακείμ και ο Άγιος Δωρόθεος Πρώιος. Άλλη οι κατηγορούντες μεταξύ των οποίων ο Ιωάννης Καλλιμάχης, ο Ιάκωβος Θηραίος, ο Δωρόθεος Βουλευσμάς και ο Άγιος Αθανάσιος Πάριος. Η Σύνοδος του απαγορεύεται να διδάσκει τις θεωρίες του και εάν δεν συμμορφωνότανε θα έφευγε από την Σχολή.

Ο Βενιαμίν στέλνει απολογητική επιστολή στο μέλος της Ιεράς Συνόδου Εφέσου Διονύσιο. Σε αυτήν αναφέρεται στον Ιάκωβο Θηραίο.

Την εποχή εκείνη αλλάζουν οι συσχετισμοί στην Κωνσταντινούπολη με την αύξηση της ισχύος των Μουρούζηδων και την αντίστοιχη ελάττωση της ομάδος Καλλιμάχη. Συγχρόνως ο μητροπολίτης Εφέσου κωλυσιεργεί και δεν παύει τον Βενιαμίν παρά τις πιέσεις που δέχεται από παράγοντες όπως ο Υψηλάντης και ο

248. Χ. Ξενάκης, Το πείραμα ως μέθοδος έρευνας και γνώσης στα έργα των λογίων της προεπαναστατικής περιόδου, *Διδακτορική διατριβή*, Ιωάννινα 1994 σ. 156

249. Σουλτ. Λευκοπούλου, *Επιστημονική Επανάσταση και Ορθόδοξη Ανατολή - Η περίπτωση του 18ου αιώνα-*, *Διπλωματική εργασία* (2015), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, σ.42

250. Ο Δωρόθεος Βουλευσμάς ήταν ιεροκήρυκας στην Κωνσταντινούπολη με ισχυρή επιρροή στους θρησκευτικούς και πολιτικούς κύκλους της πρωτεύουσας.

Μαυροκορδάτος. Τελικά η απόφαση της Συνόδου έμεινε ανεκτέλεστη και ο Βενιαμίν συνέχισε να διδάσκει στην Ακαδημία των Κυδωνιών.²⁵¹

3.5 Οι Σχολές της Σμύρνης

Με αφορμή της ίδρυσης του νέου Σχολείου «Φιλολογικού Γυμνασίου» το 1809 ξέσπασαν κοινωνικές διαμάχες που ιδεολογικό επίπεδο εκφράστηκαν με σφοδρότητα από την Ευαγγελική Σχολή. Κατά το σύγγραμμα του ο Γεώργιος Καραμπέλας αναφέρει ότι η Ευαγγελική Σχολή υπό την προστασία της Αγγλίας και στηριζόταν επίσης από το γαλλικό προξενείο. Η Αγγλία ήθελε να διατηρήσει το εκπαιδευτικό μονοπώλιο στην Σμύρνη²⁵² και από την άλλη ένα νέο σχολείο εμπνευσμένο από το κίνημα του Διαφωτισμού.²⁵³ Την εποχή εκείνη κυκλοφόρησε ένα κείμενο αγνώστου συγγραφέα που δυσφημούσε τον Κωνσταντίνο Κούμα και στοχοποιούσε (χωρίς να κατονομάζει) και τον Διονύσιο Καλλιάρχη.^{254 255}

Ιστορικά στην Ευαγγελική Σχολή της Σμύρνης φοιτούσαν μαθητές που προέρχονταν από εύπορες οικογένειες ανώτερων κοινωνικών τάξεων. Στόχος του εκπαιδευτικού ιδρύματος ήταν οι απόφοιτοι να στελεχώσουν ορθόδοξη κοινότητα.²⁵⁶

251. Σουλτ. Λευκοπούλου, *Επιστημονική Επανάσταση και Ορθόδοξη Ανατολή - Η περίπτωση του 18ου αιώνα-*, Διπλωματική εργασία (2015), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, σσ. 42 - 43

252. Βλ. άρθρο του Μιχάλη Μερακλή στην Εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ <https://www.kathimerini.gr/culture/371840/kononikes-syglykroyseis-kai-diafotismos-sti-smyrni/> (Ημ. Ανάκτησης: 08/09/2026)

253. Π. Κιτρομηλίδης, *Ιδεολογικές συνέπειες της κοινωνικής διαμάχης στη Σμύρνη: (1809-1810)*, ΔΕΛΤΙΟ ΚΕΝΤΡΟΥ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, 3^{ος} (1982), σ. 10

254. Π. Κιτρομηλίδης, ενθ. ανωτ., σ. 16

255. Το 1812 ο πληθυσμός της Σμύρνης ήταν 100.000 εκ των οποίων οι 25.000 ήταν Έλληνες, το 1817 ο πληθυσμός της Σμύρνης ήταν 150.000 και οι Έλληνες ήταν 60.000 το 1821 ο πληθυσμός της Σμύρνης περίπου 100.000 με 120.000 χωρίς να υπάρχουν επίσημες πληθυσμιακές αναφορές ανά εθνικότητα.

Βλ. Ο. Λαμπιδής, *Ο πληθυσμός της Σμύρνης 1631 – 1914*, ΔΕΛΤΙΟ ΚΕΝΤΡΟΥ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, 16^{ος}, σσ. 55 -80, <https://doi.org/10.12681/deltiokms.5>

256. Κων. Χατζηνικολής, *Μελέτη και έκδοση του Μικρασιατικού Ελληνισμού: Εκπαιδευτική ζωή, Μεταπτυχιακή εργασία* (2019), Ανοικτό Ελληνικό Πανεπιστήμιο, σ. 27

Στην Σμύρνη αναπτύχθηκε ένα εκπαιδευτικό δίπολο. Από την μια η Ευαγγελική Σχολή που ήταν παραδοσιακή και συντηρητική με την εκκλησία και ήταν ενάντια στις νεωτερικές ιδέες του Διαφωτισμού και φιλοσοφικές θεωρήσεις. Από την άλλη το Φιλολογικό Γυμνάσιο που διδάσκονταν οι επιστήμες, η φιλοσοφία και οι προοδευτικές ιδέες του Κοραή. Θα μπορούμε να πούμε ότι το Φιλολογικό Γυμνάσιο λειτούργησε ως ένα μικρό πανεπιστήμιο με εμφανή κατεύθυνση τον Ελληνικό Διαφωτισμό. Για την επίμαχη διαμάχη 1819 – 1821 ο Κωνσταντίνος Χατζηνικολής στην δική έρευνα σημειώνει. Το κάθε σχολείο επιδίωκε να αυξήσει τον αριθμό των μαθητών ώστε να έχει επιρροή στην κοινωνία. Με την ύπαρξη ενός εταίρου σχολείου η Ευαγγελική Σχολή έχανε μαθητές, είχε μειωμένα οικονομικά και μείωνε το κύρος του Ιερατείου.²⁵⁷

Το 1819 πραγματοποιείται η κορυφαία σύγκρουση πριν από την Επανάσταση. Κλείνει το Φιλολογικό Γυμνάσιο. Κατά τον Γεώργιο Καραμπέλα η σύγκρουση ήταν μεταξύ των συντεχνιών, της μεγαλοαστικής τάξης του εμπορίου και ορισμένων λόγιων.²⁵⁸

Το 1812 το έργο του Κούμα αναγνωρίζεται και από τους αντιπάλους του και ο Φιλολογικό σχολείο έγινε δημόσιο. Το σχολείο έφτασε να αριθμεί 300 μαθητές. Συνδιδάσκοντες στο Φιλολογικό σχολείο υπήρξαν οι φίλοι του Κωνσταντίνος Οικονόμου και Στέφανος Οικονόμου.²⁵⁹

3.6 Η Πατριαρχική Σχολή και η Ελληνική Παιδεία

Στις αρχές του 19^{ου} επί πατριαρχεία του Καλλίνικου Ε΄ αποφασίστηκε να μεταφερθεί από η Σχολή από το Φανάρι (Κωνσταντινούπολη) στο Κουρουτσεμέ

257. Κων. Χατζηνικολής, ενθ. ανωτ., σ. 27

258. Βλ. άρθρο του Μιχάλη Μερακλή στην Εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

<https://www.kathimerini.gr/culture/371840/kononikes-syglykroyseis-kai-diafotismos-sti-smyrni/>, (Ημ. Ανάκτησης: 08/09/2026)

259 . Θεωδ. Νήμας, Η Εκπαίδευση στην δυτική Θεσσαλία κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας συμβολή στη μελέτη του Θεσσαλικού διαφωτισμού, *Διδακτορική διατριβή* (1994), Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σ. 269

(Ξηροκρήνη) στο εγχείρημα αυτό πάρθηκε η απόφαση την Σχολαρχία να αναλάβει ο Δωρόθεος Πρώτος. Ο Δωρόθεος Πρώτος ήταν κληρικός και λόγιος σπουδασμένος στη δύση με σαφή ευνοϊκή προδιάθεση προς τον Διαφωτισμό. Ο Δωρόθεος μετέφερε στην Σχολή τις ιδέες του Κοραή.^{260 261}

Στα εγκαίνια της Σχολής (06/06/1804) ο Δωρόθεος αναφέρει « περι του πως δυνανται αι επιστήμαί να επιστρέψουν εις την παλαιάν τους πατρίδα, την Ελλάδα»²⁶²

Όταν εκλέχθηκε ο Δωρόθεος Πρώτος Μητροπολίτης το 1813 στην Μητρόπολη Φιλαδερφείας (με μετέπειτα Ανδριανουπόλεως)²⁶³ τον διαδέχτηκαν οι επίσης διαφωτιστές ο Στέφανος Δούγκας και Κωνσταντίνος Κούμας.²⁶⁴

Αξίζει να σημειωθεί η Μεγάλη Εκκλησία (Οικουμενικό Πατριαρχείο επί του Καλλίνικου Ε΄) επιδίωξε να αξιοποιήσει τις δυνάμεις του διαφωτισμού²⁶⁵ για να αναβαθμίσει τη παιδεία του γένους και να εδραιώσει το φρόνημα του χριστιανικού της ποιμνίου.²⁶⁶ Η Πατριαρχική Σχολή υπήρξε ο διαύλος ώστε να συναντηθούν και άλλα διανοητικά ρεύματα της ευρωπαϊκής παιδείας, όπως ο Ουμανισμός, ο Νεοαριστοτεϊσμός και φυσικά ο Διαφωτισμός.²⁶⁷ Η Πατριαρχική Σχολή είχε την δυνατότητα να διδάσκει και να πληροφορήσει και Ωθωμανούς λόγιους.²⁶⁸

260. Μ. Κιτρομηλίδης, Η Πατριαρχική Σχολή και η ελληνική παιδεία στην Κωνσταντινούπολη (15ος – πρώιμος 19ος αιώνας), ΔΕΛΤΙΟ ΚΕΝΤΡΟΥ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, 20^{ος} (2021), σ. 39, <https://doi.org/10.12681/deltiokms.26127>

261. Ήταν ένθεος ή άθεος ο Κοραής; Βλέπετε στο ακόλουθο ηλεκτρονικό άρθρο https://www.oodegr.com/oode/sygrafeis/korais_kata_pagan1.htm (Ημ. Ανάκτησης: 08/09/2026)

262. Τ. Γριτσόπουλος, Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή, Β΄, σ. 82.

263. Ο Δωρόθεος Πρώτος απαγχονίστηκε μαζί με τον Διονύσιο Καλλιάρχη.

264. Μ. Κιτρομηλίδης, Η Πατριαρχική Σχολή και η ελληνική παιδεία στην Κωνσταντινούπολη (15ος – πρώιμος 19ος αιώνας), ΔΕΛΤΙΟ ΚΕΝΤΡΟΥ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, 20^{ος} (2021), σσ. 42 - 43, <https://doi.org/10.12681/deltiokms.26127>

265. Σχετικά με τον διαφωτισμό στην Ξηροκρήνη που να μελετήσουμε την διδακτορική διατριβή του Νίκο Νικολαΐδη στο Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/52555>

266. Μ. Κιτρομηλίδης, Η Πατριαρχική Σχολή και η ελληνική παιδεία στην Κωνσταντινούπολη (15ος – πρώιμος 19ος αιώνας), ΔΕΛΤΙΟ ΚΕΝΤΡΟΥ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, 20^{ος} (2021), σ. 43, <https://doi.org/10.12681/deltiokms.26127>

267. Μ. Κιτρομηλίδης, ενθ. ανωτ., σ. 45

268. Μ. Κιτρομηλίδης, ενθ. ανωτ., σ. 46

Συμπερασματικά: Η μετάθεση του Διονύσιου Καλλιάρχη στην Έφεσο στεναχώρησε τους χριστιανούς της Λάρισας και τους Επισκόπους. Στην Έφεσο ο Διονύσιος θέλησε να προσφέρει την παιδεία σε έναν πληθυσμό φοβισμένο και χωρίς μόρφωση. Οι πρώτες σημαντικές ενέργειες που έκανε ως Μητροπολίτης Εφέσου και συνοδικός Ιεράρχης ήταν 1) να ιδρυθεί το παρεκκλήσιο του Αγίου Ιωάννη δίπλα στην Εκκλησία του Αγίου Δημητρίου στο Κουρουτσεμπέ, 2) να γίνει η μεταφορά το 1804 της «Μεγάλης του Γένους Σχολής» από το Φανάρι στο Κουρουτσεμπέ (Ξηροκρήνη). Η σχολή μετονομάστηκε σε «Πατριαρχική Ακαδημία» και στεγάστηκε στην οικία του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου και παρέμεινε στο Κουρουτσεμπε με το 1849. Το 1806 ίδρυσε την επισκοπή Κρήνης και Ανέων. Ως συνοδικό μέλος συνυπέγραψε πάρα πολλά πατριαρχικά έγγραφα και συμμετείχε στην εκλογή Μητροπολιτών και Τιτουλάριων. Ίδρυσε σχολεία και εκκλησίες. Στα σχολεία και στα εκπαιδευτικά ιδρύματα συνεργάστηκε με παραδοσιακούς διαφωτιστές. Οι παραδοσιακοί ή θρησκευτικοί διαφωτιστές δεν εναντιώνονται κατά της Εκκλησίας και διδάσκουν τις θετικές επιστήμες (όπως είναι τα μαθηματικά, η φυσική, η χημεία, η φιλοσοφία). Επί ημερών του στην περιοχή των Κυδωνιών μορφώθηκαν και γυναίκες και ιδρύθηκε η Μουσική Σχολή. Στο κοινωνικό-εθνικό έργο του ο Μητροπολίτης Εφέσου δεν αφορά μόνο άνδρες και γυναίκες. Στην Μουσική Σχολή διδάχτηκε «το ισχύον» η νέα μέθοδος και οι απόφοιτοι έπαιρναν δίπλωμα μουσικοδιδασκάλου. Συνέβαλε στη διατήρηση, στην καταγραφή, στη εκτύπωση και στη διάδοση της εκκλησιαστικής μουσικής στο ορθόδοξο κόσμο. Η μουσική εκπαίδευση συνδέθηκε όχι μόνο με τη λατρεία και με την διαμόρφωση της ελληνικής ταυτότητας. Η βυζαντινή μουσική δεν αφορά μόνο την εθνικότητα αλλά και τη μόρφωση.

Ως προς την ερευνητική προβληματική που τέθηκε στην εισαγωγή, ισχύουν τα ίδια που είχαμε αναφέρει στο προηγούμενο κεφάλαιο. Ο από Λαρίσης Μητροπολίτης Εφέσου Διονύσιος υπήρξε μια ανανεωτική προσωπικότητα όχι προς την θεολογία αλλά ως προς την παιδεία. Όλο το έργο και με τον μαρτυρικό του θάνατο υπηρετεί τον άνθρωπο. Αποδέχεται τις θετικές επιστήμες, τις επιρροές ευρωπαϊκού διαφωτισμού στα πρόγραμμα εκπαίδευσης χωρίς να τις αφορίζει. Στην Πατριαρχική

Σχολή στο Κορουτσεμέ ο Σχολάρχης Δωρόθεος²⁶⁹. Δίδασκε φυσικά, μαθηματικά, γεωγραφία και λογική. Υπήρξε πρωτοπόρος στην διδασκαλία των θετικών επιστημών στις Σχολές του Γένους μας. Η ομάδα των παραδοσιακών²⁷⁰ δεν στερούνταν πολιτικού οράματος. Με τον Φαναριώτη Δημήτριο Καταρτζή και κληρικούς αρχιερείς που με τον Εθναρχικό τους ρόλο τους διασφαλίζουν και οραματίζονται την αναβίωση της αυτοκρατορίας της Κωνσταντινούπολης.

Με το χτίσιμο ή την στήριξη του σε Εκκλησίες συμβάλλει στην Θεολογία. Το ποιμνίο έχει την δυνατότητα να μετέχει στα μυστήρια της Εκκλησίας και να στερεώσει την πίστη του. Με το να χτίζει η να υποστηρίζει σχολεία ή σχολές, βιβλιοθήκες τυπογραφία συμβάλλει στην μόρφωση του ανθρώπου και στην διατήρηση της εθνικής του ταυτότητας.

Τα σχολεία βοήθησαν στην μετάδοση της γλώσσας και την ανάπτυξη της παιδείας. Τα τυπογραφεία βοήθησαν στο να εκδοθούν βιβλία και να έχουμε διάδοση της γνώσης και των ιδεών. Και βιβλιοθήκες βοήθησαν στην συγκέντρωση της γνώσης. Και τα τρία μαζί – Σχολείο, Τυπογραφείο, Βιβλιοθήκη- όπως αναφέραμε συμβάλουν στην διατήρηση της εθνικής ταυτότητας.

Χαρακτηριστική είναι μια επιστολή του προς τους δασκάλους της Σχολής της Ακαδημίας των Κυδωνιών που προέτρεπε τους διδάσκοντες να χρησιμοποιούν την αρχαία ελληνική γλώσσα. Οι διαφωτιστές ήταν της άποψης ότι γνώση των αρχαίων ήταν απαραίτητη για να αποκτήσουν οι Έλληνες παιδεία και επιστημονική σκέψη. Χωρίς την αρχαία ελληνική γλώσσα σε μπορούμε να καταλάβουμε όσα μας διδάσκει η Εκκλησίας μας. Είναι η γλώσσα του Ευαγγελίου, του συμβόλου της πίστεως, των μεγάλων Πατέρων και των Υμνογράφων. Την αρχαία ελληνική γλώσσα χρησιμοποίησαν και οι λόγιοι του 19^{ου} αιώνα για να καθαρίσουν τη γλώσσα από τις επιρροές της τουρκοκρατίας.

269. Η Πατριαρχική Σχολή ήταν τετραετούς φοίτησής. Στο πρώτο έτος διδάσκονται τα μαθηματικά, στο δεύτερο έτος η τριγωνομετρία, οι κωνικές τομές, η άλγεβρα και η μεταφυσική. Στο τρίτο έτος τα φυσικά του Θεοτόκη και τα ηθικά και στο τέταρτο έτος τα αστρονομικά και τα θεολογικά.

270. Στην ομάδα των παραδοσιακών ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε', οι μητροπολίτες που θανατώθηκαν μαζί του, ο Πατριάρχης Κύριλλος ΣΤ, Ο Δωρόθεος Πρώιος και ο διάδοχος του Πατριarchy Σχολή Μητροπολίτης Χίου Πλάτωνας (ή Παντολέοντα Φραγκιαδάκη).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΟ ΚΑΙ Η ΘΥΣΙΑ (1821)

Το παρόν κεφάλαιο είναι και το τελευταίο της μελέτης, επικεντρώνεται στο μαρτύριο και την θυσία του Μητροπολίτη Εφέσου Διονύσιου (Καλλιάρχη). Πώς η Εκκλησία μετέβαλε την θυσία ενός ανώτατου κληρικού σε μαρτύριο, εντάσσοντας τον στη χορεία των Αγίων και ποια είναι τα θεολογικά χαρακτηριστικά αυτής της μετάβασης;

4.1 Το χρονικό του μαρτυρίου

Αναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο πως ο Διονύσιος έγινε μέλος της Φιλικής στις 23/02/1821.²⁷¹ Από τους ιστορικούς της Επανάστασης όπως ο Σπυρίδων Τρικούπης πληροφορούμαστε ότι στις 03/03/1821 μόλις έγινε γνωστό η Επανάσταση στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες ο Οικουμενικός Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ έλαβε διαταγή (φερμάνι) το οποίο του διέταζε χωρίς λόγο να στείλει στην διοίκηση του Σουλτάνου Μαχμούτ Β' ορισμένα ονόματα αρχιερέων. Κατά τις επισημάνεις του Τάσου Γριτσόπουλου «το γεγονός συνέβη ολίγον βραδύτερον αι δε συλλήψεις των αρχιερέων εγίνοντο τμηματικώς και διαδοχικώς»²⁷² Ο Γέρων Εφέσου εκείνη ήταν Συνοδικός και ήταν εκ των πρώτων που φυλακίστηκαν στις 10 Μαρτίου. Αν και μέλος της Συνόδου δεν υπάρχει η υπογραφή του στην οποία να είναι καταδικαστέα κατά της Επανάστασης.²⁷³ Και ο Αρχιμανδρίτης Ιωάννης Ανδρεάδης αναφέρει ότι ο Διονύσιος συνελήφθη στις 10/03/1821 και κατά την άποψη του η σύλληψη έγινε για τρεις λόγους : α) επειδή υπήρξε μέλος της φιλικής Εταιρείας, β) άνηκε στην ομάδα των Φαναριωτών και γ) ο αδελφός του Γρηγόριος Καλλιάρχης υπήρξε ηγεμόνας της

271. Π. Κοντογιάννης, Διονύσιος Καλλιάρχης, *ΑΘΗΝΑ*, Εκδόσεις Εν Αθηναίς 1906, 18^{ος}, σσ. 193 - 194

272. Τ. Γριτσόπουλος, Ιωσήφ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, *ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΙΟΠΑΙΔΕΙΑ*, Αθήνα, 7^{ος}, σ. 129

273. Βλ. Ο Άγιος Ιωσήφ ο Ιερομάρτυρας Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, <https://www.saint.gr/1755/saint.aspx> (Ημ. Αναφοράς: 13/09/2026)

Μολδαβίας το 1806.²⁷⁴ Σύμφωνα από τις πληροφορίες του Κωνσταντίνου Βοβολίνη ο Σουλτάνος γνώριζε ότι ήταν αδύνατο να εξεγερθεί το Έθνος χωρίς την συμπαράσταση και τη συμμετοχή των Ελλήνων ιερωμένων από την ανώτατη κεφαλή μέχρι του απλού ιερά οποιαδήποτε χωριού.²⁷⁵

Κατά την φυλακή ο Αρχιμανδρίτης Ιωάννης Ανδρεάδης αναφέρει «ο Εφέσου οδηγήθηκε στη φυλακή διατηρώντας ακμαίο το θάρρος του».²⁷⁶ και εντός της φυλακής το φρόνημα παραμένει γενναίο και αδερφικό και προσπαθούσε ενισχύσεις και τους φυλακισμένους Ιεράρχες.

*«Πλησίασε αδελφέ δεν είσαι μόνο εδώ, ιδού και ο Νικομήδειας Αθανάσιος και ο Δερκών Γρηγόριος και εγώ. Έλθε και εσύ μεθ' ημών να δοξάσουμε τον Κύριον και είθε να είμαστε ημείς τα μονά προς σωτηρίαν του λαού θύματα».*²⁷⁷

Από τους τελευταίους λόγους του Διονύσιου αποκαλύπτουν ότι έρχεται το μαρτύριο του. Κατά την εισήγηση του ο Σεβασμιώτατος Χίου και Οινουσών κ. Μάρκος επισημαίνει το μαρτύριο του γέροντα Εφέσου δεν προσευχόταν για δική σου σωτήρια αλλά προσευχόμενος με την δική του θυσία άλλων Ιεραρχών να ικανοποιηθεί ή δίψα των Οθωμανών και να μη ξεσπάσουν κατά το ποίμνιο της Εκκλησίας. Όπως ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ θα μπορούσε να γλιτώσει το μαρτύριο φεύγοντας από την Κωνσταντινούπολη και ο Διονύσιος προτίμησε να υπομείνει το μαρτύριο του.²⁷⁸

274. Ιω. Ανδρεάδης, *Ιστορία της εν Χίο Ορθοδόξου Εκκλησίας*, Αθήνησιν (επανεκδοση 1997), Γ', σσ. 21 και 23

275. Κ. Βοβολίνης, *Η Εκκλησία εις τον Αγώνα της Ελευθερίας 1453-1953*, Αθήνα 1952 (Επανεκδοση 2002), σ. 110

276. Ιω. Ανδρεάδης, *Ιστορία της εν Χίο Ορθοδόξου Εκκλησίας*, Αθήνησιν (επανεκδοση 1997), τόμος Γ', σ. 21

277. Ιω. Ανδρεάδης, ενθ. ανωτ., σ. 22

278. Από την Εισήγηση του Σεβασμιώτατου Μητροπολίτη Χίου, Ψαρών και Οινουών κ. Μάρκου στο Λιδωρίκι τον Μάιο του 1997 με θέμα: ΕΛΛΗΝΕΣ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΕΣ 1453 – 1821

Σύμφωνα με τον ιστορικό Φρανσουά Πουκέβιλ τα βασανιστήρια τα περιγράφει ως εξής:

«Σκοτεινόν υπόγειον δωμάτιον ον να χρησιμεύη προς εκτέλεσιν βασανιστηρίων, εχρισίμευε κατά τον χρόνο εκείνον ως δεσμωτήριο των μελων ιεράς Συνόδου.... παρουσιαζοντο στρεβλαι, στέφανοι αλυσοειδής προς στρέβλωσιν, σίδηροι ανυχές προς κατασπάραξιν σαρκών και πυργοί διαρκώς θερμονόμαιοι..... Δημοι δε παρακολουθούμενοι υπο πολλών κακούργων βοηθών και έχοντας προπορευόμενους φανούς εκ ρητίνης.... Χωρίς να απαγγείλῃ την ελάχιστην κατά μαρτύρων κατηγορίαν....εις ουλεμάς προτείενι να εξωμόσουν της θρησκεία τους ως μέσο της απαλλαγής των βασανιστηρίων και του αναπόφευκτου θανάτου... Συνάμα δε κρεουγούσι δια πευπραγμενων πυραγρών τον Διονύσιο Καλλιάρχη, Αρχιεπίσκοπον Εφέσου, τον πιο πλουσιώτερον άνδρα του ελληνικού κλήρου.... «Ειμέθα έτοιμοι, αποκρίνονται οι νέοι Μακκαβαίοι να αποθανωμεν υπερ της θρησκείας των πατέρων μας». Τοις ομιλούσι περι της δόξης του Σουλτάνου «αχ! της δόξης» ανεφώνησε τότε ο Διονύσιος Καλλιάρχης «της δόξης ω πόσο ωραία είναι αυτή αλλ εκεί, εκεί βλέπω την αληθή δόξα. Εκεί εν τω ουρανώ διανοίγω τ ανάκτορα του Βασιλέως μου, καθημένου εν τη απείρῳ αυτού δόξα εκ δεξιών του αιώνιου πατρός των πάντα κακομοίροι άπιστοι! Ευλογήσατε τον Θεό μου, εξομόσατε τον ψευδή υμών προφήτην» ».²⁷⁹

Στην συνέχεια θα αναφέρουμε πως περιγράφει ο σπουδαίος Φώτης Κόντογλου τις συνθήκες φυλάκισης.

«Τους φυλακώσανε στις φυλακές Μοσταντζημπασί. Αυτή η φυλακή είναι ένα μουντρούμι κάτω από την γη.... Ένας ουλεμάς καταδικασμένους και τους έλεγε ν’ αρνηθούν την πίστη τους έτσι θα γλυτώσουν από τα βασανιστήρια και το χάρο... Εκεί στεκότανε με αντρεία και λέγανε πω θα

279. Αν. Γούδας, *Βίοι Παράλληλοι των επί της αναγεννήσεως της Ελλάδος διαπρεψάντων ανδρών*, Α' (1869), σσ. 75 – 55, <https://anemi.lib.uoc.gr/metadata/b/2/3/metadata-02-0000302.tkl>

πεθάνουν για την πίστη τους. Οι Τούρκοι τους φτύνανε, τους βρίζανε, τους χτυπούσανε, τους κλωτσούνανε. Σε αυτό το μπουντρούμι σφαλίζανε τους δεσποτάδες».

280 281

Ο Γάλλος ιστορικός Φρανσουά Πουκέβιλ σημειώνει τα ακόλουθα:

« Τους εξάγουσι της φυλακής. Ούτε δε, οδεύοντες εις το μαρτύριον, προσεύχονται και τέλος απαγχονίζονται... »²⁸²

Στην ώρα που οδηγούνταν προς το μαρτύριο είχε ανησυχία μήπως του αρπάξουν το εγκόλπιο του, το οποίο μέσα στο εσωτερικό είχε κρύψει τα αγία λείψανα μερίμνησε να το διασώσει. Στράφηκε προς το πιστό αρχidiaκόνον και κρυφά να μη γίνει αντιληπτός από τους Τούρκους τοποθέτησε στο χέρι του το πολύτιμο αυτό εγκόλπιο. Το περιστατικό αυτό μας δείχνει την μεγάλη ευλάβεια και τιμή που είχε ο Διονύσιος στα ιερά λείψανα των Αγίων μας.²⁸³ Κατά τις επισημάνσεις του ο Κωνσταντίνος Βοβολίνης, πριν απαγχονιστεί ο Εφέσου Διονύσιος απηύθυνε λόγο προς το μαινόμενο πλήθος προτρέποντας αυτούς να σταματήσουν να διωγμούς κατά των χριστιανών.²⁸⁴

Κατά τον σχολιασμό του ο Μητροπολίτης Χίου, Ψαρών και Οινουσών κ. Μάρκου ο Διονύσιος υπήρξε πραγματικός ποιμένας και την δύσκολη ώρα του

280. Μια ιδέα που έμεινε ο Μποσταντζι Μπασί ο εκτελεστής της Υψηλής Πύλης δίνεται στην *Εικόνα* 6 στη σελίδα της 109 παρούσης εργασίας

281. Φ. Κόντογλου, Εθνομάρτυς Γρηγόριος ο Ε΄, *ΠΟΙΜΗΝ, Ι. Μ. ΜΥΤΙΑΗΝΗΣ* (Ιούλιος - Αύγουστος 1985), σσ. 207 - 208

282. Κ. Βοβολίνης, *Η Εκκλησία εις τον Αγώνα της Ελευθερίας 1453-1953*, Αθήνα 1952 (Επανεκδοση 2002), σ. 113

283. Ιω. Ανδρεάδης, *Ιστορία της εν Χίο Ορθοδόξου Εκκλησίας*, Αθήνησιν (επανεκδοση 1997), Γ', σ. 22

284. Κ. Βοβολίνης, *Η Εκκλησία εις τον Αγώνα της Ελευθερίας 1453-1953*, Αθήνα 1952 (Επανεκδοση 2002), σ. 22

μαρτυρίου δεν ενδιαφέρθηκε για τον εαυτό του αλλά να σταματήσουν οι διωγμοί των αδερφών χριστιανών.²⁸⁵

Πριν τον κρεμάσουν τοποθέτησαν μια υβριστική επιγραφή στο στήθος του Μητροπολίτη Εφέσου και η οποία ανέφερε την ακόλουθη πρόταση:

*«ετιμωρήθη ως προδότης του Σουλτάνου και αποστάτης»*²⁸⁶

Η σταθερή προσήλωση στην αγάπη του Χριστού δεν κάμφθηκε ούτε την τελευταία στιγμή όταν ο δήμιος πριν σφίξει την θηλιά τον ρώτησε για τελευταία φορά να γίνει μουσουλμάνος προκειμένου να σωθεί. Και ο γέροντας Εφέσου αρνήθηκε σθεναρά και προέτρεψε τον δήμιο να συνεχίσει το έργο που πήρε διαταγή.²⁸⁷ Και αυτή ήταν η τελευταία στιγμή πριν το πέρασμα του στην αιωνιότητα.

Κατά την αρθρογραφία του ο Αρχιμανδρίτης Ιώαννης Ανδρεάδης αναφέρει ότι στις 10 Απριλίου 1821 μετά τον απαγχονισμό του Πατριάρχου Γρηγορίου Ε, (βλ. *Εικόνα 7* στην σελίδα 110 της παρούσης εργασίας) και οι άλλοι απαγχονίστηκαν. Ο Εφέσου Διονύσιος Καλλιάρχης κατά το Ιχθυπωλείο ή Μπαλούκ – παζάρ δηλαδή στην κεντρική αγορά του Πέρα. Ο Νηκομήδειας Αθανάσιος κατά το Παρμάκ – Καπί. Και ο Αγκιάλου Ευγένιος στο Γαλατά.²⁸⁸ Τα σώματα του Πατριάρχου και των τριών Αρχιερέων παρέμειναν κρεμασμένα επί τρεις ημέρες κατά την συνήθεια των Οθωμανών για εκφοβίσουν τους Έλληνες χριστιανούς της Πόλης. Μετά αποκαθηλώθηκαν σύρθηκαν και διαπομπευτήκαν από τους Τούρκους και Εβραίους και πεταχτήκανε στην θάλασσα. Σύμφωνα με μια προφορική παράδοση τα σώμα του Διονυσίου και των άλλων δύο αρχιερέων εντοπίστηκαν από ευσεβούς χριστιανούς και

285. Από την Εισήγηση του Σεβασμιώτατου Μητροπολίτη Χίου, Ψαρών και Οινουνών κ. Μάρκου στο Λιδωρίκι τον Μάιο του 1997 με θέμα: ΕΛΛΗΝΕΣ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΕΣ 1453 – 1821

286. Μ. Μινώτου, *Ελληνικά*, Αθήνα 1930, τ. 3 , σ. 471 - 484

287. Ιω. Ανδρεάδης, *Ιστορία της εν Χίο Ορθοδόξου Εκκλησίας*, Αθήνησιν (επανεκδοση 1997), Γ', σ.

288. Ανδρεάδης Ιω., ενθ. ανωτ., σ. 22

εντασιάστηκαν σε μυστικές τοποθεσίες.²⁸⁹ Ο λόγιος Κωνσταντίνος Οικονόμου εκφώνησε από την Οδησό τους επικήδειους λόγου για τους τρεις Ιεράρχες.²⁹⁰

4.2 Η αγιοκατάταξη του Μητροπολίτη Εφέσου Διονυσίου Καλλιάρχη

Η Αγιοκατατάξη του Διονυσίου Καλλιάρχη έγινε μετά από την εισήγηση του Μητροπολίτη Χίου Ψαρών και Οινουσσών κ. Μάρκου στην Συνοδική Επιτροπή Δογματικών και Νομοκανονικών ζητημάτων. Στις 13 Ιουλίου 2021 η Συνοδική Επιτροπή Δογματικών και Νομοκανονικών Ζητημάτων κάνει δεκτό το αίτημα του Μητροπολίτη Χίου. Και μεταφέρεται το αίτημα στην συνεδρίαση της Διαρκούς Ιεράς Συνόδου.

Στις 15 Ιουλίου 2021 εκδίδεται από την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος η εγκύκλιος με αριθμό 3046/15.7. 2021 πράξη η οποία αναφέρει τα ακόλουθα:

ΕΓΚΥΛΙΟΣ 3046

« Πρὸς τοὺς Σεβασμιωτάτους

Μητροπολίτας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Εἰς τὰς Ἱδρας αὐτῶν »

Θέμα: «Κατάταξις ἐν ταῖς Ἀγιολογικαῖς Δέλτοις τῶν, μετὰ τοῦ Ἁγίου Ἐθνοῖερομάρτυρος Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως

289. Κ. Βοβολίνης, *Η Εκκλησία εις τον Αγώνα της Ελευθερίας 1453-1953*, Αθήνα 1952 (Επανεκδοση 2002), σ. 113

290. Α. Μυστακίδης, *Ιστορικαί Ειδήσεις περί Κουρουντσεσμέ*, Ἑπετηρίς Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσού, Αθήναι, σ.515, υποσημείωση 4

*Γρηγορίου τοῦ Ε΄, ἐπὶ τὰ συλληφθέντων καὶ ἀπαγχονισθέντων
Ἱερομαρτύρων Ἀρχιερέων »*

«Ἀποφάσει τῆς Διαρκoῦς Ἱερᾶς Συνόδου, ληφθεῖσι ἐν τῇ Συνεδρίᾳ Αὐτῆς τῆς 13ης τρέχοντος μηνὸς Ἰουλίου ἐ.ἔ., κοινοποιοῦμεν ὑμῖν ταῦτάριθμον καὶ ταυτόχρονον Πρᾶξιν τῆς Διαρκoῦς Ἱερᾶς Συνόδου, δι' ἧς ἀναγγέλλεται ὑμῖν, τῷ Ἱερῷ Κλήρῳ καὶ παντὶ τῷ Χριστεπωνύμῳ Πληρώματι, ἡ Κατάταξις ἐν ταῖς Ἀγιολογικαῖς Δέλτοις τῶν, μετὰ τοῦ Ἁγίου Ἐθνοῖερομάρτυρος Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου τοῦ Ε΄, ἐπὶ τὰ συλληφθέντων καὶ ἀπαγχονισθέντων Ἱερομαρτύρων Ἀρχιερέων, ἥτοι τῶν Εὐγενίου (Καραβία), Μητροπολίτου Ἀγχιάλου, Ἰωαννικίου, Μητροπολίτου Τυρνόβου, Δωροθέου (Πρωίου), Μητροπολίτου Ἀδριανουπόλεως, Ἰωσήφ (Ἀντωνοπούλου), Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, Γρηγορίου, Μητροπολίτου Δέρκων, Διονυσίου (Καλλιάρχου), Μητροπολίτου Ἐφέσου καὶ Ἀθανασίου, Μητροπολίτου Νικομηδείας.

Ἐπὶ δέ τούτοις, κατασπαζόμεθα τὴν ὑμετέραν Σεβασμιότητα ἐν Κυρίῳ καὶ διατελοῦμεν μετ' ἀγάπης.»

« † Ὁ Ἀθηνῶν *ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ*, Πρόεδρος

† Ὁ Μυτιλήνης, Ἐρεσσοῦ καὶ Πλωμαρίου *Ἰάκωβος*

† Ὁ Γουμενίσσης, Ἀξιουπόλεως καὶ Πολυκάστρου *Δημήτριος*

† Ὁ Βεροίας, Ναούσης καὶ Καμπανίας *Παντελεήμων*

† Ὁ Διδυμοτείχου, Ὀρεστιάδος καὶ Σουφλίου *Δαμασκηνός*

† Ὁ Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καὶ Κονίτης *Ἀνδρέας*

† Ὁ Ξάνθης καὶ Περιθεωρίου *Παντελεήμων*

† Ὁ Ἄρτης *Καλλίνικος*

† Ὁ Ἰλίου, Ἀχαρνῶν καὶ Πετρουπόλεως *Ἀθναγόρας*

† Ὁ Ζακύνθου *Διονύσιος*

† Ὁ Κηφισίας, Ἀμαρουσίου καὶ Ὡρωποῦ Κύριλλος

† Ὁ Νέας Ἰωνίας, Φιλαδελφείας, Ἡρακλείου καὶ Χαλκηδόνος Γαβριήλ

† Ὁ Γλυφάδας, Ἑλληνικοῦ, Βούλας, Βουλιαγμένης καὶ Βάρης Ἀντώνιος

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος

† Ὁ Ὡρεῶν Φιλόθεος »

ΠΡΑΞΙΣ

«....Διὸ καὶ θεσπίζομεν Συνοδικῶς καὶ διοριζόμεθα καὶ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι διακελευόμεθα ὅπως, ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς καὶ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, οἱ ἐν λόγῳ Ἱερομάρτυρες συναριθμῶνται τοῖς ἀπ' αἰῶνος Ἁγίοις καὶ Μάρτυσι τῆς Ἐκκλησίας, ἱεροτελεστίαις τιμώμενοι καὶ ὕμνοις ἐγκωμίων γεραιρόμενοι κατ' ἔτος, τῆς μνήμης αὐτῶν τιμωμένης κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ μαρτυρικοῦ ἀπαγχονισμοῦ των, ἥτοι τῶν μὲν Εὐγενίου Ἀγχιάλου, Ἀθανασίου Νικομηδείας καὶ Διονυσίου Ἐφέσου τὴν 10ην Ἀπριλίου, τῶν δὲ Ἰωσήφ Θεσσαλονίκης, Δωροθέου Ἀδριανουπόλεως, Γρηγορίου Δέρκων καὶ Ἰωαννικίου Τυρνόβου τὴν 3ην Ἰουνίου, καὶ εἰς κοινὸν ἑορτασμὸν ἀπάντων τούτων καὶ τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου Ἱερομάρτυρος Γρηγορίου τοῦ Ε' Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, τῷ Σαββάτῳ τῆς Διακαινησίμου Ἑβδομάδος.....»²⁹¹

291. Στην παρούσα εργασία αναφέραμε ένα μέρος της ΕΓΚΥΛΙΟΥ 3046 συνολικά οι σελίδες του εκκλησιαστικού εγγράφου είναι 5.

Ο εορτασμός της μνήμης του ορίστηκε κάθε χρόνο στις 10 Απριλίου. Στα πλαίσια των εορτασμών ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Λαρίσης και Τυρνάβου κ. Ιερώνυμος χοροστατεί σε Θείες Λειτουργίες ώστε να έχουμε τις πρεσβείες Του²⁹².

Συμπερασματικά: Από την μια κάθε άνθρωπος που βρίσκει μαρτυρικό θάνατο μας δημιουργεί μια συναισθηματική φόρτιση. Από την άλλη ένας άνθρωπος που αναγνωρίστηκε «Άγιος» είναι πάντα ένα χαρούμενο γεγονός. Οι μεγαλύτερες δόξες έρχονται όταν υπομένουμε τα μαρτυρία μας και δεν εγκαταλείπουμε την πίστη μας. Οι άνθρωποι της Ιεροσύνης από τον πιο χαμηλόβαθμο μέχρι και τον πιο υψηλόβαθμο ήρθαν αντιμέτωποι μεγάλο ηθικό δίλημμα. Σύμφωνα με τον κατά Ιωάννη ευαγγέλιο η εκκλησία διδάσκει την αγάπη προς τους ανθρώπους «αγαπάτε αλλήλους». Το πιστεύω τους έρχεται σε αντίθεση στην οποιαδήποτε μορφή βίας. Στις τελευταίες του στιγμές εκ των δέμιων πρότεινε στον Διονύσιο να αλλάξει την πίστη του και να γλιτώσει και ο Διονύσιος που είπε να συνεχίσει να εκτελέσει την εντολή που πήρε. Ο θάνατος δεν σηματοδοτεί το τέλος της ζωής αλλά το πέρασμα εις στην αιωνιότητα.

292. Συνήθως η 10^η Απριλίου που τιμάται ο Άγιος Διονύσιος πέφτει μέσα στην Μεγάλη Σαρακοστή.

Αν είναι Τετάρτη και Παρασκευή τότε τελείται μια άλλη λειτουργία που ονομάζεται η λειτουργία των Προηγιασμένων Δώρων. Σύμφωνα με τον Αρχιμανδρίτη Επιφάνιο Θεοδωρόπουλο «κατά την λειτουργία των Προηγιασμένων Δώρων δεν γίνεται Θυσία, δηλαδή δεν γίνεται μεταβολή του οίνου σε Σώμα και αίμα Χριστού» <https://www.pemptousia.gr/2023/03/ti-ine-i-proigiasmeni-thia-litourg/> (Ημ. Ανάκτησης: 09/09/2026)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

Ο Σεβασμιότατος Μητροπολίτης Μεσογαίας και Λαυρεωτικής κ. Νικόλαος σε έναν πνευματικό λόγο έχει αναφέρει: «δεν μπορούμε να ζούμε στην εποχή που έζησαν οι Άγιοι, μπορούμε να τους ζήσουμε με τις αισθήσεις μας». Μελετώντας τα ανωτέρω συμπεραίνουμε πως ο Διονύσιος Καλλιάρχης υπήρξε ένας από τους διακεκριμένους ιεράρχες στην ιστορία της Μητροπόλης Λαρίσης (Θεσσαλία) και της Μητρόπολης Εφέσου (Μικρά Ασία). Κατά την μελέτη των πηγών δεν συναντήσαμε κάποιον που διατυπώνει κάποια αρνητική κριτική στο πρόσωπό του. Παρατηρήθηκαν πολλοί εγκωμιαστικοί λόγοι, πολλά κοσμικά επίθετα και ιδιότητες που να αντικατοπτρίζουν την προσωπικότητά του. Τα επίθετα είναι μορφωμένος, ενάρετος, αγαπητός, φιλόμουςος, ιλαρός, πράος, ηρωικός, θαρραλέος, γενναίος, ειρηνικός, φιλόπροοδος, φιλοκάλος, πρόθυμος, προοδευτικός, υπομονετικός, προσηλωμένος. Ως προς τις ιδιότητες αναφέρουμε τα εξής κάλλιστον των αρχιερέων, γλωσσομαθής, επιστολογράφος, διπλωμάτης, προστάτης, συνεργάτης, παραδοσιακός διαφωτιστής, υποστηρικτής, επιφανής, ιλαρότητα, πραότητα, ευεργέτης, ευγενής, συνδρομητής, φιλογενής, φιλοπάτρης, ευλαβής, λόγιος. Είχε επίσης θεολογική σοφία. Μπορούμε να προσθέσουμε και λέξη που δεν συναντάμε συχνά. Χριστοθήης!

Κατά την διάρκεια της ποιμαντορίας του 1792 – 1821 έζησε δέκα (10) αλλαξοπατριαρχείες - βλ. *Εικόνα 8* στην σελίδα 111 της παρούσης εργασίας- που σημαίνει πως η Μεγάλη Πύλη είχε το δικαίωμα να καθαιρέσει τους Οικουμενικούς Πατριάρχες όποτε το έγκρινε σκόπιμο. Οι Οικουμενικοί Πατριάρχες απομακρυνόντουσαν από τον θρόνο και από τις εσωτερικές έριδες. Από τους αρχιερείς που συμμετείχαν στο θεσμό τους γεροντισμού. Όπως του Πατριάρχου Νεόφυτου Ζ' στην 2^η Πατριαρχία του ήθελε να προβιάσει – το 1801- τον από Λαρίσης Διονύσιο Καλλιάρχη στην Μητρόπολη Εφέσου. Και τελικά δεν του επέτρεψε ο πρώην Άρτης να συνεχίσει την πατριαρχία του ο Νεοφύτος Ζ'.

Στην Μητρόπολη Λαρίσης ο Διονύσιος Καλλιάρχης κατόρθωσε να χτίζει τον Ιερό Ναό του Αγίου Αχιλλίου. Η πόλη δεν είχε εκκλησία για 24 χρόνια. Εκείνη την εποχή στις περιοχές που δεν υπήρχε εκκλησίες, οι εκκλησίες λειτούργησαν και ως σχολεία. Ο Διονύσιος στήριξε και τα σχολεία της περιοχής όπως και την Σχολή του

Τυρνάβου. Δαπάνησε μεγάλο χρηματικό για να εκδοθεί το φερμάνι που διέταξε την μείωση του φόρου προς τους γενίτσαρους. Στα ιερατικά καθήκοντα ο Μητροπολίτης Διονύσιος έχει χειροτονήσει πολλούς επισκόπους.

Τον Σεπτέμβριο του 1803 ο Διονύσιος εκλέγεται Μητροπολίτης Εφέσου. Όπως είχε κάνει στη Λάρισα επανέλαβε και στην Έφεσο. Έχτισε εκκλησίες, ίδρυσε Σχολές υποστήριξε τον Φιλολογικό Γυμνάσιο της Σμύρνης την Ακαδημία των Κυδωνιών, την Μεγάλη του Γένους Σχολή και την Μουσική Σχολή. Ο Διονύσιος οικοδομούσε μεγάλους σε χωρητικότητα ιερούς ναούς. Εκείνη την εποχή η Μητρόπολη Εφέσου σπανίως έδινε Οικουμενικούς Πατριάρχες. Οι Μητροπολίτες Εφέσου βοηθούσαν άλλους να ανέβουν στο αξίωμα αυτό και παράλληλα μέσω την συμμετοχή τους στην σύνοδο και των γνωριμιών τους Φαναριώτες και τους ηγεμόνες των Παραδουνάβιων περιοχών, παρείχανε μια συνδιοικήσει. Παρά τις πιέσεις των Οθωμανών οι Μητροπολίτες Εφέσου με τα οικονομικά τους έπρεπε να συντηρήσουν τα της πίστεως του ποιμνίου του, την διατήρηση ναών και μοναστηριών, την αποφυγή του εξισλαμισμού και στην συντήρηση των σχολείων. Ως συνοδικός Ιεράρχης συνυπέγραψε πολλά πατριαρχικά έγγραφα που σημαίνει ότι ήταν ενήμερος για όλα τα θέματα που απασχολούσαν τις επαρχίες του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Το 1800 συνυπέγραψε συνοδικό έγγραφο του Πατριάρχη Νεόφυτου Ζ΄ για την δημιουργία της Μητρόπολης Κέρκυρας. Συνεπώς εκτιμούμε ότι γνώριζε και για την Επτάνησος πολιτεία. Μια πρώτη απόπειρα να συσταθεί ένα αυτόνομο κρατίδιο μέσα στις περιοχές της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ο Διονύσιος Καλλιάρχης στα σχολεία της Λάρισα και της Εφέσου συνεργάστηκε με διαφωτιστές. Ο Κωνσταντίνος Κούμας, ο Ιωάννης Πεζάρης, ο Κωνσταντίνος Οικονόμου, ο Βεναμίν ο Λέσβιος, ο Θεόφιλος Καΐρης και ο Δωρόθεος Πρώϊος ήταν διαφωτιστές.

Στα μέσα του 18^{ου} αιώνα στο Φανάρι έχει αναπτυχθεί μια νέα τάση στην εκπαίδευση που ονομάστηκε παραδοσιακός ή θρησκευτικός διαφωτισμός. Εκπρόσωποι του παραδοσιακού διαφωτισμού ήταν όλοι εκείνοι ιεράρχες που βρήκαν μαρτυρικό θάνατο μαζί με τον Πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄. Φυσικά και ο Γρηγόριος Ε και ο Πατριάρχης Κύριλλος ΣΤ΄. Οι παραδοσιακοί διαφωτιστές στέκονται κριτικά στον Ευρωπαϊκό και Ελληνικό Διαφωτισμό δεν στέκονται αρνητικά αλλά επιλεκτικά. Δέχονται για παράδειγμα τις θετικές επιστήμες αρκεί να μη εναντιώνονται στη Εκκλησία. Διερευνάται αν οι παραδοσιακοί διαφωτιστές με τον Εθναρχικό ρόλο και

τον στοχαστή Δημήτριο Καταρτζή εν είχαν οραματιστεί την αναβίωση της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Η εξόντωση των εκπροσώπων του παραδοσιακού Διαφωτισμού είχε ως αποτέλεσμα την αισθητή αποδυνάμωση των φορέων που ήταν σε θέση να εκφράσουν τη λαϊκή συνείδηση. Υπό αυτές τις συνθήκες, ο Κωνσταντίνος Οικονόμος παρέμεινε ουσιαστικά μόνος, επωμιζόμενος τον ρόλο του εκφραστή και την προάσπιση των συγκεκριμένων ιδεών.

Ως προς το ζήτημα της θεολογικής αποτίμησης του Διονυσίου Καλλιάρχη κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν τα εξής: Η κεντρική ιδέα του Χριστιανισμού είναι η έλευση του Χριστού, το μαρτύριο του και η Ανάσταση. Στην Πατερική Θεολογία η έννοια του μαρτυρίου είναι συνδεδεμένη με τα παθήματα του Χριστού. Επομένως όσοι είναι μαθητές γίνονται μιμητές του Χριστού. Η πρώτη θεολογική παράμετρος για την κατανόηση του μαρτυρίου είναι η ιδιότητα του ποιμένα. Ο Μητροπολίτης μέσα στην ορθόδοξη εκκλησιολογικά εικονίζει τον Χριστό ως Ποιμένα μέσα στο σώμα της Εκκλησίας. Προστατεύει το ποίμνιο και παραμένει σταθερός στην πίστη του. Μια δεύτερη θεολογική παράμετρος είναι η υπέρβαση του φόβου του θανάτου. Κατά τον γέροντα Αιμιλιανό Σιμωνοπετρίτη η έννοια του μαρτυρίου σημαίνει νίκη κατά του φόβου, κατά της δειλίας, κατά των πειρασμών. Και συνεχίζει μαρτύριο σημαίνει «να πεθαίνω για τον Χριστό αλλά ξέρω ότι θα ξαναζήσω με τον Χριστό».²⁹³ Ο Διονύσιος δεν φοβήθηκε τις συμπεριφορές των δήμιων αφού ο θάνατος είναι το πέρασμα προς την αιώνια ζωή. Η απουσία του πόνου στο μαρτύριο σημαίνει ερμηνευτικά ότι ο Διονύσιος μετέχει της δόξας του Θεού έφτασε στην κατά Χάριν Θέωση. Μια τρίτη θεολογική παράμετρος είναι η πασχαλινή ημέρα του θανάτου του. Κατά την θεολογία του Αγίου Μάξιμου του ομολογητού ο Χριστός σταυρώθηκε για όλους τους ανθρώπους και με την Ανάσταση Του χάρισε την ελπίδα της Αναστάσεως – της αιώνιας ζωής. Το μαρτύριο των Αγίων Μαρτύρων εκφράζει την έμπρακτη αφοσίωσή τους στον Χριστό και την ακλόνητη πίστη τους στο αναστάσιμο μήνυμα της χριστιανικής πίστεως. Η πεποίθησή τους στην Ανάσταση του Χριστού αποτελούσε συγχρόνως θεμέλιο της ελπίδας τους για τη δική τους ανάσταση και τη μετοχή τους στην αιώνια ζωή. Ομοίως ο Ευαγγελιστής Ιωάννης μας διδάσκει

293. Ομιλία του γέροντα Αιμιλιανού Σιμωνοπετρίτη, <https://www.pemptousia.gr/2022/05/to-martirio-os-ekfrasi-agapis-stous-adelfous/>

«ο μένων εν την αγάπη εν τω Θεώ μένει και ο Θεός εν αυτώ» (Α΄Ιω. 4, 16)

Μια τέταρτη θεολογική παράμετρος είναι το νόημα της ζωής. Η ορθόδοξη παράδοση μας διδάσκει το σώμα είναι αναπόσπαστο μέρος της ανθρώπινης ύπαρξης. Συνεπώς η Ανάσταση του Χριστού δεν αφορά την ψυχή αλλά το σώμα.²⁹⁴ Ένα ανθρώπινο σώμα που έχει υποστεί τα μαρτύρια θα αναστηθεί καινούργιο.

Όσο αφορά την κατανόηση του ρόλου του Ορθόδοξου κλήρου ως «εθνομάρτυρα» και παιδαγωγού του Γένους στις παραμονές της Επανάστασης θα επισημάνουμε τρία σημεία. Το πρώτο είναι η διατήρηση της εθνικής ταυτότητας. Ο Διονύσιος αγωνίστηκε την παιδεία τα γράμματα και την γλώσσα γιατί το ποίμνιο τόσο στην Λάρισα όσο και στην Έφεσο ήταν μειοψηφίες. Αν κατά την διάρκεια του μαρτυρίου δεχόντανε να αλλάξει την πίστη θα χανότανε από την Εκκλησία και τον ελληνισμό. Το δεύτερο σημείο είναι το εξής: στον αγώνα υπήρξε η απόλυτη ταύτιση με την ελευθερία και την απελευθέρωση γιατί καταπιεζόταν και η πίστη μας. Συνεπώς για την ελευθερία πολέμησαν όλοι. Και οι ανώτατοι κληρικοί πρόσφεραν την θυσία τους. Πριν την επανάσταση υπήρξαν 80 κινήματα απελευθέρωσης που πρωτοστατούσαν επίσκοποι. Και αυτοί βοήθησαν όπως και οι νεομάρτυρες. Η φυλάκιση και του μαρτύριο δεν έγινε επειδή ο Διονύσιος ήταν παραδοσιακός διαφωτιστής αλλά επειδή ήταν συνοδικό μέλος του Πατριάρχη Γρηγορίου Ε΄. Και το τρίτο σημείο είναι να καταλάβουμε τον ρόλο που είχε κάθε Οικουμενικός Πατριάρχης. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης εκπροσωπεί το γένος των γένος των χριστιανών για αυτό είχε τον χαρακτηρισμό «Εθνάρχης» Είναι αξιωματούχος της Τουρκικής διοίκησης.²⁹⁵ Ως εθνάρχης είχε ευθύνες και κυρώσεις. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η Εκκλησία δεν ήταν μόνο ένας θεσμός δια του οποίου η οθωμανική διοίκηση εξασφάλιζε τη νομιμοφροσύνη των Χριστιανών. Ήταν και θρησκευτικός

294. Α. Ζαχαρή, *Ποια η σημασία της Ανάστασης για τη ζωή μας*, <https://www.periou.gr/leni-zachari-poia-i-simasia-tis-anastasis-gia-ti-zoi-mas/> (Ημ. Ανάκτησης: 09/09/2026)

295. Για τον «αφορισμό» έχει γράψει ένα βιβλίο ο πρώην Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Χριστόδουλος Παρασκευαΐδης με τίτλο «Γρηγόριος Ε΄ ο Εθνάρχης της οδύνης». Επίσης το βιβλίο του Νικηφόρου Μοσχόπουλου με τίτλο «Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης κατά τους Τούρκους ιστοριογράφους εν αντιπαράβολή και προς τους Έλληνας ιστορικούς».

θεσμός που την απασχολούσε η διάσωση του Χριστιανικού ποιμνίου και της πίστης. Τα προβλήματα που είχε να αντιμετωπίσει η Εκκλησία οι εξισλαμισμοί και τις οι προσηλυτισμοί άλλων δογμάτων. Και η απάντηση στα προβλήματα αυτά ήταν η παιδεία.

Σχετικά με τη συμβολή του Διονυσίου Καλλιάρχου στην εκκλησιαστική διοίκηση, την ανοικοδόμηση ναών και την προώθηση της ελληνικής παιδείας στις Μητροπόλεις Λαρίσης και Εφέσου επισημαίνονται τα εξής: στη εκκλησιαστική διοίκηση ήταν 1) ιδρύσει νέες επισκοπές και στην Λάρισα και στην Έφεσο, 2) να χτίσει την μητροπολιτική κατοικία στη Λάρισα, 3) να συνυπογράψει πολλά πατριαρχικά έγγραφα και ως Μητροπολίτης Λαρίσης και ως Μητροπολίτης Εφέσου, 4) να ορίσει Επισκόπους στις επισκοπές τις Μητροπόλεις Λαρίσης και Εφέσου 5) Να συνυπογράψει την εκλογή Μητροπολιτών, 6) Να μεταφερθεί η Πατριαρχική Σχολή στο Κουρουτσεμέ. Η συμβολή του Διονύσιου στην ανοικοδόμηση Ιερών Ναών είναι εξής: έχτισε τον ναό του Αγίου Αχιλλίου στην Λάρισα, έχτισε τον ναό των Εισοδιών της Θεοτόκου στα Αλάτσατα της Εφέσου, έχτισε εκκλησία στη Νέα Έφεσο, στήριξε την εκκλησία στη Πέργαμο. Συνυπέγραψε στην δημιουργία του παρεκλήσιου του Αγίου Ιωάννη δίπλα στον Άγιο Δημήτριο στο Κουρουτσεμέ. Και στην εκπαίδευση. Έχτισε το Ελληνικό Σχολείο της Λάρισα, στήριξε την Ακαδημία των Κυδωνιών, ίδρυσε το Φιλολογικό Γυμνάσιο στην Σμύρνη, Ίδρυσε την Μουσική Σχολή, δημιούργησε τυπογραφεία και βιβλιοθήκες, Υπερασπίστηκε λογίους.

ΣΥΝΟΨΗ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ

Κατά τη θητεία στη Μητρόπολη Λαρίσης

Ο Διονύσιος Καλλιάρχης μαθήτευσε στην Πατριαρχική Σχολή Κωνσταντινούπολης

Ο μητροπολίτης της Λάρισας έφερε τον τίτλο: Δευτέρας Θετταλίας και πάσης Ελλάδος²⁹⁶

Κατά την επανάσταση του 1821 ο ναός του Αγίου Αχιλλίου μετατράπηκε σε μπαρουταποθήκη.

Στις 04/04/1796 ο Μητροπολίτης Διονύσιος Καλλιάρχης έγραψε ένα αφιερωματικό γράμμα που παραχωρεί ένα δωμάτιο (οντά) του νεόκτιστου Ναού του Αγίου Αχιλλίου στην Μονή Δουσικού²⁹⁷. Για να υπάρχει ένας πνευματικός της Ιεράς Μονής και να εξομολογεί τους χριστιανούς της Λάρισας. Τα ταξίδια των περιηγητών (1805) επιβεβαιώνουν την ύπαρξη του Επισκοπείου στην Λάρισα. (βλ. *Εικόνα 9* στην σελίδα 112 της παρούσης εργασίας)

Στο βιβλίο «*Επιστολές διαφόρων*» του επιβεβαιώνετε η ύπαρξή του σχολείου.²⁹⁸

Στις 1/12/1802 διαμαρτυρήθηκε έντονα στον Μουχτάρ²⁹⁹ και έγραψε επιστολή στο Αλή Πασά. Κατά την εν λόγω περίοδο, ο Μουχτάρ συνοδευόταν από ομάδα Αλβανών, οι οποίοι στράφηκαν εναντίον του σχολείου, με σκοπό την απόσπαση λύτρων. Παράλληλα, διατύπωσαν απειλές για την κράτηση των μαθητών ως

296. Μιχ. Λαφαζάνης, Ιωάννης Πέζαρος (1749-1806), η εποχή, το έργο και η αλληλογραφία του, *Διδακτορική Διατριβή*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, σ.120

297. Κτήτορας της Μονής Δουσικού υπήρξε ο Άγιος Βησσαρίων Μητροπολίτης Λαρίσης (1527 – 1540)

298. Επιστολή 8, σ. 17

299. Ο Μουχτάρ ήταν υπεύθυνος για ασφάλεια της περιοχής του Τυρνάβου και γιός του Αλή Πασά.

ομήρων. Μεταξύ των μαθητών και ο γιός του Ιωάννη Πεζάρου.³⁰⁰ (Το γράμμα υπερασπίζεται τον Πέζαρο)

Ο Πατριάρχης Γρηγόριος κατά την πρώτη του Πατριαρχεία (1797 – 1798) ασχολήθηκε με την ανανέωση Σταυροπηγιακών προνομίων η οποία απέβλεπε σε εθνικούς και οικονομικούς σκοπούς του Πατριαρχείου.³⁰¹

Στην πόλη της Λάρισας υπάρχει η οδός «Καλλιάρχου» Σύμφωνα με τον Γεώργιο Ζιαζιά το επίθετο το είχαν δύο αγωνιστές της ελληνικής Επανάστασης (ο Αναστάσης Καλλιάρχης και ο Χατζηχρήστος Καλλιάρχης) και δεν αναφέρεται για τον Μητροπολίτη Λαρίσης και Εφέσου Διονύσιο. Ο Χατζηχρήστος Καλλιάρχης πήρε μέρος στην μάχη Δραγατσανίου.³⁰²

Ο Διονύσιος Καλλιάρχης ήταν συνδρομητής του επιστημονικού βιβλίου.³⁰³

Το 1812 την επαρχία της Λάρισας αναλαμβάνει ο γιος του Αλή Πάσα, ο Βελής Πάσας. Η Λάρισα απαλλάσσεται από τους γενίτσαρους και γίνεται κέντρο του νεοελληνικού διαφωτισμού.³⁰⁴

Το Απρίλιο του 1859 περιηγήθηκε στη Λάρισα ο Ρώσος αρχιμανδρίτης Πορφύριος Ουσπένσκι (Uspenskij) όπως πληροφορούμαστε από τα γραπτά του οι εικόνες του τέμπλου του Αγίου Αχιλλίου παραγγέλθηκαν από τον Καλλιάρχη από την Ρωσία.³⁰⁵ Ίσως αυτό το γεγονός να κάνει να πιστεύουμε ότι ο Διονύσιος είχε γνωριμίες και στην Ρωσία.

300. Μιχ. Λαφαζάνης, *Ιωάννης Πέζαρος (1749-1806), η εποχή, το έργο και η αλληλογραφία του*, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, σ.166

301. Β. Μάρκου, *Το νομικό καθεστώς των Πατριαρχείων και Σταυροπηγιακών Μονών στην Ελληνική Επικράτεια*, Διδακτορική διατριβή (2011), Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών σ. 8

302. Γ. Ζιαζιάς, *Τοπωνυμική Εγκυκλοπαίδεια Οδών και Πλατειών Λάρισας*, σ. 205-206

303. Θ. Νήμας, *Η Εκπαίδευση στην δυτική Θεσσαλία κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας συμβολή στη μελέτη του Θεσσαλικού διαφωτισμού*, Διδακτορική διατριβή (1994), Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σ. 319

304. Θεω. Παλιούγκας, *Η Λάρισα κατά την Οθωμανική περίοδο (1423 – 1881)*, *ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ Ι.Μ. ΛΑΡΙΣΗΣ & ΤΥΡΝΑΒΟΥ*, 5 (2021), σ. 109

305. Porf. Uspenskij, Περιήγηση στις Μονές των Μετεώρων, μετ. Ευαγγελία - Αντωνία Σαμαρά, σχόλια Κώστας Σπανός, *ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ*, 43^{ος} (2003), σσ. 248 - 252

Κατά τη θητεία στη Μητρόπολη Εφέσου

Ο Μητροπολίτης Εφέσου έχει τον τίτλο «*υπέρτιμου και έξαρχου πάσης Ασίας*»³⁰⁶

Στις 20/8/1805 η μητέρα του Διονύσιου Καλλιάρχη³⁰⁷ έστειλε επιστολή στον Ιωάννη Πεζάρο και του θέτει στην διάθεση 250 γρόσια και 150 γρόσια για την ανάγκες του σχολείου της Λάρισας.³⁰⁸

Τον Σεπτέμβριο του 1807 εκδίδεται Πατριαρχική εγκύκλιος Γρηγορίου Ε΄ για την ίδρυση σχολείων.

Στις 04/03/1810 η κεντήτρια της Πόλης Δαφνίτσα Ψαρούδη ολοκλήρωσε τον λειτουργικό άμφιο τον σάκκο της Τιβεριάδος που φορούσε ο Διονύσιος Καλλιάρχης. Ο σάκκος της Τιβεριάδος ήταν κεντημένος με χρυκλωστές και ασημοκλωστές πάνω σε μεταξωτό ύφασμα. Και απεικονίζεται η εμφάνιση του Χριστού στους μαθητές, μετά την Ανάσταση ψάρευαν στην Λίμνη Τιβεριάδα. Ο πατριαρχικός σάκκος σώζεται στο πατριαρχικό σκευοφυλάκιο.³⁰⁹

Στο 1814 εκδόθηκε στην Βιέννη το βιβλίο του Κωνσταντίνου Οικονόμων «*Κατήχηση*». Για αυτό το βιβλίο κατηγορήθηκε από την Σύνοδο ότι τάχα το περιεχόμενο του ήταν αντίθετο με την διδάγματα της Εκκλησίας. Τον υπερασπιστήκαν ο Δερκών Γρηγόριος – που ήταν θαυμαστής του – και ο Εφέσου

306. Βουτσά Χ., *Ιστορία των Μητροπόλεων Εφέσου και Ανέων (17^{ος} – 20^{ος} αι.)*, Μεταπτυχιακή Εργασία (2011), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, σ. 79

307. Τότε ο Διονύσιος Καλλιάρχης είχε μεταταχθεί στην Έφεσο και συνέχιζε να στηρίζει τα σχολεία της Λάρισας.

308. Βλ. Μ. Λαφαζάνης, Τέσσερις επιστολές Λογίων προς τον Τυρναβίτη δάσκαλο Ίω. Πέζαρο και να σχέδιο συμβιβασμού Τυρναβιτών εμπόρων 1784-1805, *ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ*, 27^{ος} (1995), σσ. 177 – 192,κ

309. Από το ιστόποπο <https://ec-patr.org/oikoymeniko-patriarxeio/istoria/patriarchiko-skevofylakio/> (Ημ. Ανάκτησης: 09/09/2026)

Διονύσιος που προχώρησαν στη δημοσίευση εγγράφων, εξηγώντας πως πρόκειται περί συκοφαντίας.³¹⁰

Μετά το κλείσιμο του Φιλολογικού Γυμνασίου το 1819 ο Κωνσταντίνος Οικονόμου μετακινείται στην Μυτιλήνη εκεί δέχεται πρόσκληση από τον Οικουμενικό Πατριάρχη Γρηγόριο Ε να μεταβεί στην Κωνσταντινούπολη το 1820. Ο Πατριάρχης έτρεφε μεγάλη εκτίμηση προς το πρόσωπο του Οικονόμου, με αποτέλεσμα να του δοθεί ο τίτλος «*πατριαρχικός του οικουμενικού θρόνου ιεροκήρυκας και διδάσκαλος πασών των ορθοδόξων εκκλησιών*» και «*ιεροκήρυκας της αγίας και μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας*».³¹¹

Τον Μάρτιο του 1819 ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ και η Σύνοδος εξέδωσαν εγκύκλιο προς την ιεραρχία, τον κλήρο και το ποίμνιο των πιστών, που έκρουε τον κώδωνα του κινδύνου που ενυπήρχε στην εγκατάλειψη της παραδοσιακής γραμματικής γνώσης προς όφελος της νεότερης επιστήμης και των μαθηματικών, τα οποία θεωρούνταν επιζήμια για την (αληθινή) πίστη και τη σωτηρία της ψυχής.

Στον Τουρκοκρατούμενο Ελληνισμό τα βιβλία ήταν σπάνια και η απόκτηση τους κόστιζε αρκετά.

Ο Κοραής ισχυρίζεται ότι αιτία για την έλλειψη παιδείας κατά την Τουρκοκρατία ήταν αλλά η δουλία και όχι η Εκκλησία,

«...το εκ γενετής τρεφόμενον εις την ψυχήν μου μίσος κατά των Τούρκων, ως αιτίων της τοιαύτης ελλείψεως [παιδείας]...»³¹²

Η μουσική μαζί με την θρησκεία και των γλώσσα θα μαρτυρούν την ενότητα της φυλής μας.³¹³

310. Μιχ. Χαράμης, Άγιος Γρηγόριος, Μητροπολίτης Δέρκων, ο από Λακεδαιμονίας (+1821), το πρόσωπο και το έργο του, *Μεταπτυχιακή εργασία* (2023), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σ. 50

311. Μ. Σούλτη, Η παιδεία στη Θεσσαλία κατά την περίοδο της απελευθέρωσης κατά την περίοδο της απελευθέρωσης (1750 – 1881), *Μεταπτυχιακή εργασία* (2022) Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σ. 44

312. Από το βιβλίο: Αυτοβιογραφία Κοραή, Α' σ. 12

313. Από την παρουσίαση του «*ΜΕΓΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΝ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ*» του Χρύσανθου, <https://www.youtube.com/watch?v=JnlJ0Gdu9To> (Ημ. Ανάκτησης: 0809/2026)

Η Ευανθία Καΐρη ήταν πρώτη Ελληνίδα που κατέκτησε τη μόρφωση.

Ο ιστορικός Νικόλαος Γιαννόπουλος για τον θάνατο του Διονύσιου Καλλιάρχη έγραψε τα ακόλουθα:

*« έλαβε.... Δια της αγχόνης μαρτυρικών θάνατον εν Κωνσταντινουπόλει δια την τότε Ελληνικήν επανάστασιν εις των ευκλεέστερων αρχιερεων γεγόμενος».*³¹⁴

Γέροντας Αιμιλιανός Σιμωνοπετρίτης : *«Κάθε μάρτυρας στάζει αγιασμόν, στάζει ευλογία, στάζει αγιότητα».*³¹⁵

Ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ ήταν θείος του Παλαιών Πατρών Γερμανών.³¹⁶

Ο π. Ιωάννης Ρωμανίδης αναφέρει *«μια εκκλησία είναι δυνατή όταν έχει Αγίους και όταν παρουσιάζει Αγίους και μια Μητροπολις είναι πάρα πολλή δυνατή όταν παρουσιάζει Αγίους Θεομένους ανθρώπους που αγωνίζονται».*

314. Ν. Γιαννοπούλου , Έπισκοπικοί κατάλογοι Θεσσαλίας, Έπετηρίς. Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσού, Αθήναι 1914, σ. 279

315. Ομιλία του γέροντα Αιμιλιανού Σιμωνοπετρίτη, <https://www.pemptousia.gr/2022/05/to-martirio-os-ekfrasi-agapis-stous-adelfous/> (Ημ. Ανάκτησης: 0809/2026)

316. Από το βιβλίο του Νικηφόρου Μοσχόπουλου, *«Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως κατά τους Τούρκους ιστοριογράφους εν αντιπαραβολή και προς τους Έλληνας ιστορικούς»*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ

Δρόσος, *Το υπομνήματα εκλογής και η παραίτηση του Μελέτιου Γ' και το υπόμνημα εκλογής του Διονυσίου Ε' της Λάρισας*, ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ, 57^{ος}, ΛΑΡΙΣΑ 2006, σσ. 213 - 219

Καλούσιος Δ., *Ο Κώδικας της Μητροπόλεως Λαρίσης ΕΒΕ. 1472: 1647-1868*, Λάρισα (2009) σσ. 9 – 10, σσ. 68 – 69, σσ. 71 -72, σς. 109 - 113

_____ *Ο Κώδικας της Μητροπόλεως Λαρίσης ΕΒΕ. 1472: 1647-1868*, Λάρισα (2009) σ. 116, σ. 69, σ. 70,

_____ *Ο κώδικας της Τρίκκης ΕΒΕ. 1471 1688-185*, ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ, 48^ο (Λάρισα 2006), σ. 4-11

Κοντογιάννης Π., *Διονύσιος Καλλιάρχης*, ΑΘΗΝΑ, Εκδόσεις: Εν Αθηναίς 1906, 18^{ος}, σσ. 164 – 165,

σσ. 193 – 194, σσ. 182 – 183, σσ. 168 – 170, σσ. 149 - 150

_____ *Διονύσιος Καλλιάρχης*, *Αθηνά* 18 (1905), σ.165, σ. 161, σ. 162, σ. 178, σ. 177, σ. 173, σ. 176, σ. 172, σ. 183

Οικουμενικό Πατριαρχείο, υπομνήματα εκλογής, κωδ. Α/9, σ. 34, σ. 209

Οικονόμου Ιω., *Επιστολαί διαφόρων (1759-1824)*, σ. 562, σ. 199, σ. 542, σ.541, σ. 553, σ. 557, σ. 558, σ. 540, σ. 20, σ. 33, σ. 519, σ. 525, σ. 17

_____ *Επιστολαί διαφόρων (1759-1824)*, σσ. 182 – 184, σσ. 191 - 103, σσ. 112 - 113, σσ. 549 - 551

Ομίλου Φύλων της Θεσσαλικής Ιστορίας, *Η Λάρισα της περιόδου 1810 – 1881 από τον κώδικα του Ιερού Ναού του Αγίου Αχιλλίου*, Εκδόσεις Θετταλός (1994), Λάρισα

Παπαθεοδώρου Ν., *Ο Άγιος από Λαρίσης Μητροπολίτης Έφέσου Διονύσιος Καλλιάρχης (-1821) Ο μαρτυρικός θάνατος και η Άγιοκατάταξίς του*,

ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ Ι.Μ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΛΑΡΙΣΗΣ & ΤΥΡΝΑΒΟΥ, 09
(2023), σσ. 207 - 216

ΜΕΛΕΤΕΣ

Βουτσά Χ., *Ιστορία των Μητροπόλεων Εφέσου και Ανέων (17^{ος} – 20^{ος} αι.)*, Μεταπτυχιακή Εργασία (2011), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, σ. 52, σ. 8, σ. 141, σ. 93, σ. 79

Γαλιανού Δ., *Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Νεόφυτος Ζ΄ και το έργο του (α΄ πατριαρχία 1789-1794· β΄ πατριαρχία 1798-1801)*, Διδακτορική διατριβή (2011), Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθήνας, σ. 49

Ζάρρα Αικ., *Οι παιδαγωγικές απόψεις του Μ. Βασιλείου και η πρόσληψη τους στην Εκπαίδευση*, Μεταπτυχιακή εργασία (2023), Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ), σ. 64

Ιωαννίδης Χρ., *Λόγιοι κληρικοί & Νεοελληνικός Διαφωτισμός: μια κρίσιμη σχέση*, Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία (2017), σ. 127

Κολτσίδης Κυρ., *Ο εθνομάρτυρας Πατριάρχης Κύριλλος ΣΤ΄ και η προσφορά του*, Διπλωματική εργασία (2018), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σ. 14, σ. 12, σ.40

Λαφαζάνης Μιχ., *Ιωάννης Πέζαρος (1749-1806), η εποχή, το έργο και η αλληλογραφία του. Η συμβολή της Σχολής του Τυρνάβου στον Νεοελληνικό Διαφωτισμό*, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων σ. 168, σ. 176, σ. 120, σ. 166

Μάρκου Β., *Το νομικό καθεστώς των Πατριαρχείων και Σταυροπηγιακών Μονών στην Ελληνική Επικράτεια*, Διδακτορική διατριβή (2011), Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών σ. 8

Νήμας Θ., *Η Εκπαίδευση στην δυτική Θεσσαλία κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας*, συμβολή στη μελέτη του Θεσσαλικού διαφωτισμού, Διδακτορική διατριβή (1994), Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σ. 269, σ. 319

- Ξενάκης Χ., *Το πείραμα ως μέθοδος έρευνας και γνώσης στα έργα των λογίων της προεπαναστατικής περιόδου*, Διδακτορική διατριβή, Ιωάννινα 1994 σ. 156
- Σούλτη Μ., *Η παιδεία στη Θεσσαλία κατά την περίοδο της απελευθέρωσης κατά την περίοδο της απελευθέρωσης (1750 – 1881)*, Μεταπτυχιακή εργασία (2022) Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σ. 44
- Σωφρόνης Γ., *Η Επισκοπή Λίτζας και Αγράφων και η εκκλησιαστική ζωγραφική κατά την βυζαντινή περίοδο*, Μεταπτυχιακή διπλωματική(2021), Πανεπιστήμιο Αθηνών σ.46, σ. 37, σ. 40
- Χαράμης Μ., *Άγιος Γρηγόριος, Μητροπολίτης Δέρκων, ο από Λακεδαιμονίας (+1821). το πρόσωπο και το έργο του*, Μεταπτυχιακή εργασία (2023), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σ. 50
- Χατζηνικολής Κων., *Μελέτη και έκδοση του Μικρασιατικού Ελληνισμού: Εκπαιδευτική ζωή*, Μεταπτυχιακή εργασία (2019), Ανοικτό Ελληνικό Πανεπιστήμιο, σ. 27
- Χαχαμίδης Χ., *Συμβολή στην Εκκλησιαστική και Πνευματική Ιστορία των Βορείων Σποράδων (16^{ος} -19^{ος} αιώνας)*, Διδακτορική διατριβή (2008), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, σ. 366

ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ ΠΗΓΕΣ

- Uspenskij Porf., *Περιήγηση στις Μονές των Μετεώρων*, μετ. Ευαγγελία - Αντωνία Σαμαρά, σχόλια Κώστας Σπανός, ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ, τόμος 43 (2003), σσ. 248 - 252
- Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη Ε., *Συμβολή στην ιστορία της οικονομικής, κοινωνικής και εκπαιδευτικής ζωής της Λάρισας κατά την Τουρκοκρατία*, σ. 300-301
- Αμαντος Κ., *Οι Καλλιάρχαι της Εφέσου*, ΕΛΛΗΝΙΚΑ 8 (1935), σ. 73
- Ανδρεάδης Ιω., *Ιστορία της εν Χίο Ορθοδόξου Εκκλησίας*, Αθήνησιν (επανεκδοση 1997), τόμος Γ', σ. 21, σ. 22, σ. 23

- _____ *Ιστορία της εν Χίω Ορθοδόξου Εκκλησίας*, Αθήνησιν (επανεκδοση 1997), τόμος Γ', σσ. 23 - 25
- _____ *Ιστορία της εν Χίω Ορθοδόξου Εκκλησίας*, Αθήνησιν (επανεκδοση 1997), τόμος Γ', σ. 25 και υποσημείωση 49
- Αποκεντρωμένη Διοίκηση Κρήτης, *Ανέκδοτα εκκλησιαστικά έγγραφα των χρόνων της Τουρκοκρατίας αποκείμενα εν τω Μουσείω Ηρακλείου (μέρος 3ο)*, σ. 490, σ. 495, σ. 497, σ. 503,
<https://data.apdkritis.gov.gr/index.php/resource/anekdota-ekklisiastika-eggrafa-ton-hronon-tis-toyrkokratias-apokeimena-en-moyseio-1>
- Βάθη Θεοδ., *Ιγνάτιος Διάκονος*, 2003, Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Μ. Ασία, <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=4542>
- Βακαλόπουλος Απ., *Νέα Ελληνική Ιστορία*, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη (1998) σ. 136, σ. 121, σ. 123
- Βέη Ν., *Επιστολαί Κωνσταντίνου Κούμα και Αδαμαντίου Κοραή σχετικά προς τη Σμύρνην*, Μικρασιατικά Χρονικά, Τόμος 2 (1939), σ. 12, σ. 4
- Βλιώρας Σπ., *Παΐσιος Β' Ο και φιλεκπαιδευτικός Κλινοβίτης ιεράρχης των Σταγών*, Μετεωρική Βιβλιοθήκη, σ. 91
- Βοβολίνης Κ., *Η Εκκλησία εις τον Αγώνα της Ελευθερίας 1453-1953*, Αθήνα 1952 (Επανεκδοση 2002), σ. 110, σ. 22, σ. 113
- Βοξάκης Β., *Ιγνάτιος Επίσκοπος Κρήνης και Ανέων. Ένας Εθνομάρτυρας της περιόδου της Ελληνικής Επαναστάσεως (+ 1824)*,
<https://aktines.blogspot.com/2024/06/1824.html>
- Γασπάρης Χαρ. (1991), *ΑΡΧΕΙΟ ΠΡΩΤΑΤΟΥ Επιτομές μεταβυζαντινών εγγράφων, ΑΘΩΝΙΚΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ*, Τόμος 2, σσ. 275 – 276, σσ. 276 – 277
- Γεδεών Μ., *Χρονικά της Πατριαρχικής Ακαδημίας: Ιστορικά ειδήσεις περί της Μεγάλης του Γένους Σχολής 1454 - 1830*, Εκδόσεις: Εν Κωνσταντινουπόλει σ. 225
- Γιαννοπούλου Ν., *Επισκοπικοί κατάλογοι Θεσσαλίας, Έπετηρίς. Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσού*, Αθήναι 1914, σ. 279
- Γούδας Αν., *Βίοι Παράλληλοι των επί της αναγεννήσεως της Ελλάδος διαπρεψάντων ανδρών*, Τόμος Α' (1869), σ. 75 – 76
<https://anemi.lib.uoc.gr/metadata/b/2/3/metadata-02-0000302.tkl>

- Γουλούλης Στ., *Ο μεταβυζαντινός ναός του Αγίου Αχιλλίου στην Λάρισα: Οικοδομικό χρονικό - χωροταξική ένταξη - Βραχεία έκθεση λειτουργιών (15^{ος} / 16^{ος} αί. - 19^{ος} αί.)*, περιοδικό ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ, Ι.Μ Λαρίσης & Τυρνάβου, 15 (2026), σ. 247, σ. 248, σ. 251
- _____ *Ο «βίος του αμαρτωλού Πολυκάρπου» Μητροπολίτη Λαρίσης, ως παιδαγωγικό και λογοτεχνικό έργο*, ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ, Ι. Μ. ΛΑΡΙΣΗΣ & ΤΥΡΝΑΒΟΥ, 06 (2021), σ. 224
- _____ *Ο «βίος του αμαρτωλού Πολυκάρπου»: Πολιτεία και μαρτύριο του εκ Δάρδας Ηπείρου Μητροπολίτη Λαρίσης*, ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ, Ι. Μ. ΛΑΡΙΣΗΣ & ΤΥΡΝΑΒΟΥ, 04 (2020), σ. 211
- _____ *Ο Μητροπολίτης Λαρίσης Πολύκαρπος Δαρδαίος και ο κύκλος της Λάρισας*, ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ, Ι. Μ. ΛΑΡΙΣΗΣ & ΤΥΡΝΑΒΟΥ, 07 (2022), σ. 278, σ. 279
- _____ *Ο Μητροπολίτης Λαρίσης Πολύκαρπος Δαρδαίος και ο κύκλος της Λάρισας*, ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ, Ι. Μ. ΛΑΡΙΣΗΣ & ΤΥΡΝΑΒΟΥ, 07 (2022), σ. 278, σσ. 281 - 281
- Γουναρίδης Παρ. (1993), *ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ Ι.Μ. ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΟΥ Επιτομές μεταβυζαντινών εγγράφων*. ΑΘΩΝΙΚΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ, Τόμος 3, σσ. 140–142, σσ. 150 - 152
- Γριτσόπουλος Τ., *Μητροπολίτης Αμυκλών και Τριπολιτζάς Δανιήλ Παναγιωτόπουλος*, περιοδικό ΘΕΟΛΟΓΙΑ, Τόμος ΛΑ (1960), σ. 312, σ. 313, σ. 238, σ. 239, σ. 244, σ. 267, σ. 269
- _____ *Μητροπολίτης Αμύκλων και Τριπολιτζάς Δανιήλ Παναγιώτοπουλος*, περιοδικό ΘΕΟΛΟΓΙΑ, Τόμος Λ (1959), σσ. 239 - 240
- _____ *Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή*, τόμος. Β΄, σ. 82
- _____ *Ιωσήφ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης*, ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ, Αθήνα τ. 7, σ. 129
- Δεληκάνης Καλλ., *Τα εν τοις κώδιξι του Πατριαρχικού Αρχιεπισκοπικού σωζόμενα επίσημα εκκλησιαστικά έγγραφα*, Κωνσταντινούπολη (1905), σ. 505, σ. 514, σ. 606, σ. 607, σ. 718, σ. 719, σ. 711, σ. 513, σ. 501, σ. 708, σ. 709, σ. 710
- Δελιάλης Π. (2017), *Δύο Πατριαρχικά Σιγίλλια Διονυσίου του Δ΄ και Γρηγορίου του Ε΄*, Μακεδονικά, 1, σσ. 112 – 118

- Δημαράς Κ., *Η σχολή του Άγιου Όρους στα 1800*, Ελληνικά 15 (1957), σ. 142 – 148
- Δρόσος Νεκτ., *Εννιά υπομνήματα εκλογής μητροπολιτών των φαναριοφερσάλων (1809 – 1880)* ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ (2007) ΤΟΜΟΣ 52^{ος}, σσ. 81 - 96
- Εκκλησιαστική Αλήθεια, *Περι Κουρουτσεμέ τινά*, Τεύχος Ι' (1885), σ. 460
<https://digital.lib.auth.gr/record/126427/files/006.pdf>
- Εκκλησιαστική Αλήθεια, Τόμος Β' σ. 281
- ΕΝΩΣΙΣ ΣΜΥΡΝΑΙΩΝ, *Επιστολαί Κωνσταντίνου Κούμα και Αδαμαντίου Κοραή σχετικά προς την Σμύρνην*, Μικρασιατικά Χρονικά Τόμος 2 (1939), σσ. 1 – 37
- Ζαχαρή Λ., *Ποια η σημασία της Ανάστασης για τη ζωή μας*,
<https://www.periou.gr/leni-zachari-poia-i-simasia-tis-anastasis-gia-ti-zoi-mas/>
- Ζιαζιάς Γ., *Τοπωνυμική Εγκυκλοπαίδεια Οδών και Πλατειών Λάρισας*, σσ. 205 - 206
- Ιγνάτιος Μητροπολίτης Ουγροβλαχίας, *Απολογία Ιστορική Και Κριτική Υπέρ Του Ιερού Κλήρου Της Ανατολικής Εκκλησίας Κατά Των Συκοφαντιών Του Νεοφύτου Δούκα*, σ. 74
- Ιεζεκιήλ Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφερσάλων, *Αι Μοναί της Πίνδου*, περιοδικό ΘΕΟΛΟΓΙΑ, Τόμος Ζ, Τεύχος 1, σελ. 35
- Καλούσιος Δ., *Επτά Επιστολές του Περιστεράς Παΐσιου προς τον δάσκαλο του Τυρνάβου Ιω. Πέζαρο (1803 – 1805)*, ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ, Τόμος 46^{ος} (2004), σσ. 209 – 212, σσ. 217 – 220, σσ. 220 – 225
- Κέντρο Μικρασιατικού Πολιτισμού (ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ), *Εκκλησιαστικά Κειμήλια*, Δήμος Νέας Ιωνίας & Νομαρχία Αθηνών, (Αθήνα 2009), σσ. 21 - 22 σ. 143
- Κιτρομηλίδης Π., *Ιδεολογικές συνέπειες της κοινωνικής διαμάχης στη Σμύρνη: (1809-1810)*, Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, Τόμος 3 (1982), σ. 10, σ. 16
- _____ *Η Πατριαρχική Σχολή και η ελληνική παιδεία στην Κωνσταντινούπολη (15ος – πρώιμος 19ος αιώνας)*, Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, Τόμος 20 (2021), σ. 39, σ. 43, σ. 45, σ. 46
<https://doi.org/10.12681/deltiokms.26127>

- _____ *Η Πατριαρχική Σχολή και η ελληνική παιδεία στην Κωνσταντινούπολη (15ος – πρώιμος 19ος αιώνας)*, Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, Τόμος 20 (2021), σσ. 42 - 43, <https://doi.org/10.12681/deltiokms.26127>
- Κοντογιάννης Π., *Γράμμα του Λαρίσης Διονυσίου Καλλιάρχη*, περιοδικό ΘΕΟΛΟΓΙΑ τεύχος 01 (1923), σ. 96
- Κονόρτας Π., *Οθωμανικές Θεωρήσεις για το Οικουμενικό Πατριαρχείο του 17^{ου} αι – 20^{ου} αι.*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1998, σ. 44
- _____ *Οθωμανικές Θεωρήσεις για το Οικουμενικό Πατριαρχείο του 17^{ου} αι – 20^{ου} αι.*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1998, σσ. 144 – 145
- Κόντη Β., *Ο κώδικας της Εκκλησίας του Αγίου Αχιλλείου. Ειδήσεις για τα σχολεία της Λάρισας στον 19^ο αιώνα. 14^ο* (1977), σσ. 185 - 202
- Κόντογλου Φ., *Εθνομάρτυς Γρηγόριος ο Ε΄*, περιοδικό ο Ποιμήν, Ι. Μητρόπολη. Μυτιλήνης (Ιούλιος - Αύγουστος 1985), σ. 207 – 208
- Κούκου Ε., *Θεσμοί και προνόμια του Ελληνισμού μετά την Άλωση, Διαμόρφωση της Ελληνική κοινωνίας και την Τουρκοκρατία*, Αθήνα – Κομοτηνή 1984, σ. 129
- Κουλτούκη Α. (2002), *Διοικητικές μεταβολές των επισκοπών της Φθιώτιδας από το 1833 - 1899*, Πρακτικά 1ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας, 3 – 4 Νοεμβρίου 2001, σ. 173 – 175
- Κούμας Κ., Βειλάνδου Αγάθων / Μεταφρασθείς από την Γερμανική γλώσσα υπό Κ. Μ. Κούμα, <https://anemi.lib.uoc.gr/metadata/8/2/b/metadata-86-0000025.tkl>
- Κρικώνης Χ., *Η Ορθόδοξος Εκκλησία, Πρωταγωνιστής της Εθνεγερσίας του 1821, Κληρικοί Νεομάρτυρες - Εθνομάρτυρες*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 74 – 75
- Λαφαζάνης Μιχ., *Τέσσερις επιστολές Λογίων προς τον Τυρναβίτη δάσκαλο Ίω. Πέζαρο κα να σχέδιο συμβιβασμού Τυρναβιτών εμπόρων 1784-1805*, ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ 27 (1995), σσ. 177 - 192, σσ. 186-188
- Λευκοπούλου Σουλτ., *Επιστημονική Επανάσταση και Ορθόδοξη Ανατολή - Η περίπτωση του 18ου αιώνα-*, Διπλωματική εργασία (2015), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, σ. 40

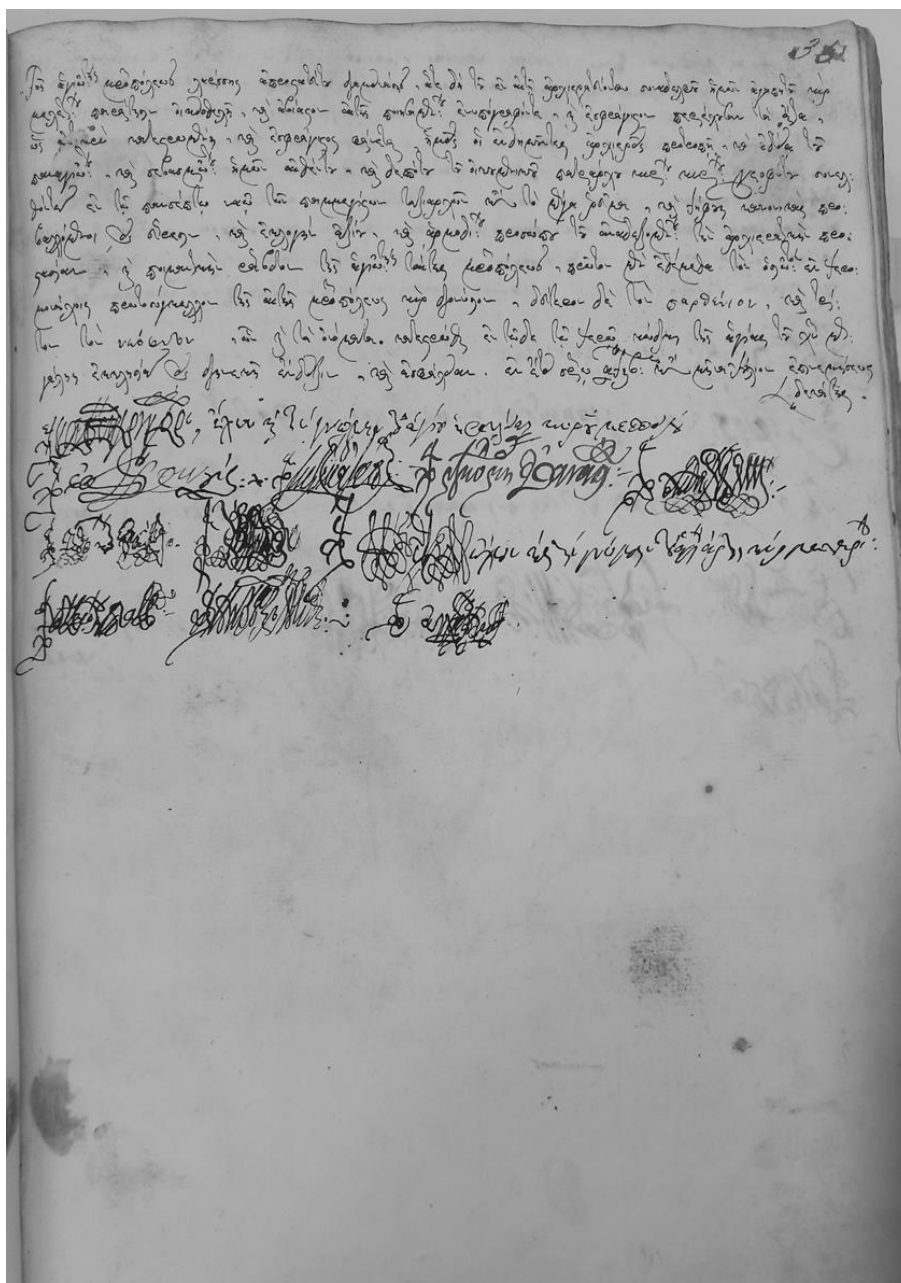
- _____ *Επιστημονική Επανάσταση και Ορθόδοξη Ανατολή - Η περίπτωση του 18ου αιώνα-*, Διπλωματική εργασία (2015), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, σσ. 42 – 43
- Μάγνης Ν., *Περιήγησις η Τοπογραφία της Θεσσαλίας και Θεσσαλικής Μαγνησίας και της μεν Θεσσαλίας εν επιτομή, της δε Μαγνησίας εν εκτάσει*, εν Αθήναις (1860), σσ. 10 – 11
- Μεταλληνός Μ., *Τουρκοκρατία. Οι Έλληνες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία*, Εκδόσεις Ακρίτας, Αθήνα 2000, σσ. 66 – 67
- Μινώτου Μ., *Ελληνικά*, Αθήνα 1930, τ. 3 , σ. 471 – 484
- Μιχαηλάρης Δ., *Άλλο ένα έντυπο της τυπογραφίας των Κυδωνιών*. Τόμος 17(1981), σ. 277–278, <https://doi.org/10.12681/er.320>
- Μυστακίδης Β, *Ιστορικά ειδήσεις περι Κουρουτσεμπέ*,
https://books.google.gr/books?id=BUaEzwEACAAJ&pg=PA1&hl=el&source=gbv_toc_r&cad=1#v=onepage&q&f=false, σ.64, σ. 47
- _____ *Ιστορικά Ειδήσεις περί Κουρουτσεσμέ*, Έπετηρις Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσού, Αθήναι, σ.515, υποσημείωση 4
- Νανάκης Αν, *Οικουμενικού Πατριαρχείου Νεώτερα Ιστορικά Β΄*, σ. 73, σ. 122, σ. 127
<https://www.imakb.gr/%ce%bf%ce%b9%ce%ba%ce%bf%cf%85%ce%bc%ce%b%ce%bd%ce%b9%ce%ba%ce%bf%cf%8d-%cf%80%ce%b1%cf%84%cf%81%ce%b9%ce%b1%cf%81%cf%87%ce%b5%ce%af%ce%bf%cf%85-%ce%bd%ce%b5%cf%8e%cf%84%ce%b5%cf%81%ce%b1-%ce%b9/>
- _____ *Οικουμενικού Πατριαρχείου Νεώτερα Ιστορικά Β΄*, σσ. 119 – 120
- Οικονόμος Κων., *Λόγοι εκκλησιαστικοί εκφωνηθέντες...*, σ.23, σ. 27
<https://anemi.lib.uoc.gr/metadata/7/b/c/metadata-385-0000034.tkl>
- Οικονόμου Ιω., *Ιστορική Τοπογραφία της τωρινής Θεσσαλίας*, εισαγωγή-σχόλια-επιμέλεια Κώστας Σπανός, Λάρισα (2005) σ. 87, σ. 89
- Οικονόμου Κων., *Η Λάρισα και η θεσσαλική Ιστορία*, Δ΄, Λάρισα (2009), σ. 44
- Παλαιοθόδωρος Δ., *Έφεσος (Αρχαιότητα)*, Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Μ. Ασία (2006), <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=4338>
- Παλιούγκας Θ., *Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία (1453-1881)*, τόμος Α΄ Λάρισα, (1996) σ.193

- _____ Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία (1453-1881) , τόμος Β΄ Λάρισα, (1996)
σ. 443
- _____ *Η Λάρισα κατά την Οθωμανική Περίοδο (1423-1881)*, περιοδικό
ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ, Ι.Μ. Λαρίσης & Τυρνάβου τεύχος 05, σ. 108
- _____, *Η Λάρισα κατά την Οθωμανική περίοδο (1423 – 1881)*, ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ
Ι.Μ. ΛΑΡΙΣΗΣ & ΤΥΡΝΑΒΟΥ, 5 (2021), σ. 108, σ. 109
- Παναγιωτόπουλος Π., *Μία Ωδή της Ευανθίας Καϊρη στον Εφέσου Διονύσιο τον
Καλλιάρχη, Ο Ερανιστής* 1 (1963), σ. 235 – 236
- Πανάγος Β., *Ο βίος του Αγίου Βησσαρίωνος Β΄ Αρχιεπισκόπου Λαρίσης και Τρίκκης*,
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης & Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών, σ. 20
- Παπαδόπουλου Γρ., *Τα κατά τον αοίδιμον πρωταθλητήν του ιερού των Ελλήνων
αγώνος τον Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον τον Ε΄*, (Τόμος
Β΄), σ. 476, σ. 458
- Παπαθεοδώρου Ν.(2015), *Εν Λαρίση Οι Λογιωτάτοι της Λάρισας*,
<https://www.larissanet.gr/2015/07/19/oi-logiotatoi-tis-larissas-tou-nikolaou-papatheodorou/>
- _____ (2016), *Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία*, Ανάκτηση από
<https://www.larissanet.gr/2016/03/26/i-larisa-kata-tin-tourkokratia/>
- _____ (2021), Εκκλησιαστικοί Κώδικες της Μητρόπολης Λαρίσης – Α΄,
Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ,
<https://www.eleftheria.gr/afierwmata/%ce%b5%ce%ba%ce%ba%ce%bb%ce%b7%cf%83%ce%b9%ce%b1%cf%83%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%bf%ce%b9-%ce%ba%cf%89%ce%b4%ce%b9%ce%ba%ce%b5%cf%83-%cf%84%ce%b7%cf%83-%ce%bc%ce%b7%cf%84%cf%81%ce%bf%cf%80%ce%bf%ce%bb/>
- _____ (2021) Εκκλησιαστικοί Κώδικες της Μητρόπολης Λαρίσης – Β΄, Εφημερίδα
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ,
<https://www.eleftheria.gr/afierwmata/%ce%b5%ce%ba%ce%ba%ce%bb%ce%b7%cf%83%ce%b9%ce%b1%cf%83%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%bf%ce%b9-%ce%ba%cf%89%ce%b4%ce%b9%ce%ba%ce%b5%cf%83-%cf%84%ce%b7%cf%83-%ce%bc%ce%b7%cf%84%cf%81%ce%bf%cf%80%ce%bf%ce%bb/>

- [%cf%84%ce%b7%cf%83-%ce%bc%ce%b7%cf%84%cf%81%ce%bf%cf%80%ce%bf%ce%bb-2/](#)
- _____ (2021), *Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία 1791*, <https://www.eleftheria.gr/afierwmata/%CE%B7-%CE%BB%CE%AC%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%AC-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%AF%CE%B1-1791>
- _____ *Ιερός Ναός Αγίου Αχιλλίου Λαρίσης ιστορική διαδρομή 15 αιώνων*, ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ Ι.Μ.ΛΑΡΙΣΗΣ & ΤΥΡΝΑΒΟΥ σσ. 117 – 118
- Πασχάλης Δ., *Η εν Άνδρω Μονή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου*, Περιοδικό ΘΕΟΛΟΓΙΑ, Τόμος ΚΕ, Τεύχος 1, σ. 117
- _____ *Αναγραφή χρονολογική των από Χριστού Αρχιερατευσάντων εν τη νήσω Άνδρω*, περιοδικό ΘΕΟΛΟΓΙΑ, Τόμος Ε' (1927), σ. 208
- Περιοδικό *Ο εν Κωνσταντινούπολη φιλολογικός Σύλλογος*, τόμος 11, σ. 82
- Σαλβάνου Α., *Εκπαίδευση και εθνική ιδεολογία στις ελληνορθόδοξες κοινότητες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην καμπή του 20ού αιώνα*, *Κριτική Εκπαίδευση*, (6). <https://doi.org/10.26247/kritekp.6.2713>
- Σπανόπουλος Φ. (Αρχιμανδρίτης), *Τα σωζόμενα Πατριαρχικά σιγιλλία στην Ιερά Μητρόπολη Ηλείας*, Διπλωματική εργασία (2014), Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ), σ. 13, σ. 141, σ. 144
- Σπανός Β., Συμβολή στην ιστορία της Επισκοπής Περιστεράς - η εκλογή των επισκόπων Παϊσίου (1800) και Καλλινίκου (1807), Δημόσια Βιβλιοθήκη Λάρισας ΚΩΝ/ΝΟΣ ΚΟΥΜΑΣ, <https://dspace.larlib.gr/handle/123456789/1843>
- _____ *Δύο πατριαρχικά έγγραφα για την μονή του Βλασίου των Αγράφων* (τέλη του 17ου αι. - 1814), Δημόσια Βιβλιοθήκη Λάρισας ΚΩΝ/ΝΟΣ ΚΟΥΜΑΣ, <https://dspace.larlib.gr/handle/123456789/1582>
- Σπανός Κ. *Θεσσαλικές Ενθυμώσεις 1404-1881. Τόμος Α': 1404-1799*, Λάρισα 2011, σ. 133

- _____ *Θεσσαλικές Ενθυμώσεις 1404-1881. Τόμος Α΄: 14040-1799*, Λάρισα 2011, σσ. 146 – 147
- _____ *Οι περιπέτειες του ναού του Αγίου Αχιλλίου της Λάρισας, 1769 / 1770 - 1827*, Θεσσαλικά Σύμμικτα, Πρακτικά Α΄ Επιστημονικής Ημερίδας, Βόλος, 8 Δεκεμβρίου 2001, σ. 198
- Τζεδολόπουλος Γ., *Χριστιανοί και μουσουλμάνοι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, Θεσμικό πλαίσιο και κοινωνικές δυναμικές*, Αθήνα 2015, σ. 106
- Φορόπουλος Ιωακ., *Πίναξ τιτουλαρίων επισκόπων εν τω Κλίματι του Οικουμενικού Πατριαρχείου κατά τους τρεις τελευταίους αιώνες (1606-1900)*, περιοδικό Εκκλησιαστική Αλήθεια, Έτος ΚΑ΄ (1901), σ. 52
<https://medusa.libver.gr/iguana/www.main.cls?surl=search&p=2cafc322-e6e4-433a-9fcf-b8b0e4d5c7da#recordId=3.6897&srchDb=3>
- Χαβιαράς Μιχ., *Ανέκδοτος Επιστολή Διονυσίου Καλλιάρχου*, Μικρασιατικών Ημερολόγιον, ΣΤ' (1912), σσ. 228 - 229
- Χαμουδόπουλος Μ. *Πατριαρχικά Πινακίδες*, Εφημερίδα Εκκλησιαστική Αλήθεια, τόμος 2, σ. 281

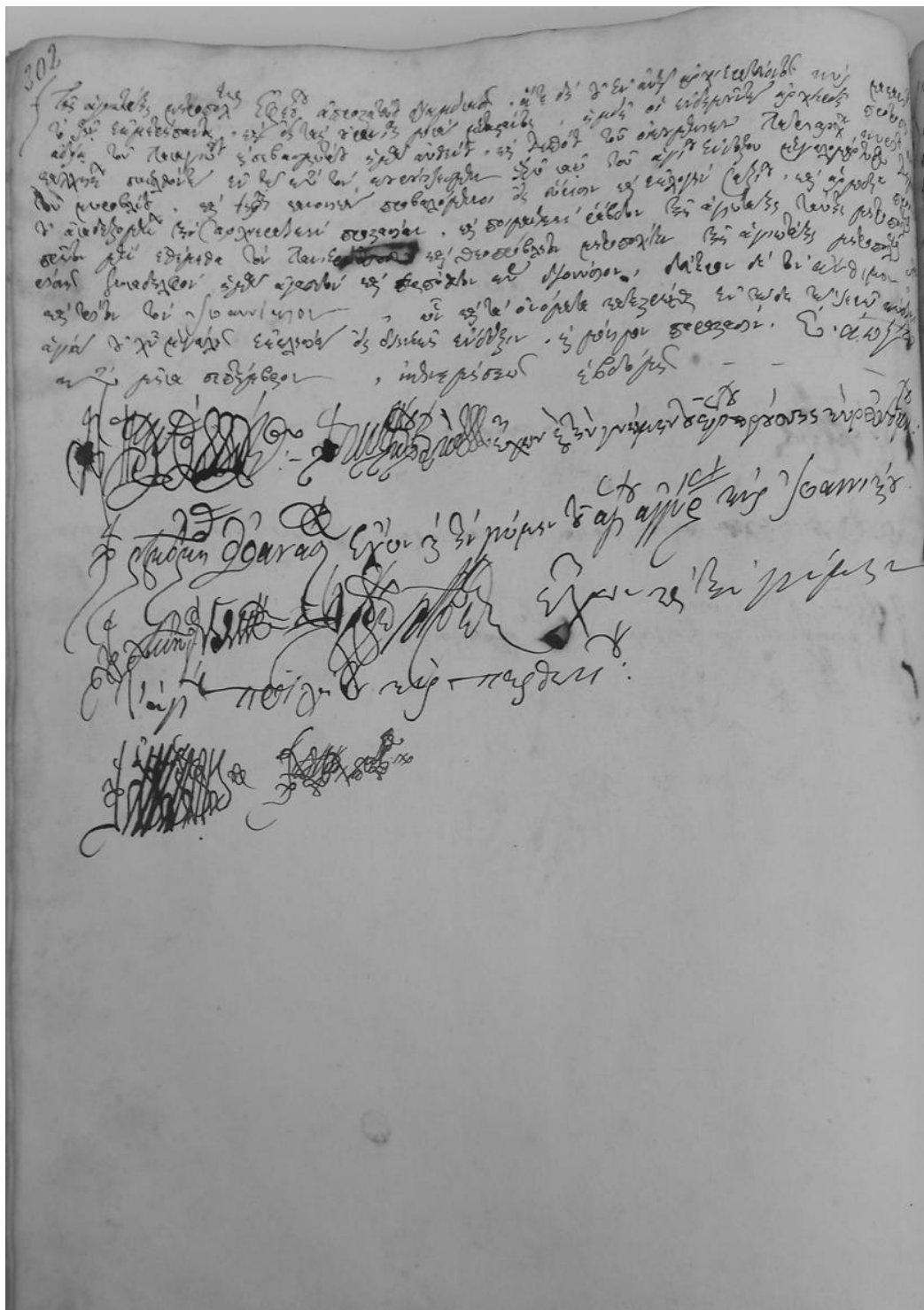
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

**Εικόνα 1: Φωτοαντίγραφο υπόμνημα εκλογής του Μητροπολίτη Λαρίσης
Διονύσιο Καλλιάρχη***Αριθμός Κώδικα: Α'9, Σελίδα:35, Ημερομηνία εγγράφου: Ιούλιος 1792**[από το Οικουμενικό Πατριαρχείο]*

Εικόνα 2: Φωτοαντίγραφο υπόμνημα εκλογής του Μητροπολίτη Εφέσου Διονύσιο Καλλιάρχη

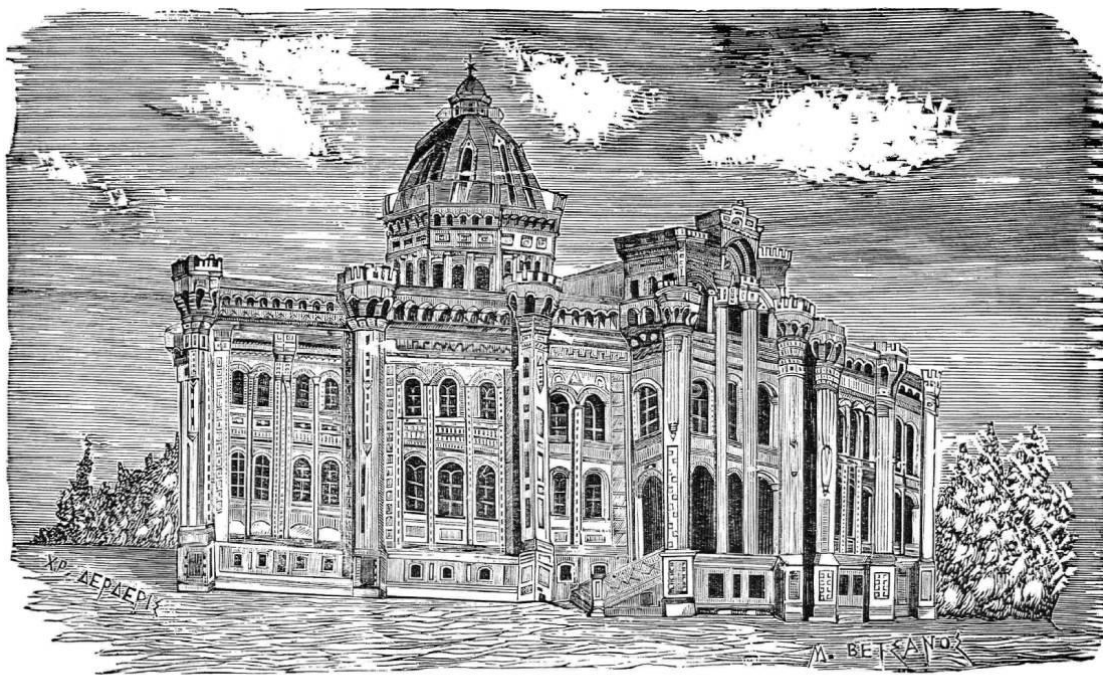
Αριθμός Κώδικα: Α'9, Σελίδα:202, Ημερομηνία εγγράφου: Σεπτέμβριος 1803

[από το Οικουμενικό Πατριαρχείο]

Εικόνα 3: Η Μεγάλη του Γένους Σχολή

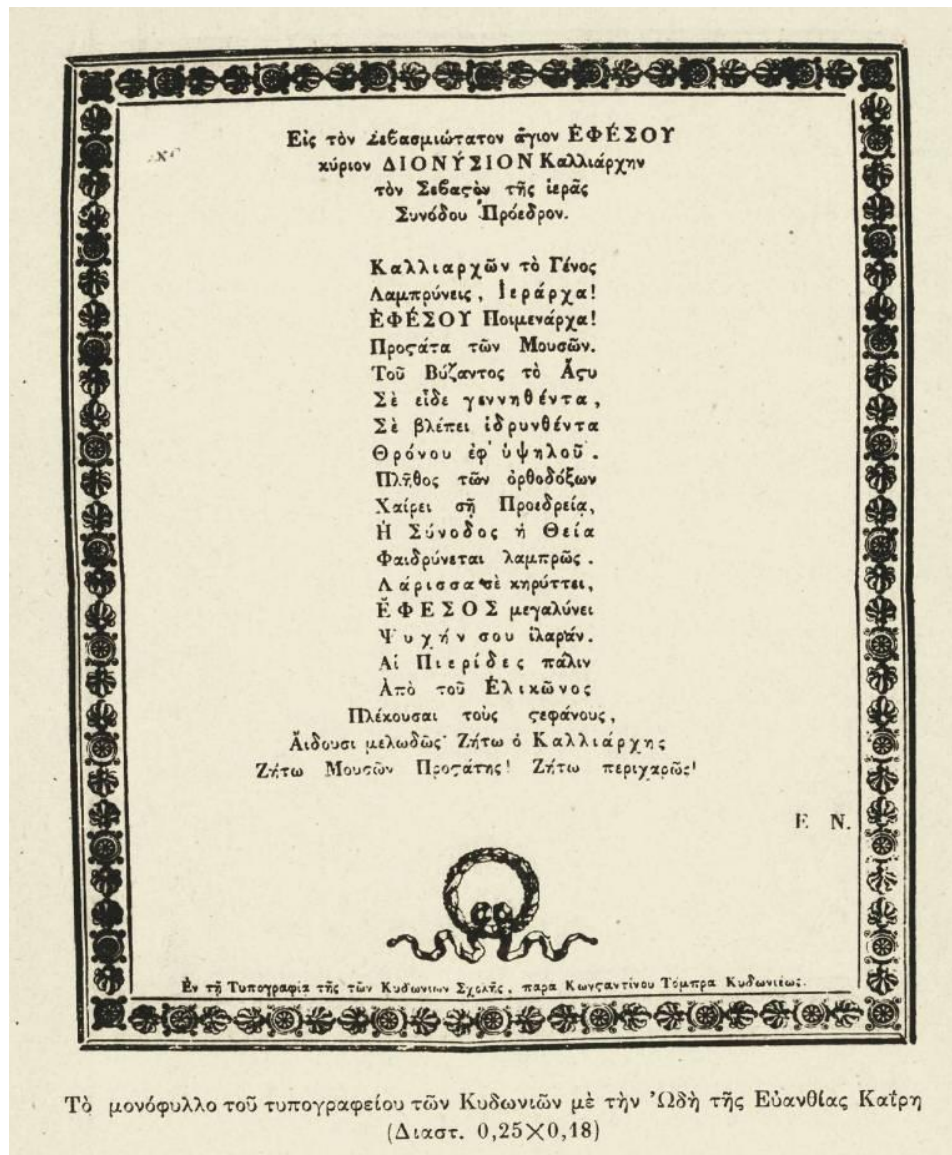
Από το περιοδικό «Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών»

ΤΟ ΝΕΟΝ ΚΤΙΡΙΟΝ
ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΣΧΟΛΗΣ.

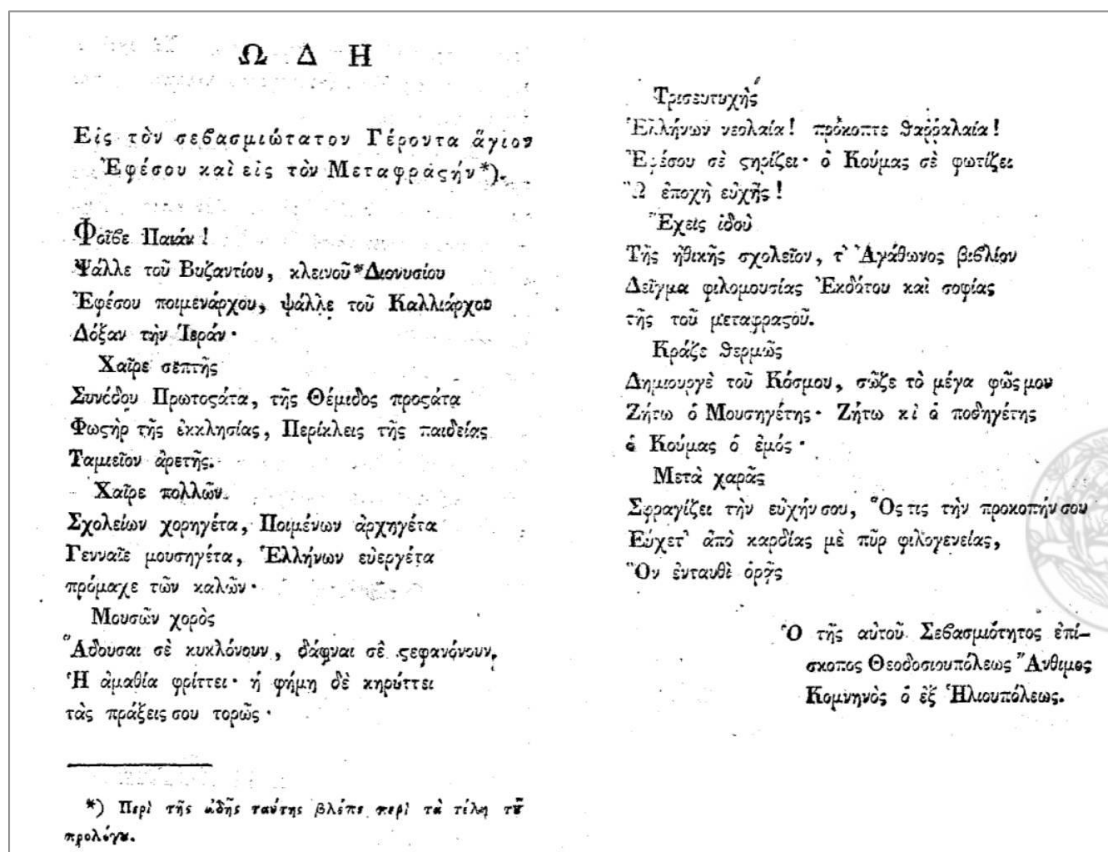
Εικόνα 4: Η ωδή της Ευανθίας Καϊρη

Από το περιοδικό «Ερανιστής»

Εικόνα 5: Ωδή τους Διονύσιο Καλλιάρχη & Κωνσταντίνο Κούμα

Από το βιβλίο «ΑΓΑΘΩΝ»

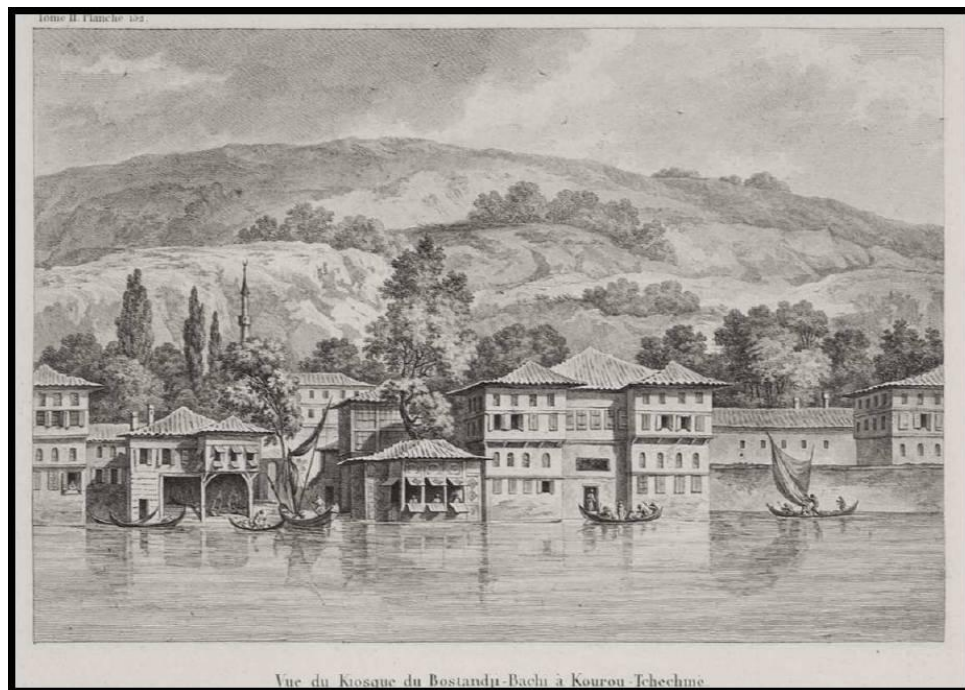

**Εικόνα 6: Λιθογραφία που αναπαριστά τον απαγχονισμό του
Πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄**
Από το Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα

**Εικόνα 7: Τα ανάκτορα του επικεφαλής της φρουράς του παλατιού
(Μποστάντζι μπασί) στο Κουρουτσεμπέ στον Βόσπορο**

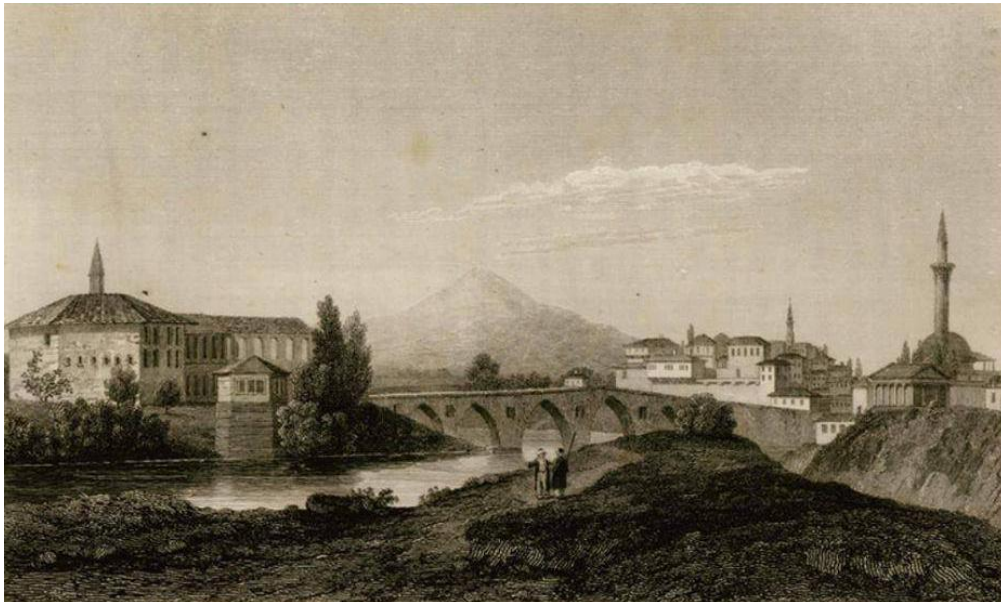
Από το αρθρογραφία της Μετεωρικής βιβλιοθήκης

Εικόνα 8: Henry Holland γκραβούρα από του 1812 – Λάρισα

Από Συλλογή «Ελληνική Βιβλιοθήκη – Κοινοφελές Ίδρυμα

Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης»

Εικόνα 9: Λίστα Οικουμενικών Πατριαρχών (1792-1821)

Δημιουργία πίνακα: Ζήσης Γκουτσίδης

[από τον ιστότοπο: <https://ec-patr.org/oikoymeniko-patriarxeio/istoria/diatelesantes-patriarxes/>]

Χρονολογία	Οικουμενικός Πατριάρχης	Χρόνος Πατριαρχείας
1789μ.Χ. - 1794μ.Χ.	Νεόφυτος Ζ΄ (1η Πατριαρχεία)	5 χρόνια
1794μ.Χ. - 1797μ.Χ.	Γεράσιμος Γ΄	3 χρόνια
1797μ.Χ. - 1798μ.Χ.	Γρηγόριος Ε΄ (1η Πατριαρχεία)	1 χρόνος
1798μ.Χ. - 1801μ.Χ.	Νεόφυτος Ζ΄ (2η Πατριαρχεία)	3 χρόνια
1801μ.Χ. - 1806μ.Χ.	Καλλίνικος Δ΄ (1η Πατριαρχεία)	5 χρόνια
1806μ.Χ. - 1808μ.Χ.	Γρηγόριος Ε΄ (2η Πατριαρχεία)	2 χρόνια
1808μ.Χ. - 1809μ.Χ.	Καλλίνικος Δ΄ (2η Πατριαρχεία)	1 χρόνος
1809μ.Χ. - 1813μ.Χ.	Ιερεμίας Δ΄	4 χρόνια
1813μ.Χ. - 1818μ.Χ.	Κύριλλος Στ΄	5 χρόνια
1818μ.Χ. - 1821μ.Χ.	Γρηγόριος Ε΄ (3η Πατριαρχεία)	3 χρόνια

**Εικόνα 10: Ξύλινο σεκρετέρ που χρησιμοποιούσε ως γραφείο
Ο Πατριάρχης της Κωνσταντινούπολης Γρηγόριος Ε΄**
Από Συλλογή από το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

